Cu o intuiţie naturală adâncită printr-un enorm efort de cunoaştere umană, cu o nestăvilită pasiune a perfecţiunii morale, hrănită cu drastică auto-cenzură şi amară renunţare, genialele surori au ajuns să întrupeze câteva izbitoare paradoxe. Lipsite de experienţă, au compensat-o cu una interioară; frustrate de pasiune au închipuit-o cu accentele adevărului celui mai convingător; născute umil, s-au înobilat prin viaţă şi operă. Nu numai geniul lor, dar şi aspiraţia fără răgaz spre desăvârşire, severitatea voită a unei vieţi de lipsuri, în care au izbutit să-şi câştige libertatea morală, sânt la fel de dramatice şi exemplare. Pilda lor morală şi creatoare este a unora care au învins în lupta cu viaţa.

ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA

ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA

SURORILE BRONTE

EDITURA TINERETULUI

DESENUL COPERTEI: MARCELA CORDESCU

Despre începuturi

Dacă un localnic din Haworth, în comitatul Yorkshire, avea nevoie să recurgă la pastor pentru cine ştie ce împrejurări de familie, bune ori rele, trebuia să facă un drum destul de anevoios până să-l găsească sus pe colină, în singuratica reşedinţă parohială „cub de piatră cenuşie”, aşezată pe vântoase-năl-ţimi. De pe şoseaua povârnită a satului, el trebuia să urce mai departe, ieşind din şirul aşezărilor omeneşti, spre prezbiteriul aflat între cimitir şi vasta întindere de pământ necultivat, cât un bărăgan, acoperit cu buruiene, ici-colo arătând colţuri mlăştinoase. Dacă era iarnă, greutăţii drumului în pantă i se adăuga şi izbirea violentă a rafalelor de vânt sălbatic care luau răsuflarea drumeţului îndrăzneţ. Nori grei se mişcau pe orizontul înalt, făcând să joace zi şi noapte umbre şi lumini pe acest peisaj puţin obişnuit. Fiind aşezată departe de drumul mare, cenuşia casă parohială se bucura de puţini vizitatori, mai cu seamă după moartea soţiei pastorului Bronte, Maria Branwell, petrecută în toamna anului 1821, la un an şi jumătate după mutarea familiei la Haworth. Pastorul Patrick Bronte, rămas văduv la 44 de ani, ducea o viaţă singuratică, deşi casa lui era plină de copii, şase la număr, iar gospodăria era condusa de sora răposatei sale soţii, vârstnica domnişoară Elizabeth Branwell. Devotata Tabitha Aycroyd stapânea peste bucătărie; era o ţărancă plină de putere care a stat treizeci de ani în serviciul familiei.

Austeritatea moravurilor acestui irlandez nu făcuse decât să crească o dată cu timpuria lui văduvie. Până şi

mesele de

peste zi le lua singur în camera de lucru aflată imediat în dreapta vestibulului prin care se pătrundea în casă, ori în odaia de dormit de la etaj, la stânga scării. Aşa încât apariţia pastorului în mijlocul familiei era întotdeauna însoţită de o necesară undă de respect, anunţând numai momente de activitate intelectuală ori spirituală excesive dacă ne gândim la vârsta copiilor. O dată pe zi, lectura textelor biblice, tradiţie protestantă, se făcea în familie, urmată de comentariul care nu era altceva decât un îndemn la viaţă morală, la meditaţie asupra faptelor individuale şi urmărilor lor în economia existenţei. Atunci toţi se strângeau în odaia cea mare situată la parter în stânga vestibulului, şi foarte sobru şi modest mobilată cu o masă, câteva scaune cu spetează dreaptă, incomode, şi rafturi de cărţi de-a lungul pereţilor. Mătuşa Elizabeth cu respectabila-i bonetă de sub care ieşeau câţiva cârlionţi falsi, cu rochia, invariabil, de mătase neagră (era o persoană cu un simţ foarte ascuţit al respectabilităţii – avea doar o rentă personală de cincizeci de livre sterline pe an), lăsa în această împrejurare la o parte tabachera din care, după moda vremii, priza tabac, şi lua parte la discuţiile de după lectură. Cei şase copii, aşezaţi în tăcere pe scaune, erau de vârste diferite, însă apropiate. Maria, întâi născuta familiei, în 1813, purta de grijă tuturor mărunţilor ei fraţi şi surori care o priveau cu o afecţiune deosebită. Elizabeth, cu cincisprezece luni mai mică, o urma în toate, fără a arăta vreo înclinaţie sau vreo trăsătură specială de caracter. Charlotte, cea de-a treia fiică a pastorului, se născuse la 21 aprilie 1816, avea o vioiciune plăcută, afectuoasă şi era cea mai ordonată dintre toţL Patrick, căruia i se spunea şi Branwelî, venise pe lume în 1817, dând părinţilor săi bucuria singurului urmaş masculin. De aceea era preferatul întregii familii şi răsfăţatul celor cinci surori, dintre care Emily, cu bucle castanii şi ochi albaştri-cenuşii, se născuse la 30 iulie

1818, iar Anne, mezina, la 17 ianuarie 1820[1]

Tăcuţi şi serioşi în prezenţa reverendei negre şi a rochiei de mătase neagră, singurele care alcătuiau relaţiile lor cu lumea celor mari, copiii au crescut într-o atmosferă de gravitate puritană, sporită de frecventarea asiduă a bisericii de piatră cenuşie aflată mai jos de prezbiteriu şi în care tatăl lor slujea, iar mama lor fusese îngropată, ca şi de imediata apropiere a

cimitirului, intrat astfel inevitabil în universul copilăriei lor, ca şi landele fără încetare bătute de vânturi.

Dar lăsaţi în seama lor, cei şase, care alcătuiau un grup destul de unitar, fiind lipsiţi de comunicarea cu alţi copii de-o vârstă cu ei, se dăruiau plăcerilor şi jocurilor, priviţi de ochiul îngăduitor al Tabbyei, în bucătărie sau chiar în odaia în care petreceau cea mai mare parte din zi (căci era şi salonaş şi sufragerie). Interdicţiile tatălui, menite să realizeze o ideală educaţie puritană, pătrundeau însă până în zonele hranei şi distracţiilor. Copiii Bronte erau hrăniţi (poate şi din pricina sărăciei, nu numai a principiilor) pare-se numai cu naţionalul *porridge*[2], cu budincă de lapte şi cartofi fierţi, fără prăjituri. Regim sănătos, igienic, pentru vârstnici, nu pentru copii în creştere fără inutile răsfăţuri, pe care doar Tabby îl încălca din când în când, iară ştirea stăpânului. Ea a fost inima cea mai caldă, ataşată în simplitatea ei afectuoasă soartei micilor orfani.

Ca orice copii crescuţi cu seriozitate, într-o atmosferă destul de intelectuală cum era aceea de care se înconjura în chip aproape nefiresc pastorul Bronte, au învăţat să citească foarte devreme. Poate că şi din cauza altei

---

[1] Deosebire între biografi cu privire îa data naşterii Annei Bronte.

interdicţii, privind jucăriile şi cărţile cu poze, care i-a împins spre cercetarea curioasă a bibliotecii tatălui. Aci, pe lângă publicaţiile de specialitate pe care le primea cu regularitate pastorul, se găseau autori clasici începând cu John Bunyan al cărui Pilgrim’s Progress (Călătoria pelerinului), carte reprezentând alegoria luptei pentru virtute, se găsea pe masa oricărui englez, cu Shakespeare, Addison şi sfârşind cu câţiva romantici pe care copiii Bronte i-au citit şi i-au iubit din primii lor ani. Printre aceştia Walter Scott şi Robert Southey au devenit curând autorii preferaţi ai micei Emily.

Destul de repede, un limbaj comun al unei neobişnuite capacităţi imaginative i-a reunit pe cei şase fraţi, aşa încât Tabby, care le asculta jocurile în vreme ce făcea treabă îa bucătărie, nu-i prea mai putea înţelege. Se jucau de-a insulele ori de-a marile personalităţi ale istoriei şi literaturii între care nu puteau face încă diferenţa şi foloseau nume învăţate din jurnalele citite pe furiş ale tatei. Apoi îşi spuneau poveşti care le plăceau grozav fiindcă le deschideau orizonturi largi dincolo

1 Ficrt;; rr. De ovăz.

de zidurile prezbiteriului pe care nu le puteau trece. În această privinţă aveau multe surse de folosit. Mai întâi pe cele oferite de mătuşa Branwell. Venită ca şi sora ei, mama copiilor, din Cornwell, patria legendară a romanelor cavalereşti, ea avea o bogată provizie de poveşti, închinate dragostei până la moarte a cavalerilor credincioşi pentru frumoasele fete închise în turnuri de castele străvechi. Poveştile mătuşii erau cele mai blânde, mai inofensive pentru imaginaţia copiilor. Tabby le spunea altele, despre locurile în care se găseau, pentru a explica parcă tristeţea întregului ţinut al Yorkshire-ului, cu văzduhul îmbibat de fumul manufacturilor numeroase, cele mai multe ţesătorii, întinse pretutindeni, de la Keighley la Leeds. Ea vorbea despre zânele care părăsiseră tărâmul acesta cenuşiu, şi ele întristate,

lăsând pe oameni singuri şi întunecaţi.

Chiar pastorul povestea, din când în când, copiilor săi istorii grozave, de spaimă. Irlandez de origine, fiu de ţăran povestaş, pastorul păstrase, în ciuda trecerii sale prin Cambridge şi a carierei preoţeşti, impresia adâncă a folclorului provinciei natale, original şi plin de ciudăţenii. Vrăjitoarele, spiriduşii, stafiile din tradiţiile Irlandei prindeau fiinţă în faţa copiilor care ascultau încremeniţi de spaimă şi plăcere, în vreme ce vântul zguduia ferestrele. Le mai povestea şi lucruri stranii despre oameni care trăiseră sau trăiau încă în cătunuri nu prea depărtate şi se înconjuraseră cu o faimă malefică, de sortilegiu, pe care locuitorii parohiei, spirite simple, o răspândeau mai departe. Despre personajele de basm ori despre maniacii din regiuni mai apropiate, pastorul Bronte vorbea frumos, cu talentul moştenit şi cu acela dobândit al predicatorului de profesie, dar şi cu acela pe care încercase să-l dea la iveală în lucrări literare. El publicase în tinereţe două volume de versuri şi două romane, slabe după părerea criticilor, dar care dezvăluie preocupări nu prea obişnuite la pastorii timpului care se mărgineau la literatura de specialitate, cea religioasă. Faptul e important în primul rând, fiindcă, având el însuşi o accentuată înclinaţie pentru literatură, pastorul a putut descoperi în copiii săi, de foarte timpuriu dezvoltat, fermentul vieţii imaginative. Şi pe urmă, vocaţia tinerilor membri ai familiei nu apare născută prin generaţie spontanee, ci întemeiată pe oarecare date ale eredităţii, pregătită chiar de un mărunt talent ca acela al tatălui lor. Iar direcţia formaţiei, mai ales la Emily, ţine de amestecul de pasiune, imaginaţie iierbinte şi educaţie biblică protestantă, moştenite evident din linia însuşirilor paterne. De altfel Emily avea să moştenească latura superioară de pasiune din temperamentul şi caracterul tatălui, în vreme ce Branwell va da curs liber unei

pasionalităţi inferioare, ncavând frâna spirituală a surorii mai mici.

Descoperind treptat calităţile copiilor săi, deşi era lipsit de orice simţ pedagogic, pastorul a început să se ocupe de educaţia lor morală şi intelectuală, tratând lăpturile acelea mărunţele, îmbrăcate modest, cu şorţuleţe dinainte, ca pe nişte intelectuali datori să-şi înfrîngă viciile şi să scoată la lumină virtutea. Tatăl a început să le pună întrebări care să descopere firea ascunsă a fiecăruia; i-a supus la încercări nu totdeauna pe măsura puterilor lor. Şi se pare că adesea rămî-nea uimit de vioiciunea lor neobişnuită. Fireşte, între jocuri şi fantezii copilăreşti, apărea din când în când câte un semn ai precocităţii pe care tatăl îl înregistra cu plăcere. Altfel erau nişte copii ca toţi ceilalţi, iar Branwell se lăsa chiar greu stă-pânit. Se zice că întrebată odată de părintele lor cum să facă să-l astâmpere pe iratele ei, Emily ar fi răspuns: „Fă-i morală şi dacă nu înţelege de bună voie, bate-l cu biciul”.

Şi totuşi Branwell era dintre cei şase favoritul tatălui, acela de care se legau nădejdile familiei întregi de altfel. De timpuriu surorile se învăţaseră să creadă în Branwell ca într-o fiinţă excepţional dotată şi—1 răsfăţau şi-l iubeau cu o rară căldură, între copii se născuse un ataşament, o dragoste frăţească, o intimitate şi o solidaritate impresionante care aveau să înceteze doar o dată cu sfârşitul vieţii. Aceasta este poate trăsătura cea mai caracteristică şi mai emoţionantă a primei părţi din existenţa micii familii. Partea cea mai nobilă a caracterului fiecăruia s-a făurit în legătura drăgăstoasă, admirativă cu ceilalţi, în dorinţa unuia de a veni în ajutorul celuilalt mai mic sau mai slab. Cu toată influenţa exercitată asupra caracterelor copiilor, tatăl n-a pătruns prea adânc în intimitatea lor. Nu avea nici instrumentele necesare înţelegerii, nici nu izbutea să treacă peste propriile lui bariere, destul de prohibitive, se pare.

Existenţa celor şase s-a scurs fericită atâta vreme cât au fost nedespărţiţi, chiar aşa cum erau lipsiţi de căldura

şi semnele exterioare ale afecţiunii indispensabile oricărei inimi de copil, doar cu micile bucurii ale jocurilor ş: plimbărilor prin întinderile aproape necălcare de picior de om, unde numai vreun iepure mişca ferigile pitice, ori vreun uliu săgeta înălţimile. Necesităţile vârstei şi ale educaţiei, atât de importante în viaţa englezilor mijlocii şi mai cu seamă în cea a conformistului pastor, au pus însă capăt luminoaselor zile (cât pot fi de luminoase zilele în cenuşiul Haworth) ale micii comunităţi. Cele două fete mai mari, Maria şi Elizabeth, au fost trimise la un pension dintr-o localitate apropiată, Cowan Bridge, pension special pentru fiicele de pastori cu resurse financiare limitate cum era, din nefericire pentru copiii săi, şi pastorul Bronte.

Surorile, în vârsiă respectiv de aproape doisprezece şi zece ani, au plecat la şcoală, pline de tristeţe, ca încărcate de un presentiment al despărţirii definitive, în luna iulie a anului 1824. Amărăciunea despărţirii a întunecat şi ochii celor patru mai mici rămaşi acasă. Era cea dintâi rupere a micului grup şi cea dintâi suferinţă, răsfrântă asupra tuturor. Dar nimeni nu s-a plâns, nimeni n-a scos o vorbă de împotrivire.

Despre întâlnirea cu lumea

Cea dintâi ieşire a copiilor Bronte în lume s-a produs sub o zodie fără noroc. După mulţi ani, Charlotte avea să scrie, cu o durere la fel de ascuţită ca atunci când lucrurile s-au petrecut, despre lunile nefaste ale şederii surorilor ei la şcoala de la Cov/an Bridge. În Jane Eyre, paginile cele mai întunecate, scrise cu o mânie reprimată de una dintre supravieţuitoare, sânt închinate descrierii sordidului lăcaş condus de reverendul pastor Carus

Wilson şi în care şi-au lăsat viaţa sau sănătatea atâtea fiinţe omeneşti. Aşezat într-o văgăună mlăştinoasă spre care se cobora prin întunecate păduri, pensionul îngloba optzeci de fete de diferite vârste, uniformizate de purtarea unor veşminte urâte şi umilitoare. Toate erau îmbrăcate în rochii lungi cafenii, închipuite după cele mai dizgraţioase modele, cu un guleraş înalt şi îngust în jurul gâtului care le făcea să arate şi mai ţepene. Un şorţ de olandă pus pe deasupra rochiei avea buzunare care arătau „cam ca o

pungă de scoţian" şi în care trebuiau să intre cele necesare lucrului de mina. În picioare fetele purtau ciorapi de lână şi pantofi ţărăneşti care se încheiaţi cu cătărămi de alamă. Dar înfăţişarea n-ar fi avut totuşi prea mare importanţă, dacă ne gândim că totul era pus în acel mediu de educaţie puritană în slujba imblânzirii orgoliului presupus al unor copii, care trebuiau cu orice preţ şi în orice clipă să ştie că sărăcia lor nu le putea îngădui pe lume decât cea mai mare supunere şi umilinţă. Ce era mult mai grav era regimul la care fetele colegilor săraci ai pastorului Carus Wilson erau supuse. Frigul şi inaniţia căpătaseră rangul de mijloace de educaţie „pioasă" a sufletului nefericiţilor copii. Dormind în încăperi îngheţate, nevizitate de soare ori de flacăra focului, spălându-se câte şase într-un lighean, hrănite dimineaţa cu o fiertură de ovăz mai întotdeauna arsă, la prânz cu un singur fel de mâncare gătit cu grăsime râncedă, la ora cinci cu o felie de pâine şi o înghiţitură de cafea, iar seara cu un pahar de apă şi o felie subţire de prăjitură de ovăz, pensionarele se îmbolnăveau curând, aproape iară excepţie, de triguri palustre ori de tuberculoză. Chintele neîntrerupte de tusa, noaptea, în dormitor, erau zgomotele cele mai obişnuite. Iernile în special erau intolerabile. În lunile ianuarie, februarie şi parte din martie, copiii, care nu se puteau plimba din pricina zăpezilor mari şi a drumurilor impracticabile, erau totuşi obligaţi, din aceleaşi raţiuni igienice, să stea afară în aer liber un ceas în fiecare zi.

Charlotte spune despre aceste recreaţii sportive cuvinte puţin admirative: „îmbrăcămintea nu era îndestulătoare pentru a ne apăra de gerul aspru; n-aveam ghete, zăpada pătrundea în pantofi şi se topea acolo; mâinile fără mănuşi ne înţepeneau şi se acopereau de degeraturi, ca şi picioarele: mi-aduc aminte bine suferinţa înnebunitoare pe care o înduram în fiece seară din această cauză, când mi se umflau picioarele, ca şi chinul de a băga dimineaţa în pantofi degetele umflate, jupuite şi ţepene".

Iar duminica se duceau la biserică pe orice timp, mergând pe jos câţiva kilometri. Şi iată din nou relatarea subiectivă, pasionată a Charlottei: „Duminicile erau zile grozave în acel anotimp iernatic. Trebuia să umblăm două mile până la biserica de la Broklebridge unde oficia protectorul nostru. Plecam la drum înfrigurate, ajungeam la biserică mai înfrigurate: în timpul slujbei de dimineaţă paralizam aproape de frig. Era prea departe ca să ne întoarcem să luăm masa şi ni se servea

între slujbe o raţie de carne rece cu pâine, în aceeaşi proporţie sărăcăcioasă păstrată la mesele noastre obişnuite. La sfârşitul slujbei de după-amiază ne întorceam pe un drum deluros şi deschis unde vântul muşcător al iernii, bătând peste un şir de culmi înzăpezite spre nord, ne jupuia aproape pielea de pe feţe".

Pe lângă această „igienă” a unei diete aproape de exterminare, se mai adăugau şi pedepsele, ele înscriindu-se în concepţia generală a unei educaţii tari, menite să formeze caractere obediente, adică să desfiinţeze personalităţile născânde ale copiilor. Pentru toate acestea ei trebuiau să fie profund recunoscători, înţelegând în fiece clipă a vieţii enormul sacrificiu făcut de Carus Wilson care-i întreţinea din propria sa generozitate (de fapt părinţii pensionarelor plăteau cincisprezece funzi pe an, iar restul întreţinerii era vărsat de colectele făcute printre notabilităţile ţinutului). De aceea apariţia familiei

pastorului trebuia salutată ca o sărbătoare la Cowari Bridge şi privirile fetiţelor amărâte se cădea să se înalţe numai cu gratitudine, fără urmă de invidie, spre soţia şi fiicele binefăcătorului lor. După telul în care arătau acestea, părea clar că dorinţa pastorului de a „mortilica plăcerile cărnii” era îndreptată exclusiv spre sărmanele eleve aflate sub înalta sa supraveghere. Cele două fiice purtau, pe lângă elegante toalete, pălării de castor de culoare cenuşie CU pene de struţ, atunci foarte "la modă, de sub care ieşeau belşug de bucle (interdicţia de a avea păr ondulat era atât de drastică pentru eleve, încât până şi cele cu păr natural cârlionţat trebuiau să se supună foarfecilor). Iar doamna Carus Wilson era înfăşurată într-un şal scump de catifea, tivit cu hermină. Pe frunte îi cădeau graţios câteva bucle franţuzeşti postise.

Cu mici excepţii, profesoarele erau şi ele acre şi plictisite, adesea subiective şi nedrepte. Maria Bronte a avut mult de suferit de pe urma antipatiei pe care o nutrea faţă de ea una dintre educatoare. Pedepsele se ţineau lanţ, pentru o pată făcută pe caiet, pentru un moment de neatenţie în timpul explicaţiei sau al întrebărilor puse în clasă, pentru felul nepotrivit în care îşi ţinea picioarele pe podea, cu tălpile prea înclinate într-o parte. Pusă mereu la colţ sau în mijlocul clasei, la regim de apă şi pâine pe o zi sau două, bătută cu biciul pe care era trimisă să-l aducă ea singură, certată, umilită fără încetare, Maria nu se plângea niciodată şi nu învinovăţea pe nimeni de

suferinţa ei. Dimpotrivă işi găsea singură defecte şi-şi explica astfel atitudinea profesoarei faţă de ea. Recunoştea că e neglijentă şi uitucă, neegală la învăţătură şi prea visătoare. Dacă ar fi s-o identilicăm cu Helen Burns din Jane Eyre, aşa cum propun toţi biografii, ar trebui să admirăm caracterul drept, lrumos al copilei care n-a făcut niciun reproş nimănui. Fetiţa cuminte, blinda şi grijulie cu fraţii ei mai mici, care le cânta cit se pricepea şi le spunea poveşti la Haworth, intrase într-un

mic infern din care a ieşit doar pentru a muri. Slăbită peste măsură, chinuită de o tuse suspectă, Maria e luată de tatăl ei înapoi acasă la 14 iebruarie 1825, după o şedere de şapte luni la Cowan Bridge. Spre primăvară, ea moare de tuberculoză, înainte să ii împlinit doisprezece ani.

în întunecata şcoală rămăseseră acum doar trei surori Bronte, căci la 26 noiembrie 1824, pastorul trimisese alte două fetiţe, cele care veneau la rând, la pensionul Clergy Daughter * School. Charlotte, în virstă de opt ani, şi Emily, de şase, intraseră în severa instituţie de unde au rămas numai cu amintiri neplăcute. Mai intâi şi Elizabeth şi Charlotte (fiindcă Emily era poate prea mică) au asistat, îndurerate şi neputincioase, la lenta stingere a dragei lor Maria. Şi în vreme ce aceasta murea la Flaworth, la Cowan Bridge izbucnea o epidemie de tifos care avea să secere numeroase vieţi şi astfel urma să determine schimbări în regimul general al elevelor, deschizând prea tirziu şi nu de tot ochii lui William Carus Wilson.

Foarte slabă şi ea, atinsă de acelaşi rău fără leac, ftizia, Elizabeth e trimisă la Haworth la sfârşitul lunei mai. După două săptămâni moare şi a doua fiică a pastorului Bronte care, îngrozit de perspectiva de a-şi pierde copiii toţi, le readuce pe Charlotte şi pe Emily de la Cowan Bridge la 1 iunie 1825.

Chiar dacă n-au avut soarta Măriei şi a Elizabethei, cele două surori, asupra cărora încep să se îngrămădească amintirile sumbre încă de la această vârstă, vor rămâne cu o sănătate şubredă pentru totdeauna. Şi mai cu seamă inima lor înregistrează dramaticul sfârşit al surorilor, prima breşă gravă în grupul copilăresc. Semn că n-au uitat, stă toată amărăciunea revărsată în sincerele pagini autobiografice din viitorul roman al Charlottei, care avea să stârnească un larg curent de opinie în rândurile publicului englez.

Pâna atunci, neştiuţi, copiii Bronte, rămaşi numai patru, îşi duc mai departe viaţa şi gândurile în singurătatea de la Hav/orth.

Adolescenţă bătută de ginduri

Dar toate lucrurile reintră în matca lor şi ordinea prestabilită în mica gospodărie de la Haworth prevalează asupra dramelor şi durerilor. Pentru fiecare din membrii acestei familii atât de conformist conduse, reacţiile rămân ascunse undeva, foarte adânc în suflet. Pasionaţi cum sânt toţi, izbutesc să se menţină la suprafaţă, în relaţiile comune, cât se poate de stăpâniţi. Educaţia strictă a mătuşii Branwell continuă să pună frâne, consimţite şi însuşite, mai cu seamă Charlotiei care va deveni, în locul Măriei, mica mamă a fratelui şi surorilor mai mici. La Emily, luptele dintre o natură puternică, liberă, şi o educaţie plină de convenţii, de prejudecăţi iau, devreme, un aspect mai neobişnuit. Tăcută, atentă, incordată. Ea va căpăta o tensiune lăuntrică puţin comună, controlată de o voinţă fermă. Ochii ei se zice că răsfrângeau încă din vremea copilăriei o putere, o curiozitate rară. N-a ieşit din ea o neadaptabilă, dar s-a separat zona de acţiune impusă de datoria morală, de cea a imaginaţiei care-şi va croi un drum tot mai larg în lumea ei interioară. În realitate Emily era o nesupusă în spirit, o neîmblânzită care privea nu cu resemnare, ci ca pe un exerciţiu de voinţă superioară, mâna de fier a comportamentului puritan. Iar Charlotte care se arătase mult mai deschisă, parcă şi mai rebelă, dacă dăm crezare autoportretului din Jane Eyre, evolua totuşi spre o personalitate în care conformismul câştiga treptat teren. Mai vorbăreaţă, mai întoarsă spre viaţa dinafară, ea îşi luase de la început în serios noile îndatoriri. Ajuta mai mult decât toţi ceilalţi pe

mătuşa Elizabeth la gospodărie, deşi o aveau pe Tabby, ţărancă viguroasă şi întreprinzătoare, şi talentată povestitoare pe deasupra. Charlotte luase locul Măriei şi în relaţiile cu tatăl lor care, mai închis în sine de la moartea celor două fetiţe, se consola totuşi cu inteligenţa şi fantezia celor

rămaşi în jurul lui. Ea îi citea dimineaţa jurnalele şi comenta, respectuoasă, şurile politice, ajungând şi ea, cum fusese şi Mariaj o partizană a convingerilor tory (conservatoare) ale pastorului.

În aceeaşi viaţă fără întâmplări a izolatei case parohiale, copiii totuşi crescuseră, căpătaseră preferinţe şi îndeletniciri personale. În primul rând începuse să se deosebească mai adânc educaţia celor patru. Domnişoara Branwell aproape epuizase resursele cunoştinţelor ei relative la ceea ce trebuie să ştie o tânără tată pregătită temeinic pentru gospodărie. Fetele coseau, spălau şi mai ales călcau foarte bine, ştiau să prezideze o masă de ceai, să întreţină o politicoasă conversaţie cu rarii musafiri apăruţi în prezbiteriu, de obicei un alt pastor sau funcţionar ecleziastic, venit să-şi viziteze colegul singuratic. Iar Branwell se găsea sub directa îndrumare a tatălui care-i dădea cunoştinţele obişnuite ale unui elev de colegiu, printre care şi acelea de latină şi greacă. Pastorul avea intenţia să completeze educaţia tetelor sale fiindcă îşi dădea seama că, sărace cum erau, trebuiau să-şi câştige singure existenţa mai târziu. Lăsa însă să treacă un răstimp pentru ca amintirile de la Cowan Bridge să se poată şterge ori estompa. Pentru Branwell însă, a cărui libertate de spirit îl încânta, nădăjduia foarte mult şi dorea să fie el acela care să urmărească personal evoluţia unui fiu atât de plin de făgăduinţe.

Între copii apăruseră asemănări şi simpatii, afinităţi de structură şi înclinaţii. Charlotte şi Branwell, Emily şi Anne, aşa se grupaseră, nu numai după vârstă. De jucat se

jucau împreună şi citeau cam aceleaşi lucruri. De la un moment dat, jocul a început să se amestece cu cele citite, cu literatura, istoria şi pohtica. Imaginaţiile lor porneau pe un drum pe care n-aveau să le stăvilească multe obstacole. Şi erau imaginaţii puternice. Iată cum vorbeşte Charlotte, cea care nota mai des deck ceilalţi întâmplările dinăuntru şi dinafară, despre jocul imaginaţiei sale:

„Ce de scene am contemplat în odăiţa cu patul jos şi strimt, cu pereţii goi, văruiţi... Stăteam pe pat, cu atenţia fixată asupra ferestrei prin care nu se vedea alt peisaj ^decâţ_ întinderea monotonă a bărăganului, o clopotniţă cenuşie în mijlocul unui cimitir atât de plin de morminte, încât buruienile abia dacă puteau răsări dintre lespezi... Tabloul acesta se jrăsfrângea în ochii mei, dar nu în inima mea... O poveste lungă se desfăşura

poate în mintea mea, istoria unei familii vechi. Şi aristocratice... tineri lorzi sau tinere ladies... strălucind de scânteierea curţilor... îi vedeam, nobili şi frumoşi, circulând prin saloane unde siluete bine cunoscute îmi loveau văzul, unde priveam figuri cu ochi care surâdeau, cu buze care pronunţau cuvinte cu voce tare, şi pe care le cunoşteam aproape mai bine decât chipurile fratelui şi surorilor mele. Şi totuşi vocile acestea n-au trezit niciodată nici cel mai mic ecou în lumea reală..."

Revanşa vieţii claustrate a copiilor Bronte se simte în contrastul violent dintre împrejurările comune, calme şi banale ale existenţei exterioare şi efervescenţa precocei lor imaginaţii. Şi toţi încep să scrie din joacă. E adevărat însă că trăiau totuşi într-o casă în care scrisul era gestul obişnuit al tatălui şi poate chiar raţiunea existenţei lui de intelectual. Oricât ar fi fost de banale culegerile de poezii Cottage Poems (Poeme de colibă) şi The Rural Minstrel (Cintăreţul satului) sau de fade romanele The Cottage în the Wood (Coliba din pădure) şi The Maid of Killamey (Fata din Killamey), ele fuseseră tipărite şi creaseră autorului lor, măcar în familie, faima de scriitor publicat. Copiii fuseseră de mici familiarizaţi cu scrisul şi cu

„bucătăria” aferentă. Se spune că de la vârsta de şapte ani Maria îşi însoţea tatăl la tipografia din Bradford, unde, suită pe un taburel, îi corecta şpalturile.

Mai târziu, cei doi mai mari, Charlotte şi Branwell, aveau de la tatăl lor permisiunea de a se duce la biblioteca din Keighley, Mechanics Library, de la care împrumutau cărţi. Lungimea drumului nu-i speria şi nici vremea rea cu care, în-cea mai mare parte a anului, erau obişnuiţi.

Din joacă se naşte fabulaţia enormă cu care începe viaţa scriitoricească a celor patru. O cutie cu soldaţi adusă pentru Branwell de la Leeds de tatăl său, trezeşte în fiecare personaje şi istorii care vor lua cu timpul proporţii mitice şi se vor fixa în biografii, scenarii, poeme, poveşti şi romane. Singuri scriau şi singuri citeau o revistă, The Young Men’s Magazine, cu apariţie lunară. Dintre ei, Charlotte era cea mai prolifică, scria enorm, aşa încât într-o zi din luna august a anului 1830, făcându-. Şi catalogul operelor, număra douăzeci şi două de volume (fireşte, cu traduceri cu tot). Cele mai multe erau povestiri romantice scrise sub influenţă shakespeariană ori scoase din amintirile basmelor irlandeze spuse de tatăl lor. De asemenea Tabby cu zânelc şi spiriduşii ei dăduse celor patru un deosebit gust pentru o lume supranaturală. Dar cele mai numeroase producţii erau legate de o lume imaginară, constituiau părţi dintr-o utopie despre o cetate ideală, Verdopolis, capitala puternicei Anglia, aflată în Africa. Acolo fuseseră îngrămădiţi nenumăraţi eroi ai istoriei şi personaje literare într-un amestec amorf, nu lipsit însă de o rudimentară grandoare epică, de la împăratul Adrian la ducele de Wellington, marea pasiune a Charlottei, şi până la doamna de Stael. Toate lecturile lor fuseseră puse la contribuţie şi unificate de tinerele minţi pline de îndrăzneală. În istoria aceasta pasionantă a Ver-

dopolisului (care la început fusese Glasstown, oraşul de sticlă). Charlotte îşi asociase pe Branwell care mânuia şi el condeiul cu destulă uşurinţă. El scria despre Adevărata viaţă din Verdopolis ori despre Politica în Verdopolis, pe lângă celelalte poveşti cu piraţi şi aventurieri.

Dar şi cele mici nu se lăsau mai prejos. Emily şi Anne, cu spiritul caracteristic de imitaţie al copiilor, îşi construiseră şi ele o cetate într-o ţară imaginară, dar nu în sudul torid african, ci acoperită de ceţurile nordului şi înconjurată de pustietăţi sălbatice, ca landele (faimoasele moors, intraductibile) din Yorkshire. Se arată astfel devreme rolul pe care aveau să-l joace în imaginaţia Emilyei landele de la Haworth, atât de potrivite cu firea ei închisă şi pasionată. Cetatea aceasta se numea Gondal şi era aşezată în Gondaland, insulă plasată de ei în Pacificul de Nord. Emily şi Anne ţineau o cronică a în-tâmplărilor fabuloase din insula lor, Gondal Chronicles.

Fraţii, mai cu seamă cei doi mai mari, au şi talent la desen şi-şi ilustrează producţiile literare cu ruine şi castele, după moda timpului, sau colorează flori şi păsări pe care le reproduc după cărţile lor. Emily şi Anne, ca de obicei, îi urmează. Se înţelege ce efect a putut avea asupra adolescenţilor o cutie de acuarele cu care au descoperit lumea culorilor, ei cei ţinuţi într-o permanenţă cenuşie de peisajul morn al Flaworth-ului, unde singura variaţie pentru ochi era jocul de valori, de umbre şi lumini. De aceea poate Charlotte iubeşte atât de mult pictura, iar Branwell se pregăteşte chiar pentru cariera pictoricească, luând lecţii speciale. Cum a văzut mijind în fiul său mugureii

unui talent, pastorul susţinut cu fervoare de surorile admirative ale lui Branwell, a şi recurs la serviciul unui profesor destul de bun, elev la rândul său al reputatului pictor Thomas Lawrence, portretist elegant, manierist, mult apreciat în cercurile nobilimii şi înaltei burghezii engleze din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Sora cea mare participă şi ea o vreme la lecţii, căpătând o

oarecare îndemânare în conducerea creionului şi a pensulei. Cu o curiozitate explicabilă şi cu un oarecare naiv orgoliu, Charlotte dorea să vadă operele unor mari artişti de care auziseră doar din cărţile citite şi alcătuise o listă din care nu lipseau Tizian,. Michelangelo, Rafael, Leonardo da Vinci, Rubens, pe lângă mulţi alţii mai puţin importanţi.

În Emily, setea de culoare nu e atât de aprinsă; ei îi sânt îndestulătoare albul şi negrul, cu miile de griuri intermediare pe care i le arată mereu nesfârşitele, iubitele ei lande. Aci, rare şi fine nuanţe se descoperă în luminozitatea schimbată fără încetare a orizontului înalt. Transparenţa mai mult decât albastrul o încântă în vastitatea cerului de peste lande, aşa cum umbra violetă a ferigilor i se pare mai delicată şi mai expresivă decât violetul în sine, intens şi funerar. Acesta e peisajul ei, acela care va rămâne până în opera de mai târziu, şi în care se avântă urmată de dinele ei credincios, Keeper. Aci se simte Emily în largul ei, în tăcerile fără sfârşit, în singurătatea netulburată. De aceea când, din nou, se pune pentru pastor problema educaţiei mai departe a fiicelor sale, Emily refuză cu îndărătnicie să părăsească Haworth-ul. Dar Charlotte care avea aproape cincisprezece ani şi dorea, ca întotdeauna, să ştie cât mai mult, a acceptat cu bunăvoinţă propunerea tatălui ei de a intra într-un nou pension, la Roe Head.

Charlotte pleacă şi o altă etapă din viaţa copiilor Bronte ia sfârşit, aceea a formaţiei, a apariţiei sentimentelor şi înclinaţiilor într-un mediu unit de familie. Exteriorul acestor relaţii paşnice respiră o calmă intimitate în felul în care Charlotte le relatează într-o pagină din 1829: „în vreme ce scriu acestea, mă aflu în bucătăria prezbiteriului, la Haworth; Tabby, slujnica, spală vasele rămase de la micul dejun şi Anne, sora mea cea mică… stă în genunchi pe un scaun şi e ocupată

să privească prăjiturile coapte de Tabby pentru noi. Emily eân salon unde perie covorul. Tata şi Branwell s-au dus La Keighley. Mătuşa Branwell e sus în camera ei…”

Nimic nu indică puterile lăuntrice ale fiecăreia, bogăţia imaginaţiei, capacitatea de afecţiune, voinţa, toate aflate în neîntreruptă creştere. Totul e pus sub lacătul discreţiei absolute, al formalismului perfect în conduită. Trăsăturile adevărate ale caracterelor nu apar decât în juvenilele încercări literare pro-priu-zise, la adăpostul ficţiunii.

Când se ivesc prieteniile

La pensionul la care urma să se ducă Charlotte era vorba de cu totul alte condiţii de viaţă şi învăţătură decât acelea de la Cowan Bridge. La Roe Llead, într-o regiune plăcută, împădurită, Margaret Wooler, o femeie de treabă, în vârstâ cam de vreo patruzeci de ani, conducea o şcoală cu puţine eleve, zece-douăsprezece de obicei. Tocmai acest caracter familiar al şcolii l-a determinat pe Patrick Bronte să-şi trimită fiica acolo. Şi, în luna ianuarie a anului 1831, Charlotte a descins în mica lume aflată la douăzeci de mile de Haworth „într-o câmpie, pe partea dreaptă a drumului ce duce de la Leeds la Huddersfield”[3]. Nu se ştie ce impresie au făcut clădirea şcolii şi prezenţele noi ale profesoarelor şi elevelor asupra Charlottei în clipa întâlnirii, dar au rămas mărturii despre impresia produsă de noua venită. În general, la început nimeni nu s-a simţit atras de fetiţa firavă căreia i se dădeau cam zece ani (în realitate avea cincisprezece), şi care avea o înfăţişare destul de ridicolă. Slăbuţă de tot şi stângace la mers, puţin cocoşată din pricina privirii mioape, cu mâini şi picioare foarte mici, Charlotte era prost îmbrăcată, pare-se cu o rochie veche de lână a mătuşii Branwell, şi caraghios pieptănată, cu bucliţe

[3] Cf. Mrs. Cl. El. Gaskdl

mărunte de jur împrejurul capului. Impresia de oaie blajină, neajutorată, s-a întărit când, la o primă examinare făcută imediat după sosire pentru fixarea clasei în care noua venită trebuia să intre, Charlotte Bronte s-a intimidat îngrozitor, s-a bâlbâât jalnic şi n-a scris mai nimic la aritmetică, geografie şi gramatică. Dar când a venit rândul literaturii, al compunerii libere, în loc de cele zece linii reglementare, fetiţa cea sfioasă s-a pornit pe scris şi paginile povestirii improvizate pe loc au arătat nu corectitudine ortografică, cum se aştepta, ci talent, imaginaţie, pricepere în mî-nuirea stilului. Charlotte a scris acasă şi despre insuccesele şi despre succesele ei, şi a arătat că fusese trecută din a doua clasă în întâia numai datorită înzestrării literare, recunoscută unanim în pension. Adusese cu ea la Roe Head toată provizia de poveşti fantastice, de basme, de acasă şi-şi delecta seara în dormitor colegele care se lăsau vrăjite şi de lungile poeme romantice pe care Charlotte le ştia pe dinafară şi le recita cu un puternic accent irlandez. Era compensaţia ei pentru incapacitatea de a lua parte la jocurile în aer liber ale celorlalte fete, din pricina unei sănătăţi precare.

Iar pasiunea ei rămăsese, ca întotdeauna, studiul. Charlotte învăţa nu numai pentru că ştia ce nevoie de cunoştinţe bogate va avea în viitorul ei de învăţătoare a altora, dar mai ales fiindcă o împingea dorinţa fierbinte de a şti. Citea fără întrerupere, acumula din cărţi şi dinafară lor. Lipsită ele orice urmă de încredere în sine, adolescenta se socotea urâtă, neînsemnată şi vroia să suplinească acest complex de inferioritate fizică printr-o împodobire onestă a intelectului. Sensibilă, nervoasă, Charlotte doreşte afecţiunea şi în acelaşi timp se teme de ea. Uscată de viaţa de rigoare puritană din prez-biteriu, ea descoperă la Roe Elead dulceaţa prieteniei. A avut norocul să întâlnească aci o atmosferă caldă, de familie,

şi două fete la fel de inteligente ca şi ea, care au devenit înlocuitoarele surorilor lăsate la Hav/orth, Ellen Nussey şi Mary Taylor. Cercul afecţiunilor Charlotte! se măreşte şi o dată cu el şi acela al cunoştinţelor despre sufletul omenesc. Trăind alături de cele două tinere, le-a comunicat ideile ei, le-a făcut confidenţe despre familie, despre moartea surorilor mai mari. Se pare însă că n-a îndrăznit să le vorbească de „operele" ei literare, de proiectele îndrăzneţe ale unei imaginaţii libere de barierele convenţiilor din viaţa reală. Şi cu Ellen şi cu Mary, Charlotte a început de atunci încolo o corespondenţă foarte susţinută, o nouă supapă a intelectului şi vieţii ei afective, prin care îşi făceau drum şi expresia unei singurătăţi destul de stoic îndurate de o fiinţă eminamente socială şi devotată,

i aspiraţiile neîncetate spre sursele cele mai înalte ale culturii, şi o filozofie simplă, cinstită a existenţei. Vocaţia ei de a conduce, ca o soră mai mare – paşii altora spre bine, spre adevăr, spre frumuseţe morală, se desprinde şi din corespondenţa cu prietenele şi din cea cu membrii iamiliei pe care îi poate vedea destul de rar. Odată, în primăvara aceluiaşi an, 1831, Branwell a venit, pe jos, să-i facă o vizită, spre bucuria ambelor părţi.

Casa Nussey este una dintre primele pe care Charlotte o vizitează, în repetate rânduri, şi în care se simte bine din pricina atât a gentileţei prietenei Ellen, cit şi a unei prezenţe masculine, înviorând atmosfera şi conversaţia. Henry Nussey, fratele mai mare al Ellenei, care se pregătea atunci pentru cariera de pastor, tânăr agreabil la înfăţişare şi binecrescut, cum se cuvenea unui viitor clergyman, se obişnuise cu Charlotte, prietena surorii lui, aşa încât, ca şi aceasta, nu mai vedea puţina înzestrare fizică a musafirei, ci se lăsase câştigat de delicateţea ei sufletească, de pasiunea care ţâşnea din toate convorbirile ei. Putea spune şi el, probabil, ceea ce spusese Ellen despre Charlotte: „... considerată de alţii ca o persoană lipsită de farmec, nu mi-a făcut niciodată

această impresie; sigur însă că atunci nu era drăguţă şi că tot ce avea mai bun se ascundea (dispărea). Părul ei castaniu-deschis, fin şi mătăsos era înţepenit şi strâns în nişte tirbuşoane care încadrau trăsături atât de slabe şi palide încât părea ofilită”.

Cu vremea, în tovărăşia prietenelor ei, s-a mai întremat şi arăta mult mai bine, aşa încât Henry a făcut o adevărată afecţiune pentru tânăra inteligentă şi sensibilă, afecţiune care avea să progreseze cu timpul..

Dar Charlotte era dăruită studiului cu o îndârjire irlandeză, în stoicul contur de viaţă pe care şi—1 desemnase dinainte, determinată de puţinătatea resurselor familiei, nu era loc nici pentru dragoste, nici pentru căsătorie. Una i se părea mult prea frumoasă şi prea desăvârşită ca să poată fi atinsă de o fiinţă neînsemnată şi neîncrezătoare în sine cum era ea, iar cea de-a doua fusese exclusă de la început, fiindcă tânăra fată cu gânduri nobile nici nu-şi putea reprezenta compromisul.

Aşa că a învăţat foarte mult în cele 18 luni cât a stat în pension, umplând cât a putut lacunele ei de informaţie în anumite discipline. Apoi şi-a îmbunătăţit îndemânarea cu care desena, copiind cu conştiinciozitate gravuri încâlcite, a dobândit unele elemente de cultură muzicală, şi a învăţat franţuzeşte destul de bine, atât cât să corespondeze satisfăcător cu prietenele şi mai ales ca să citească romanele franţuzeşti împrumutate de cealaltă amică, Mary Taylor, fire mai modernă şi mai îndrăzneaţă decât Ellen.

Pentru Charlotte întâlnirea cu literatura franceză iusese mai veche. Între „operele” ei consemnate în lista din 1833, figura şi o traducere din Henriada lui Voltaire, iar o eroină din epopeea despre Yerdopolis era considerată a fi într-un tel o adevărată doamnă de Stael. Dar romanul trancez s-a în-tâlnit foarte potrivit în epoca de formaţie cu

aptitudinile scriitoriceşti naturale ale tinerei fete. Înclinaţia ei spre analiză psihologică, spre o elegantă discursivitate a stilului, a fost hrănită de acest contact cu literatura franceză mai degrabă decât de acela cu greoiul şi moralizatorul roman al lui Richardson. Vivacitatea impresiilor, caracterul alert al dialogului de mai târziu din operele Charlottei Bronte îşi au poate originea în întâlnirea de acum.

La un an şi jumătate de la plecare, în vara lui 1832, Charlotte se întoarce acasă. Educaţia ei era acum încheiată, după socotelile familiei, şi sosise vremea când roadele învăţăturii trebuiau să se arate. Puterile sânt încercate la început cu două şcolăriţe apropiate. Emily şi Anne.

Emily avea paisprezece ani, era înaltă, subţire, zveltă, se mişca foarte iute. Iubea plimbările lungi, de ceasuri întregi, prin lande unde pleca însoţită de Keeper, clinele ei, un Terra Nova. Şi Anne avea acum câinele ei, un prepelicar mic, cu blană mătăsoasă, pe care-l chema Flossy.

Charlotte l-a desenat pe Flossy şi apoi a colorat desenul cu acuarelă. Pe fundalul neted, indicând nesfârşita întindere a moors-urilor, câinele ţâşneşte într-o mişcare impetuoasă, în urmărirea unei păsări, atunci ridicate din iarbă. Pe liniile rapide ale desenului lunecă o pasiune exterioară pentru care mişcarea pare să fie instrumentul de expresie cel mai nimerit. Dinamica acestei schiţe este cu atât mai grăitoare pentru climatul romantic ai sufletului Charlottei, cu cât portretul lui Keeper, făcut de Emily, contrastează izbitor cu acela al lui Flossy. Aci câinele stă culcat cu botul pe labe în iarbă şi totul e foarte corect şi foarte static, şi poziţia şi liniile cuminte rotunjite şi umbrele mătăsoase. Dar jocul, alternanţa de umbre: şi lumini e plină de forţă, de o neobişnuită energie stăpânită.

Până şi desenele respiră profunda deosebire dintre cele

două. Surori mai mari, vizibilă până acum doar în câteva trăsături de comportament, denotând temperamente diferite şi gusturi altele la una decât la cealaltă. Intrând acum pe drumul adolescenţei, Anne le urma şi le admira pe amândouă. Începea şi ea să scrie versuri. Anne fusese, în lipsa Charlottei, adeseori lângă Emily. Împărţiseră aceeaşi cameră şi sora mai mică, tăcută, discretă, nu intrase niciodată în lumea singurătăţii surorii mai mari.

întoarcerea Charlottei reintroducea un „program" propriu-zis de instrucţie, de educaţie, de cultivare a celor două surori mai mici care, după părerea celei mari, nu prea arătau dorinţa arzătoare de a se cultiva. Astfel în fiecare dimineaţă Emily şi Anne luau lecţii de gramatică şi de franceză cu aceeaşi bunăvoinţă aparentă cu care se supuneau oricărei constrângeri ho-tărâte de întreaga familie. După aceea desenau toate trei, sub indicaţiile şi supravegherea Charlottei, şi apoi se duceau la plimbare spre colţurile favorite din lande.

Mătuşei Branwell îi aparţineau după-amiezele, când fetele se perfecţionau la cusut, la brodat, la tricotat. Dar în aceste treburi domestice nu mai aveau multe de învăţat. Ştiau de toate şi făceau totul cu o grabă şi o îndemânare de copii crescuţi fără mamă, de la călcatul impozantei cravate de mătase a pastorului Bronte care-şi păstra încă alura de gentleman cu ajutorul ei, şi până la frământatul pâinii. Emily se înhăma cu cea mai mare supunere la îndeletnicirile casnice (pe care probabil în fundul inimii le dispreţuia), pe de o parte fiindcă aşa îşi făcea disciplina exterioară, iar pe de alta fiindcă îşi asigura singurătatea şi legătura cu casa părintească unde treptat avea să devină indispensabilă. Puţinii musafiri ai casei parohiale observau tăcerea politicoasă a Emilyei, rezerva ei, în contrast cu volubilitatea Charlottei. Chiar aceasta avea să scrie mai târziu despre ea, întărind părerea generală: „Sora mea nu era din fire predispusă

spre sociabilitate. Ea nu trecea pragul casei decât pentru a se duce la biserică ori a se plimba pe coline. Deşi sentimentele ei pentru oamenii din jur erau binevoitoare, nu căuta societatea lor şi, cu rare excepţii, n-a avut prilejul de a-i frecventa. Şi totuşi îi cunoştea bine, le ştia felul de a fi, vorba, istoria familiei: putea să fie interesată de cele ce se spuneau despre ei şi să vorbească ea însăşi cu detalii minuţioase, vii şi exacte, dar îareori schimba câte o vorba.

Charlotte era din când în când invitată la fostele ei colege.. Aşa în septembrie 1832, Ellen Nussey o cheamă la ea la ibirstall. La rândul său, Charlotte, cu asentimentul tatălui şi al mătuşii, invită în vara viitoare, 1833, pe Ellen la ITaworth. Amintirile acesteia sânt preţioase, fiindcă de data aceasta ochii dinafară privesc cu mai multă obiectivitate ciudata familie a pastorului Bronte şi relatarea e mai puţin influenţată de o opinie subiectivă. Bătrânul şef al familiei a impresionat-o cu statura lui impozantă, cu părul alb, cu cravata amplă, nelipsită, cu manierele lui puţin învechite de gentilom de ţara. Mătuşa Branwell, persoană mărunţică, debilă, arată şi ea noii venite amabilitate, cu graţia ei vetustă însoţită de binecunoscutele atribute: buclele false ieşind de sub bonetă, şi tabachera. Dar cei doi vârstnici ai casei coboară destul de rar între cei tineri care-şi fac veacul între salonaş şi bucătăria Tabbyei sau se plimbă prin văile şi colinele peisajului familiar din spatele prezbiteriului. Branwell o fermeca şi pe Ellen cum le fermecase pentru totdeauna pe surorile sale. Era acum un tânăr irumos, care reproducea în linii mai delicate, mai fugitive, fizionomia cu trăsături clasice a tatălui său. Părul arămiu, bogat, înconjura o faţă plăcut colorată. Prezenţa lui făcea mai agreabile serile în interiorul modest, prea sobru al casei parohiale, ca şi plimbările în grup prin lande. El îşi descoperise şi talent muzical pe lângă cel pictoricesc pe care-l exercită mai ales făcând portretele surorilor. Cânta din flaut, iar unii biografi susţin chiar că improviza

excelent la orgă. Serile, tânărul însă mai mult lipsea de acasă. Fireşte, lucrul nu atrăgea prea mult atenţia familiei obişnuită să acorde o libertate şi un credit desăvârşit singurului descendent masculin. Dar în cinstea Ellenei Nussey întrerupea şirul întâlnirilor cu prieteni şi cunoscuţi la Trei graţii ori la Taurul Negru. Plimbările prin văi şi coline dimineaţa sau după-amiaza erau obişnuite şi familiare celor patru. Şi prietena povesteşte bucuria cu care Branwell, Anne şi mai cu seamă Emily, o conduceau prin locurile lor favorite, aflate la mari distanţe de casă. Cei mai mici intrau în apele pârâului şi puneau pietre mari, ca să poată păşi fără să-şi ude pantofii Ellen şi Charlotte. Aci Emily era în lumea ei şi, spre mirarea Ellenei, se arăta într-r> cu totul altă lumină decât în cenuşiile încăperi ce acasă: „era

fericită să exploreze ungherele pline de farmec şi, pentru un răstimp, rezerva ei dispărea".

într-o oază cu iarbă verde ca smaraldul, plină de izvoare, întinsă pe o lespede de piatră, se juca, fericită, cu mormolocii, vorbea cu ei, îi îndemna să înoate, îi certa pe cei leneşi şi—i lăuda pe îndrăzneţi.

„în vârful unei coline ori în fundul unui luminiş, Emily era ca un copil prin veselia şi încântarea ei. Ştia să converseze cu vioiciune şi dorea să-ţi facă plăcere; câteodată avea momente • când, departe, departe în lande, născocea tot felul de drăcii; aşa, o ducea pe Charlotte în locuri unde aceasta nu s-ar fi încumetat niciodată singură şi o necăjea din pricina spaimei ei de animale necunoscute".

Altfel, printre ceilalţi oameni ieşeau destul de puţin. De câteva ori Branwell le-a condus cu o căruţă spre alte peisaje romantice din împrejurimi, spre stâncile de la Hardcastle sau spre mănăstirea în ruine de la Bolton.

Ellen a mai fost impresionată şi de elocinţa puternică a pastorului Bronte, exercitată din modestul amvon al

bisericii de piatră, şi plină de trăsăturile unei imaginaţii neobişnuite, ■ca şi de îndemnurile unei morale nezdruncinate, ale unei demnităţi umane neatinse.

De altfel şi în conversaţiile avute cu cei patru fraţi (se pare că, după un obicei dobândit la Roe Head, fetele se plimbau prin cameră două câte două în timp ce vorbeau), Ellen putuse aprecia fantezia fiecăruia, predilecţiile literare care atunci erau încă aceleaşi la toţi.

Discuţiile despre literatură fuseseră în special pasionante, Wordsworth, Southey, Scott şi Byron fiind autorii lor preferaţi. Adolescenţii se aflau acum în plină poezie romantică. Amintirea lui Byron era încă puternică, încă recentă, şi biografia lui întocmită de Moore hrănea înflăcăratele minţi tinereşti. Se pare că Charlotte avea o adevărată slăbiciune pentru această carte. Iar fibra romantică foarte autentică a Emilyei de pe acum născândă se nutrea mai ales cu una din cărţile care fixau pe atunci tipica atitudine de tristeţe a secolului, Anatomia melancoliei de Robert Burton.

Văzute de ochiul neprevenit al Ellenei, personalităţile începeau să se schiţeze şi o dată cu ele şi drumurile ce se deschideau sensibilităţii şi intelectului fiecăruia. Imdresionată de toţi membrii acestei neobişnuite familii, păstrând o bună aminHire săptămânilor petrecute în vara lui 1833 la Haworth, Ellen rnussey se întoarce acasă.

Cu plecarea prietenei, viaţa familiei a reintrat în monotonul eei făgaş, fiecare şi-a reluat o dată cu vechile ocupaţii şi vechea ffizionomie. Vizita Ellenei fusese o scăpărare de bucurie, de ttinereţe într-o lume prea apăsată de rigori, de constrângere satât dinafară, cât şi dinăuntru. De aceea toţi aveau s-o ţină uminte ca pe o întâmplare fericită.

Şi viaţa merge mai departe...

Charlotte continua corespondenţa cu Ellen, una din marile plăceri ale vieţii ei, dându-i sfaturi literare, morale sau casnice, după împrejurări, plină mereu de căldura convingerilor ei. Într-o scrisoare din 1834 îi recomandă, pe lângă nelipsiţii romantici, pe Milton şi pe Shakespeare, pe acesta din urmă însă expurgat în parte, de comediile, în care se găsesc lucrurile mai indecente. Pe bună dreptate observă adolescenta puritană că pasagiile cele mai frumoase sânt şi cele mai decente. În materie de roman Walter Scott e singurul autor menţionat şi consiliat. Pe lângă aceştia, multă istorie şi biografii (printre care nelipsiţii pentru orice tânără englezoaică de la începutul secolului XIX, dr. Johnson şi Boswell, biograful său), apoi ştiinţe naturale.

Scriind mereu, Charlotte îşi perfecţionează treptat stilul, îl netezeşte, îl mlădiază, animată de setea ei niciodată stinsă de perfecţiune în toate, în viaţa morală şi intelectuală.

Nu s-ar putea spune acelaşi lucru despre Emily, din al cărei jurnal pe anul 1834 s-a păstrat un fragment, scris cu multă exactitate a înregistrării intrărilor, ieşirilor şi cuvintelor celor din jur. Dar în ceea ce priveşte punctuaţia şi succesiunea frazelor ai putea crede că ai a face cu textul unui agramat sau al unui autor naturalist care a urmărit o transcriere prea fidelă a unei felii de viaţă. Iată pentru edificare un fragment: „Tabby spune: «Vino, Anne, să cureţi un cartof». – Mătuşa Branwell intră în bucătărie şi spune: «Anne unde-ţi sânt picioarele». – Anne a răspuns: «Pe podea mătuşă». Tata a

deschis uşa salonului şi i-a dat o scrisoare lui Branwell, zicân-du-i: «Uite Branwell citeşte asta şi arată-i-o şi mătuşii şi Charlottei». Eroii din Gondal sânt pe punctul de a descoperi interiorul Gaaldinei. Sally Moseley spală chiar acum în bucătăria din dos..." etc.

Cu toate detaliile şi observaţiile care i se adaugă, ca de

pildă aceea plină de drăgălăşie despre fazanul cu multe nume (Curcubeu, Diamant, Fulg de zăpadă, Jasp – şi se remarcă predilecţia pentru strălucirea şi irizaţia de piatră preţioasă), sau aceea dureroasă, prin aluzia la anul 1874 (când nimeni din familie nu va supravieţui) despre care spune: „Sperând că toţi vom fi bine sănătoşi la vremea aceea, mă opresc”, fragmentul este aproape sigur derivat dintr-un joc literar, dintr-o intenţie ludică menită să cuprindă lucrurile cele mai diverse într-o nudă alăturare.

Sigur că dacă Charlotte ar fi văzut această pagină s-ar fi îngrozit, ea care ţinea aşa de mult la eleganţa stilistică şi nu înţelegea mai de loc ieşirile de humor bizar, cum ar fi fost aceasta, ale surorii mijlocii. Pe de altă parte, Emily nu era fiinţa care să se apere de o acuzaţie de prostie sau de ignoranţă. Şi e semnificativ în acest sens ceea ce îi spune bătrâna siujnică într-o altă secţiune a paginii despre care am vorbit mai sus: „Bucătăria e în neorânduială Anne şi eu nu mi-am făcut lecţia de muzică în si major, Tabby a spus în vreme ce-i băgăm condeiul în obraz: «Îţi place mai mult să faci pe proasta decât să cureţi un cartof»…” şi ar fi cu putinţă ca Charlotte să fi văzut fragmentul cu pricina sau altul asemănător, pentru că în curând soarta Emilyei s-a schimbat: a trebuit să plece la şcoală. Existau bineînţeles şi alte raţiuni care au dus la această hotărâre. Fetele totuşi trebuiau să-şi câştige în curând existenţa. Emily trecuse de şaisprezece ani şi Charlotte de optsprezece, iar foarte săracele resurse ale pastorului se epuizau toate pe capriciile lui Branwell în al cărui geniu credeau neclintiţi şi tatăl şi surorile. Nu poemele şi nici talentub muzical le nutreau nădejdile, ci talentul în artele plastice. Toţi credeau cu îndârjire aproape că Branwell va ajunge un mare pictor. De aceea, după lecţiile cu profesorul Robinson de la care tânărul învăţase rudimentele portretisticei, tatăl =e gândeşte să-l înscrie chiar la Royal Academy, pas pentru care trebuia să pregătească o sumă oarecare, asta însemnând şederea la Londra cu toate cheltuielile

aferente. De fapt „operele” lui

Branwell erau câteva portrete destul de mediocre ale surorilor ssale singure ori în grup, nepreţuite însă pentru istoria literară pentru care constituie, la acea epocă, unica iconografie.

Un portret de familie îl înfăţişează pe Branwell în mijlocul! surorilor sale, mult mai înalt decât ele, aşa încât e gata să iacă cu capul din cadru. Una din mâinile stângaci desenate şi inegale, ţine puşca, cealaltă stă, cam fără rost, cu degetele strânse, deasupra mesei pe care se afla trofeul, o pasăre împuşcată la vânătoare. La dreapta lui Branwell se află Emily şi Charlotte, văzute una din faţă, cealaltă de trei sferturi. Amândouă poartă rochii cu gulere şi fruntea înaltă a Charlottei se descoperă sub părul strâns într-un coc pe vârful capului. Annei, la stânga lui Branwell, buclele grele îi cad pe ceafă. Un aer visător e acela al Charlottei a cărei figură exprimă o delicată melancolie. În extrema stânga, întinsă ca o coardă, stă Emily. Mai înaltă decât toate, ea arată un contur mult mai apăsat al figurii şi părului decât celelalte surori, mai cenuşii, mai şterse. Părul bogat se arată într-o neorânduială firească, mult mai plăcută decât coafurile celorlalte. Liniile feţei sânt line şi sigure; ca într-o imagine antică, nasul drept continuă fruntea. Îmbinarea lor e sugerată de sprâncenele frumos desenate. Gâtul ei îţi dă iluzia unui fragment de coloană. E o crispare, o tensiune în ea prea mare poate ca să n-o fi putut înţelege, s-o fi ignorat Branwell, oricât s-ar fi preocupat de puţin de fizionomiile surorilor lui.

în orice caz, mica „sălbatică” a familiei trebuia sa plece şi ea la Roe Head, însoţind-o pe Charlotte. Dar aceasta nu mai era acum elevă, ci profesoară, plătită cu şaisprezece livre anual, în pensionul domnişoarei Wooler. Ea se readaptează de îndată la noile condiţii şi-şi găseşte prietene noi, e prinsă cu seriozitate de ocupaţiile vieţii de

pension.

Emily se supune fără o vorbă, fără împotrivire, noului regim de disciplină în care intră pentru întâia oară la şaptesprezece ani. Dar inima ei suferea îngrozitor. Grele se scurgeau fără nicio bucurie; recreaţiile îi dădeau un scurt răgaz de libertate pe care şi-l petrecea gândindu-se acasă. Şi plimbările de aici o plictiseau, fiindcă peisajul de la Roe Head şi din împrejurimi avea un farmec romantic special: erau pe acolo ruine şi mărturii despre viaţa din timpul lui Richard III, care însă Emilyei nu-i spuneau nimic. Totul era prea ordonat, prea cuminte, prea blajin. Ea tânjea după sălbăticia şi pustietatea moors-urilor de acasă, de la Haworth. „în fiecare dimineaţă

când se scula, amintirea casei părinteşti şi a întinderilor puşti-’ o copleşea şi—i întuneca, şi-i întrista ziua care o aştepta. Nimeni afară de mine nu ştia ce era cu ea, dar eu ştiam prea bine", scria Charlotte.

Acum de dorul casei şi al locurilor dragi, Emily a începu’: să scrie versuri cu care se mângâia probabil. Scria în clasă, în lumina amurgului, când recreaţia de seară, de o oră, îi aducea în avalanşă gândurile despre cămin. Una din poezii vorbeşte de casa părintească, întrevăzută în răstimpul unei recreaţii:

Şi casa-i veche, copacii goi.
Deasupra, fără lună, catedrala apusului se pleacă,
Dar ce alt e pe lume mai dorit,
Mai scump, decât căminul casei părinteşti?

Pasărea mută, oprită pe o piatră,
Umedul muşchi picurând de pe zid,
Salcâmii strâmbi, cărările de buruieni năpădite,
Mult le iubesc, cât le iubesc pe toate!

Şi cum stăteam cu ochi pierduţi
în fericire scumpă cufundată,
Ceasul odihnei a trecut

Şi s-au întors sclavia, munca, grija.

„Sclavie”, aşa intitula actuala ei condiţie Emily, despre care Charlotte recunoştea că trăia în libertate ca în elementul ei natural.

A doua poezie este închinată celei mai umile flori de pe landă, clopoţelului, The Bluebell (campanula) şi te emoţionează prin violenţa plângerii din final:

Şi cum mai sufăr, cum mai plâng
După vremea florilor ce vine,
Şi mă-ntorc de la lucirea ce se stinge
Să jelesc după câmpiile de-acasă!

Tot o amintire despre moors cuprinde şi cea de a treia poezie, în care strigătul For the moors (Spre lande) revine ca un leitmotiv:

Spre lande! Spre lande unde iarba scurtă
S-ar întinde sub noi, de catifea!
Spre lande! Spre landele unde – orice cărare
Se înalţă-nsorită spre cerul străveziu.

Aceste trei poezii scrise la şaptesprezece ani, în cele trei iluni petrecute la Roe Head (din 29 iulie până în noiembrie) sânt mărturia cea mai dureroasă, prin pasiunea căreia îi fac loc, că sufletul fetei tânjea după casa şi libertatea ei pierdută. Nu era nicio glumă, niciun capriciu. Cum spune Charlotte, Emily slăbea pe zi ce trecea, pierea văzând cu ochii. Şi, în-spăimântată să nu aibă şi Emily soarta Măriei şi a Elizabethei, sora cea mare trimite vorbă tatălui. Astfel Emily scapă din închisoarea în care fusese claustrată trei luni. În schimb, după Crăciun, intră acum în lanţurile ei, blajina, tăcuta Anne.

întoarsă la Haworth, Emily îşi vine din nou în fire şi se

apucă cu mai multă râvnă de vechile ocupaţii gospodăreşti alături de Tabby, ca întreţinerea ei să nu pară totuşi o povară familiei. Ceea ce este încă de pe acum izbitor la ea este voinţa neobişnuită la această vârstă şi mai cu seamă o clară, ierarhie de valori interioare în care nu permite nicio confuzie, niciun compromis, nicio imixtiune. Arătând o mândră, mută. Umilinţă în relaţiile cu cei dinafară, Emily ştie exact unde şi când să se plece pentru a salva valorile închise în inima ei şi în primul rând libertatea interioară. Ea n-are nevoie de experienţele pe care le face Charlotte în continuare la Roe Head, alimentând substanţa epică a viitoarei sale activităţi de romancieră. Aceasta îşi lărgeşte cercul de cunoştinţe dincolo de familiile Nussey şi Taylor, trece adesea printre ruinele din regiunea în care se afla, învăţând să reconstituie viaţa pe schelete de mult uscate, vizitează, se pare, manufacturile din apropiere şi se îngrozeşte pentru întiia oară la vederea mizeriei cumplite, la perceperea deosebirilor grave de avere şi stare socială. Sufletul ei pios se emoţionează, se răzvrăteşte şi reţine indiferenţa celor puternici şi avuţi faţă de familiile nefericiţilor lucrători pentru care fiecare zi e o nouă dramă.

Emily nu avea nevoie de toate acestea de visit pentru a înţelege condiţia umană. Confruntată cu propria ei fantezie şi cu întinderile sumbru pasionate, acoperite de cerul vânzolit de vânturi, ale landelor, tânăra fată trăind între preceptul biblic sever şi avântata, libera poezie romantică, va cuprinde în

propria ei existenţă esenţa vieţii care e ciocnire şi luptă, dorinţă şi renunţare. Despre nefericire ştie din casa lor, pregătită numai pentru doliu, dezamăgire şi renunţare. Pentru sine viitorul nu putea aduce decât o permanentă singurătate, o stare de inferioritate socială prin lipsa de avere, care o trustra chiar de tabloul imaginar al dragostei împlinite. Cât despre fratele şi surorile ei, vedea cum se desfăşurau lucrurile: ele se

îndreptau spre modeste slujbe de guvernante ori institutoare, în ciuda inteligenţei lor superioare şi a forţei lor morale. Iar Branwell... Dezamăgirea a venit repede în ceea ce-l privea. Toate sacrificiile băneşti fuseseră inutile. Mediocritatea talentului sau lipsa de relaţii au împiedicat intrarea lui mult aşteptată la Royal Academy din Londra. Tânărul s-a întors, ca fiul risipitor din parabolă, la casa tatălui său, cu banii cheltuiţi şi cu un simţământ nu de umilinţă, ci de nedreptăţire, la care Emily participă din tot sufletul. Pastorul se supără, dar se îmblân-zeşte repede şi dă curs unei alte idei, venite probabil tot de la Branwell, aceea de a-i deschide tânărului, cu ce sacrificii iarăşi, un atelier la Bradford. Charlotte e puţin intrigată de cursul vieţii lui Branwell şi, în ciuda admiraţiei în care fusese crescută faţă de unicul transmiţător posibil al numelui familiei, dă glas în scrisori unor temeri şi griji, dovedind nu numai înclinaţia firească a unui spirit anxios şi chinuit cum era tot mai mult al ei, ci şi un simţ al realităţilor mai ascuţit decât la orice alt membru al micului clan Bronte. Emily rămâne neclintită de partea fratelui şi chiar când acesta se întorcea seara târziu, prea volubil ori nesigur pe picioare, ea îl ajuta să se suie în camera lui fără să fie auzit de pastor ori de mătuşă. Cu un devotament fără margini şi printr-o ciudăţenie caracteristică a spiritului, Emily crede mereu mai adânc în fratele ei pe măsură ce ceilalţi se îngrijorează, se mânie sau se depărtează de el.

Cu puterea ei de a vedea, cu închipuirea oamenilor pasionaţi ori de geniu, înconjuraţi de fiinţe nefaste, de bariere obscure care-i împiedică să se desfăşoare, Emily nu-şi pune, poate, niciodată problema mediului frecventat de Branwell, nu numai inferior din punct de vedere intelectual şi moral, dar şi dăunător. Pe ea o interesează, ea preţuieşte numai seânteia geniului pj care i-o presupune şi pe care nicio intervenţie dinafară n-o poate altera, n-o poate stinge. Pe de altă parte, geniului, după

concepţia romantică ilustrată de Byron, mult iubit ele fetele Bronte, îi stă bine înconjurat de o aureolă neagră, şi chiar de oprobiul filistin al mediocrităţii. În luptă şi în neînţelegere cu cei din jur, cu mărginirea şi ignoranţa lor, deci în condiţii potrivnice de existenţă, prosperă el. Şi condiţiile erau cu adevărat potrivnice, împlinind premisa necesară a conflictului dintre geniu şi lume, după concepţia Emi-lyei. De aceea ea s-a ataşat tot mai mult de nefericitul frate şi afecţiunea era reciprocă. De altfel chiar în tablourile numeroase făcute surorilor, Emily este întotdeauna nu mai avantajată, dar mai interesantă, mai originală şi e probabil că aşa

0 vedea Branwell pe aceea dintre surori cu care se înrudea mai de aproape în spirit.

Şi fără să vrea poate, într-unui din aceste tablouri care n-a rămas, dar din fericire a fost văzut de cineva care l-a descris, Branwell a intuit soarta surorilor sale. El a împărţit pânza în două printr-un stâlp destul de gros. O parte, cea în care era înfăţişată Charlotte, se arăta luminată de soare, cealaltă unde Emily sprijinea pe umărul ei capul, adolescentin încă, al Annei, era cufundată în umbră. Ca întotdeauna, Emily a izbit mai mult pe mrs. Gaskell care îi atribuie ei forţă, Charlottei solicitudine, iar Annei blândeţe (tenderness). Sigur că înţelegerea reciprocă dintre ei făcea posibilă şi chiar plăcută, nestingheritoare, convieţuirea în lipsa Charlottei. Emily făcea multă treabă în casă, dar avea ceasurile ei de libertate deplină, când rătăcea prin lande ori stătea întinsă undeva, la mari depărtări, în colţurile preferate, însoţită numai de câinele credincios, nelipsit de lângă ea. Scrisul o ocupa în continuare şi nu numai prin corespondenţa cu surorile care, oricât de săracă, se pare că a existat. Ea continua să scrie versuri, să se exprime în limba de curând învăţată a pasiunii ritmate. De cele mai multe ori era vorba de tablouri din natură, unele reci ca zorile, altele pline de tumult, învolburând în furtuni cerul şi pământ-tulj făcându-le să se confunde:

Ferigi înalte unduiesc, pleeându-se sub pale de furtună,
Miez de noapte, lumină de lună şi stele lucind;
Strălucire şi beznă radios se-mpreună,
Pământul se-nalţă, cerul coborând…

Adesea era nemulţumită de modul insuficient de expresie,

1 se părea că nu reuşeşte. Dar morbul intrase în ea şi poezia

îi ţine de acum încolo veşnic tovărăşie. Şi Branv/ell scria, dar tot ce ieşea de sub mâna lui era mai puţin autentic, mai afectat de poză romantică. Tema morţii, de pildă, îi era familiară şi lucrul nu e de mirare la copiii de pastor crescuţi lângă cimitir şi biserică, loviţi de doliuri timpurii şi hrăniţi şi cu literatură romantică din belşug, saturată de tema ruinelor şi a mormintelor (să nu uităm că primii preromantici englezi au fost recrutaţi în special dintre clerici sau fiii lor, ca Young ori Thomson).

Dar oricât ar fi fost de slabe versurile lui Branwell, Emily le considera superioare acelora pe care ea le scria. Şi tăcerea prin care răspundea redactorul şef al revistei Blackwood’s Magazine la scrisorile prea insistente ale tânărului Bronte care-şi oferea, plin de laude la propria sa adresă, serviciile poetice, probabil au indignat-o.

în răstimpul în care Charlotte şi Anne se aflau la Roe Head, Emily a mai făcut o încercare de adaptare la realele condiţii financiare ale familiei şi s-a hotărât să intre iar, de data aceasta şi ea ca institutoare, într-o şcoală. Lângă Halifax, orăşel din preajma satului Haworth, Emily a lucrat, ca de obicei, peste puteri. Şcoala avea patruzeci de eleve şi tânăra fată muncea, aşa cum o informase pe Charlotte în singura scrisoare pe care i-o trimisese, de dimineaţă de la şase, până la unsprezece noaptea, cu o singură jumătate de oră de destindere, într-o scrisoare

din 2 octombrie 1836, sora mai mare îşi exprima teama că Emily nu va rezista la acest ritm nefiresc.

într-adevăr, în vacanţa de Crăciun, când toţi fraţii sânt laolaltă, Emily se întoarce pentru a nu mai pleca din nou la Halifax. Iar aducea fiecare în vechiul cămin fragmentul său de experienţă tânără, elanul său şi puţinele nădejdi care-i erau îngăduite. Una din bucuriile şi libertăţile necostisitoare cu care se desfătau toţi era aceea a literaturii, a încercării scriitoriceşti care acum începea să ia locul lecturilor făcute în comun din diverşi scriitori. Printre grijile şi răspunderile timpurii ale unei vieţi grele, mijeşte însă perspectiva creaţiei literare pentru cei patru tineri.

Era atunci moda scrisorilor trimise unor poeţi care cunoscuseră notorietatea, sau fraţii Bronte doreau în mod special, neobişnuit, confirmarea valorii pe care o simţeau în ei? Poate o intuiţie obscură, faeându-i să se simtă egali cu cei

mai mari dintre scriitorii englezi ai timpului, i-a împins la o corespondenţă care azi nu mai miră. Dar atunci a te adresa unor poeţi laureaţi, unor somităţi ale vieţii literare ca Wordsworth ori Southey, însemna o îndrăzneală interesantă. Gestul a fost comis de Branwell şi de Charlotte, cei mai mari, cei mai încrezători în forţele lor. Poate că ceilalţi nici nu ştiau despre încercările poetice ale Emilyei care n-ar fi cerut în niciun caz sfat şi încurajare de la altcineva.

Branwell îşi alege pe Wordsworth şi Charlotte pe Southey, adică pe supravieţuitorii celor două generaţii romantice (Keats murise în 1821, Shelley în 1822, Byron în 1824, Scott în 1832. Iar Coleridge în 1834), la şcoala cărora familia Bronte îşi modelase gustul şi sensibilitatea.

La 29 decembrie, Charlotte scria lui Southey o scrisoare, citită mai întâi întregii familii, după obicei, şi însoţită de un poem, pentru ca bătrânul poet să-şi spună cuvântul aşteptat cu atâta fervoare. Răspunsul a întârziat foarte mult, dar în cele din urmă a venit, cu politicoase

scuze. Zăbava se produsese din pricina lipsei de acasă a respectabilului gentleman care fusese în Cornwall şi în Hampshire, apoi trei săptămâni la Londra. Dar, spunea el, îl mai întârziase un motiv, acela al regretului de a arunca o umbră de tristeţe asupra entuziasmului şi dorinţelor generoase ale tinereţii. Fiindcă sfatul experimentatului poet e unul negativ, plin de înţelepciune şi de pondere. Sigur că azi o scrisoare, care sugerează uneia dintre surorile Bronte să se mulţumească, să se limiteze la măruntele îndeletniciri şi răspunderi ale femeii, pare ridicolă. Dar ce putea spune un poet cu faima lui Southey unei începătoare în poezie la 1836 decât ceea ce spusese? Cu atât mai mult cu cât totul e debitat cu cea mai mare urbanitate şi are aerul z ieşi din experienţa cuiva care n-a cunoscut de loc numai laurii carierei poetice, ci şi o profundă dezabuzare. E în sfatul lui Southey un scut oferit femeii pentru a o feri de bovarism şi de orice periculoasă închipuire.

Copleşită de emoţia răspunsului pe care nu mai nădăjduia să-l primească, Charlotte s-a grăbit să mulţumească în scris, făgăduind cu ardoare juvenilă abstenţiunea viitoare de la orice tentativă reînnoită de ambiţii scriitoriceşti. „Sânt convinsă că nu voi mai avea niciodată ambiţia de a-mi vedea numele tipărit; dacă dorinţa se va ivi, mă voi uita la scrisoarea lui Southey şi o voi înăbuşi." Şi mai adaugă, cu vorbe de fentă sfioasă: „E destulă cinste pentru mine de a-i fi scris şi a fi primit un răspuns. Scrisoarea e sacro-sanctă; nimeni n-o va vedea afară de tata, fratele şi surorile mele…"

Mişcat probabil de tonul sincer şi de recunoştinţa vie a tinerei, poetul îi scrie a doua oara, tot de la Keswick, în 22 martie, invitând-o să treacă să-l vadă dacă vreodată va ajunge acolo unde era stabilit, în faimoasa regiune a lacurilor, devenită celebră prin aşezarea în ea a celor trei poeţi, Southey şi prietenii săi, Wordsworth şi Coleridge,

supranumiţi şi poeţii lacurilor sau lachiştii.

Vorbind mai târziu despre scrisoarea poetului laureat, Charlotte mărturisea că i-a făcut toarte bine cu „uşoara ei asprime”. De altfel Southey era cu totul în asentimentul batonului pastor Bronte căruia, nedisplăcându-i probabil să-şi vadă ietele mânuind condeiul, nu i-ar fi surâs perspectiva unei vieţi nesigure, de boemă scriitoricească pentru ele. Pentru Branwell, desigur, lucrurile stăteau altfel: presupusul lui geniu n-avea decât să-şi ia zborul. Şi Branwell, încă din timpul când Charlotte aştepta răspunsul lui Southey, îi scria lui Wordsworth o lungă misivă însoţită de un poem, pe care-l şi explica maestrului. Şi conchidea astfel:

„Vă rog să citiţi acest fragment, domnule, şi aşa cum aţi lumina pe cineva aflat în întuneric, să-mi daţi sfatul dumneavoastră, măcar un cuvânt, pentru a-mi spune dacă, da sau nu, e cazul să continui să scriu”. Scrisoarea poartă data de 19 ianuarie 1837. Wordsworth n-a răspuns, iar Southey a declarat că bătrânul său prieten fusese scir’oit de amestecul de grosolană măgulire şi de invective la adresa celorlalţi poeţi, pe care-l conţinea scrisoarea tânărului din Haworth.

După aceste adevărate evenimente în viaţa lipsită de culoare a unor tineri plini de talente, închişi într-un sat neînsemnat, lucrurile reintră pe făgaşul zilnic. Charlotte e din nou la Pvoe Head, în cercul datoriilor ei de colaboratoare a Margaretei Wooler şi în cercul aceloraşi prieteni cu Ellen Nussey şi Mary Taylor care locuiau în apropiere şi o doreau mereu lângă ele. Dar viaţa Charlottei avea o reglementare severă pe care şi-o impunea dinăuntru. Nici cea mai mica abatere de la norma excesivă a datoriei, căreia i se supunea dintr-un superior exerciţiu moral, nu îi era îngăduită. Ce plăcere mai nevinovată ar fi fost decât aceea de a petrece o sâmbătă seară şi o zi de duminică la una din cele două prietene, atit de insistente în invitaţiile lor, atât de grijulii pentru buna stare materială şi mai ales psihologică şi

morală a Charlottei. E impresionantă solicitudinea aproape maternă a celor două iete faţă de amica lor aflată într-o stare de oarecare inferioritate socială faţă de a lor şi dorinţa de a o scoate din singurătate şi nelinişte.

Neliniştea Charlottei este o stare care se accentuează pe zi ce trece şi izvorăşte dintr-o privire prea adâncă aruncată în sine. Înclinaţia spre analiză, care va căpăta mai târziu predominanţă în opera ei epică, începe pentru Charlotte Bronte dintr-un gest de introspecţie, lucid şi sever. Fata aceasta se observă ca un filozof grec sau cu sinceritatea unui romancier din secolul XX. Desigur meditaţia şi exigenţele ei au un alt model decât al acelora, modelul prin excelenţă al romanticilor şi al puritanilor englezi: Biblia. Patosul susţinut al unora dintre scrisorile mai cu seamă din această perioadă aminteşte vizionarismul lierbinte al cărţilor proletice, şi cu deosebire tonul elevat şi dramatic al lui Isaia, lectură favorită, printre altele, a fetelor pastorului din Flaworth. Şi din când în când, în cercetarea înlrigurată a propriei fiinţe morale, străbate o luminoasă imagine de psalm. Obsedată de imperfecţiunile ei în viaţa exterioară şi interioară, Charlotte aspiră spre desă-vârşire cu puterea care o caracterizează şi scrisorile ei îndreptate mai ales spre o discuţie morală sânt de o seriozitate şi o gravitate rar întâlnită la douăzeci de ani. Fata aceasta închisă într-un pensionat din care nu puteai vedea decât o fluturare de mină peste un zid, sau din umbra severă a bisericii, o figură cunoscută ce dispărea repede, trasa tablouri complicate ale vastelor ei peisaje sufleteşti, spirituale. Ea îi spunea odată Ellenei Nussey, cu o umilinţă şi sinceritate dramatică, despre prăpastia tantalică dintre năzuinţele ei şi starea ei reală: „Pot vedea Fântâna Vieţii în toată limpezimea şi strălucirea ei; dar când mă aplec să beau din apele pure, ele se depărtează de buzele mele de parcă aş fi Tantalus…”

Dar ochiul atent nu surprindea numai stări proprii, numai întâmplări personale, ci înregistra, cu pecete subiectivă, cu deformări normale de viziune, numeroase date din lumea exterioară, înglobate şi traduse, îndată sau mai târziu, în limbajul pasiunii şi trăirii proprii. În vreme ce Charlotte se afla îa Roe Head, s-au întâmplat în preajma marelui oraş industrial Leeds câreva fapte diverse care au suscitat îndelungi comentarii în regiunile învecinate. Printre altele, drama unei tinere guvernante care a fost cerută în căsătorie de un gentleman cu o bună situaţie, prieten al familiei unde ea era angajată. Căsătoria a avut loc, ca după câtăva vreme, aproximativ un an, să se descopere că trebuie anulată, deoarece exista o altă soţie anterioară, lovită însă de insanitate. Cum se vede, intriga din Jane Eyre s-a născut la Roe Head.

Pensionatul Margaretei Wooler se mută însă, din raţiuni financiare, de la Roe Head la Dev/sbury Moor, la începutui anului 1837. Ultima scrisoare a Charlottei de la Roe Head e datată 20 februarie 1837, prima de la Dewsbury Moor 2 aprilie 1837. Localitatea nu era de loc departe de cea părăsită, iar prietenele Ellen şi Mary se aflau aproximativ la aceeaşi distanţă de Roe Head ca şi de Dev/sbury Moor. Peisajul se schimbase cu desăvârşire. Râzătorul, însoritul Roe Head plin de verdeaţă fusese înlocuit de un spaţiu mai restrâns, umbros, păduros, umed, în care şi Anne şi Charlotte suferă fiziceşte. Fragilele lor sănătăţi sânt imediat sensibile la umezeală şi Anne începe să tuşească, să se plângă de junghiuri insuportabile, să facă temperatură. Speriată, Charlotte vrea să plece acasă cu ea, are un schimb de cuvinte cu domnişoara Wooler şi în cele din urmă o trimite numai pe Anne, iar ea se hotărăşte să rămână. De altfel şi mai târziu avea să spună cât do nefast fusese Dewsbury Moor chiar pentru sănătatea ei: „Dewsbury e un loc otrăvitor pentru mine”. Dar şi la Dewsbury Charlotte a acumulat material pentru mai târziu şi chiar în legătură cu clădirea în care se afla

şcoala Margaretei Wooler. Se spune că reverendul Cyril Hall din romanul Shirley ar fi împrumutat mult, prin intermediul autoarei sale, dintr-un personaj real care s-a născut în casa din Dewsbury, şi anume reverendul W. M. Heald.

Emily, întoarsă totuşi la Low Hill lângă Halifar după vacanţa de Crăciun, a mai trăit câteva luni acolo într-o curioasă stare de spirit. Vâna poetică creşte cu putere în ea, parcă în raport direct proporţional cu reprimările şi renunţările exterioare. Anul 1S37 e bogat în versuri vorbind despre trăirile ei, despre nădejdi, puţine bucurii, legături afective cu sora mai mică ori locurile natale. Poeziile sânt pline de putere, de o asprime genuină care trădează forţa creatoare a tinerei fete. Dar în ea nu e lumină; Emily luptă cu tenebrele prooriei sale fiinţe, cu luminile crepusculare care o caracterizează. Rece cu cei din jur, cu colegele şi elevele, ea dă frâu liber inspiraţiei pasionate, furtunilor încremenite, regretelor spuse numai pe jumătate. Poemele gondaliene în care continua acum să uşureze povara unei personalităţi prea pline, aşa cum în prima adolescenţă dăduse drum unei fantezii pline de eroi fabuloşi, sânt expresia actualei necesităţi a fiinţei ei. Gloria, însingurarea, exilul, moartea revin mereu sub pana ei, atribuite aceloraşi personaje eroice din Gondal, în care, probabil, aripile elanului o întrupau. Printre numeroase imagini şi sentimente uneori adânci, uneori învecinându-se cu convenţiile romantice ale timpului, străbat motivele sensibilităţii romantice. Luna, parcă simbol al meditaţiilor şi solitudinilor nocturne, e prezentă peste tot:

Străluce luna, la amiaza nopţii,
Viziune de glorie, vis de lumină!...

sau:

O, lună luminoasă, scumpă lună, – când anii au trecut
Se-ntorc la urmă ostenitele-mi picioare…

Landele capătă o stranie adâncime sub razele reci ale lunii:

Mai singuratice sub raza ei
Se desfăşoară groaznicele-ntinderi
Până ce-ar părea ciudat că se mai vede
Ceva sub zona cerului de-argint.

Şi iadul lăuntric, predestinat eroului romantic, apare în poezia Emilyei, într-o ipostază a eroinei proiectata în băiatu Mignon a lui Goethe făcuse începutul unei aspiraţii pe care scriitoarele romantice o urmaseră cu pasiune. Şi Emily se vede şi ea cu trăsături masculine, pure:

Copile, te iubesc, fiindcă divină
îţi e făptura, de har plină……
Ceresc acum, dar condamnat
Să porţi în inima un iad.

Sau poate romanticul contrast între chipul angelic şi suferinţa infernală a inimii privea pe Branwell de care Emily era
atât de legată şi în care începuse poate să priceapă pornirile telurice?
Lărgindu-şi experienţele sociale şi curiozitatea romantică; Branwell frecventa din 1836 un cerc de prieteni dubioşi: strânşi în aşa-zisa lojă a celor Trei Graţii, pe lângă care funcţiona ca secretar. Loja avea şi o orgă, la care tânărul improviza cu multă fugă tot felul de coraluri, ascultate admirativ de consăteni. Era un prilej în plus pentru Branwell de a se lăuda cu talentele lui exercitate într-un cerc atât de restrâns, încât doar foarte puţine din ambiţiile nutrite cu aşteptări erau satisfăcute.

Anne, întoarsă acasă de la şcoala din Dewsbury, se întremase, dar profilul ei, mai şters, rămâne încă, la această epocă, pierdut între personalităţile surorilor mai mari care încep să se contureze cu o tot mai interesantă insistenţă. Depărtarea în spaţiu nu afectează legăturile lor cu viaţa de familie şi nici viziunea unitară, deosebit de nobilă, dar şi foarte exigentă, asupra oamenilor şi întâmplărilor. Un fapt petrecut în preajma Crăciunului în 1837, când toţi se găseau acasă, vorbeşte cu suficientă tărie despre acest lucru. Charlotte aştepta din nou o vizită a vechii ei prietene, Ellen, de sărbători, şi trebuia să-i indice acesteia ziua cea mai potrivită Dentru sosire. Şi scrisoarea Charlottei tot întârzia, până când, ia 29 decembrie 1837, în sfârşit porneşte. Dar nu pentru a face în chip hotărât invitaţie, ci pentru a exprima scuzele întregii familii. Ce se întâmplase? Bătrâna Tabby, trimisă în sat pentru cumpărături, căzuse pe drumul abrupt şi rămăsese acolo până noaptea târziu, până când fetele, îngrijorate, porniseră s-o caute. Credincioasa slujnică îşi rupsese un picior, căpătând o infirmitate care o împiedica de la orice muncă. Vreme de câteva zile ea a fost între viaţă şi moarte şi familia toată căzuse de acord ca invitaţia Ellenei să fie amânată. N-ar fi fost un nimerit spectacol pentru ochii tinerei musafire moartea Tabbyei.

Scrisoarea Charlottei explică toate acestea şi exprimă 6 afecţiune adâncă pentru bătrâna care le crescuse. După câteva săptămâni, Tabby era în afară de pericol, dar definitiv inaptă de a presta vreun serviciu. Atunci pastorul şi mătuşa Branwell s-au gândit s-o concedieze, pentru a angaja o nouă slujnică. Altă ieşire redusele lor venituri nu păreau să le îngădu’e. Cei doi au adus la cunoştinţa copiilor decizia lor. Aceştia s-au

împotrivit, dar zadarnic. Şi o grevă a foamei concertată, susţinută o zi, două, de cele trei lete, a reuşit ceea ce nu reuşiseră protestele verbale. Tabby a rămas pe locul unde

slujise ani şi ani, lingă copiii cărora le fusese aproape o mamă. Emily a luat acum asupra ei toate treburile grele ale unei case cu puţin contort. Dar sănătatea şubredă, ca şi a celorlalţi, c dublată de o voinţă enormă şi de obişnuinţa supunerii de bună voie la constrângerile cele mai grele. La curăţenie, gătit, spălat, călcat, se adaugă şi frământatul pâinii, pe care Emily se pare că o tăcea deosebit de gustoasă.. Mrs. Gaskell, prietena viitoare a Charlottei şi clasica ei biografă, a schiţat un mic tablou de „genre „înfaţişând-o pe Emily frământând piinea:..... And anyone passing by the kitchen door night have seen her studying German aut ot an open book, propped up before her, as she kneaded the dough...” şi oricine, trecând pe lângă uşa bucătăriei, o putea vedea cum învăţa nemţeşte dintr-o carte deschisă, proptită în faţa ei în vreme ce frământa aluatul [4].

De fapt se pare că ceea ce învăţa Emily nu erau insipide reguli gramaticale, ci versuri germane. Influenţa romantismului german, tenebros, lunar, se adăoga la profilul formaţiei sale, însoţindu-se foarte bine cu înriuririle literaturii naţionale, şi mai cu seamă cu acelea ale lui Walter Scott, ale presupusului Ossian, bardul celtic sub al cărui nume de împrumut se ascundea preromanticul Macpherson, şi aie baladelor romantice engleze, popularizate de la culegerea episcopului Percy până la creaţiile originale născute pe temeiul inspiraţiei populare de Wordsworth şi de Coleridge.

Pentru diferenţierea temperamentelor lor artistice, romantismul german e la fel de important şi de potrivit pentru Emily, cum a fost contactul cu romanul francez pentru Charlotte. Latura lor de originalitate e întărită de experienţa literară făcută cu speciile afine din marile literaturi străine. E, ca de obicei, o sinteză din care geniul englez iese întărit şi mai puternic.

În această singurătate activă, vâna lirică a Emilyei

[4] Cf. Mrs. Gaskell.

continuă să se manifeste, mai condensată, în mai dureroase strigăte înăbuşite. Produsele poetice ale anului 1838, numeroase, vorbind despre dezamăgiri, părăsire, jigniri amare sau iertări au dus pe unii biografi la concluzia unei experienţe sentimentale, nefericit sfârşite, a Emilyei. În acest scop se prelungesc de la şase luni, la un an şi şase luni şederea Emilyei în şcoala de la Low Hill, după spusele îndoielnice ale unei foste eleve, viitoarea mrs. Wetkinson. Ori mrs. Gaskell, prietenă intimă a familiei, putea şti totuşi mult mai exact de la Charlotte durata şederii Emilyei în localitatea de lângă Halifax. De altfel şi concluzia despre înclinaţiile Emilyei, oarecum împotriva naturii, pe care o trage autoarea în discuţie, ni se pare falsă şi excesivă. Cine ştie ce experienţă imaginară fragmentată în tot atâtea poezii câte stări vorbise din viitoarea romancieră! Cine ştie ce erou urmărise, pe neştiute cărări lăuntrice, singura şi pura Emily! Şi aşa cum e adevărat că mai târziu are să proiecteze în toţi eroii pe care-i va crea frânturi de viaţă proprie, de ce n-am presupune (din moment ce toate ipotezele sânt doar supoziţii) că a făcut mai întâi un exerciţiu invers, lăsându-i pe ei să vorbească prin ea? O viaţă lăuntrică bogată în resurse ca a ei se poate ipostazia la infinit, poate îmbrăca haine străine ca pe ale ei, într-un fel de antrenament actoricesc. Dacă ea spune:

Acuma s-a sfârşit; ştiu totul;
în inimă nimic n-oi mai ascunde,
Ci noaptea aceea o voi rechema,
Ca să revăd priveliştea de spaimă…

asta nu înseamnă că se referă neapărat la o poveste de dragoste. Cum e vorba despre o viziune de spaimă, despre solemnitatea şi tristeţea momentului am putea presupune că la mijloc a fost una clin acele viziuni care se

înmulţesc pe măsură ce trece vremea în viaţa interioară a Emilyei. Tot aşa, într-un alt poem, amplu, de lumini crepusculare şi ameninţări de furtună, singurătatea totală a eroului romantic e tulburată de aduceri aminte, de un amestec pătimaş de ură şi dragoste care împinge spre moarte. E un poem de o rară putere de sugestie a unei pasiuni mortale, cu o mişcare interioară nesimulată. Evocarea chipului iubit şi detestat care se încheagă din tenebrele ce treptat coboară, umple oglinda amintirii:

… Pustia landă e în beznă; în aer e furtună
Mi-am şoptit ultima dorinţă cu o rugă caldă, cea din urmă;
O rugă ce s-a înălţat deşi-ndelung a şovăit,
Ce inima mi-a pus pe foc, dar mi-a îngheţat pe buze.

Se va-ntâmpla-naintea dimineţii-acum:
N-oi mai privi un răsărit pe cer.
Nu mi-a rămas decât doritul chip -să-ţi văd;
Apoi mă duc să văd de Dumnezeu măcar e bun!

Nu te văd oare acum? Păru-ţi lucios şi negru;
Radioasa-ţi frunte; şi surâsul…
Apoi e alungată imaginea mult dorită, cadrul se întunecă:

Ce-ntunecată-i noaptea! Şi bate-un vânt din Gondal…

Spre sfârşit apare un indubitabil personaj feminin, desemnat cu she, spre care eroul trimite vântul cu un mesaj. Un erou în preajma morţii, neîncredere în Dumnezeu, blesteme şi reproşuri către cea neîndurătoare şi plină de dispreţ, afirmarea în final a iubirii mai puternice decât viaţa şi pe deasupra intervenţia vântului din Gondal, toate ne par a vorbi despre un fragment liric în legătură cu personajele ciclului gonda-lian. Esenţială e creşterea capacităţii de sugestie lirică şi de gradaţie a

poetei care construieşte planuri de perspectivă, cu intensificări treptate ale stărilor şi cu scăderi tot atât de bine dozate.

Emily continuă tot acest an exerciţiul pasiunii explorate cu intuiţia scriitorului în care geniul se va trezi în curând. Potenţialul ei sensibil şi pasional e folosit pentru personaje şi stări variate, dominate toate de coloritul tipic al modului de sensibilitate romantică. În acest răstimp, Charlotte făcea, printre străini, mai departe ucenicia ei omenească şi scriitoricească, învăţa, după spusele ei, pe copiii pe care-i avea în grijă „deosebirea dintre un articol şi un substantiv", până la iritaţie şi oboseală extremă. Trecea prin momente de exasperare când se întreba dacă toată viaţa avea să fie condamnată

la aceasta sclavie blestemată (wretched bondage) pentru a învinge „lenea, apatia şi hiperbolica prostie de catâri a acesto: capete groase". O senzaţie amară a trecerii iară întoarcere a timpului peste tinereţea ei lipsită de bucurie se desprinde dintr-o întrebare din jurnalul Charlottei: „Trebuie oare zi de zi să stau ţintuită în scaunul acesta, închisă între cei patru pereţi goi, în vreme ce sorii strălucitori ai verii ard pe cer şi anul se învârteşte în cea mai bogată văpaie a sa şi să spun, la sfârşitul fiecărei zi de vara, că timpul pe care-l pierd nu se va mai întoarce niciodată?"

Revoltele dureroase şi fără ieşire arată o aspiraţie spre o viaţă de libertate, de plenitudine pe care Charlotte nu şi-o putea îngădui. Această pendulare între încruntata conştiinţă a datoriei şi dorinţa de altceva, de trăire într-un plan al afectivităţii şi intelectualităţii superioare, dă existenţei ei un zbucium adevărat, interesant, care-i sporeşte angoasa obişnuită.

Obosită de activitatea chinuitoare din pensionul Wooler şi dorind să ajute câtăva vreme Emilyei, copleşită de treburile domestice, Charlotte părăseşte Dewsbury Moor

şi se întoarce acasă în luna mai a anului 1838. O vizită a surorilor Taylor, Mary şi Martha, luminează câteva clipe casa parohială în cursul verii. Cei doi-trei ani de vecinătate între Charlotte si familiile Nussey şi Taylor, despărţite prin puţine mile de Roe Head, întăriseră vechile legături de prietenie în aşa măsură, încât la începutul lunei martie a anului 1839, Charlotte primeşte o cerere în căsătorie din partea lui Henry Nussey. Frumosul, recele frate al Ellenei, care va îmbrăca trăsăturile personajului St. John în Jane Eyre, dorea să se însoare cu o persoană de cea mai mare seriozitate, capabilă să-l secondeze în funcţiunea lui clericală, trecând peste orice chestiune de înclinaţie veritabilă, de afecţiune adâncă. Dar Charlotte nu doreşte în niciun fel o căsătorie fără dragoste şi dacă n-o poate avea astfel preferă sa renunţe pentru totdeauna. De aceea preotul din Dov/nington, în Sussex, va primi refuzul ei. După câteva zile, Charlotte îi explica Ellenei, de teamă ca aceasta să nu se fi supărat, raţiunile refuzului. Ea îi spunea într-o scrisoare din 12 martie că recunoaşte toate meritele lui Henry, dar că nu avea şi nu putea să aibă acel ataşament puternic care s-o facă să moară pentru el. „Şi dacă vreodată mă mărit, o s-o fac privindu-mi bărbatul în lumina acestei adoraţii. Zece la unu că n-o să am niciodată ocazia; dar

n-are nicio importanţă. Mai mult, mi-am dat seama că ştia atât de puţin despre mine, încât abia de ştia cui îi scria. Cred ca s-ar speria dacă m-ar vedea în adevărata mea fire; ar crede că sânt într-adevăr o entuziastă romantică, fără frâu. Î\T-aş putea să stau o zi întreagă în faţa soţului meu cu o faţă gravă. Aş râde, aş face haz de toate şi aş spune ce mi-ar trece prin minte. Şi dacă el ar ti un om deştept şi m-ar iubi, lumea întreagă cântărită în balama iată de cea mai mică dorinţă a lui, ar ti uşoara ca aerul". Ce sete de dragoste absolută şi ce refuz de compromis se ascundea în mărunţica institutoare mioapă şi prost îmbrăcată! De altfel, din aceleaşi motive, va înlătura în acelaşi an pe un alt pretendent la mina ei,

candidat la postul de vicar pe lângă pastorul Bronte şi anume Bryce, irlandez roşcovan, deştept şi spiritual. Se pare că Charlotte căpătase un fel de aversiune faţă de preoţi, fiindcă vedea prea mulţi în jurul ei.

Dar tinerele fete nu puteau zăbovi prea mult în lumea visurilor. Le presau imperioase necesităţi materiale. Anne intră pentru întiia oară guvernanta în familia Ingha, din Mirfield, în aprilie 1839. Singurul membru mai puţin personal şi mai suspus al familiei Bronte işi asigură surorile că toate merg foarte bine acolo unde se află, deşi după spusele Charlottei, cei doi copii mai mari pe care-i tutela Anne erau nesuferiţi.

în mai, pe la sfârşitul lunii, Charlotte pleacă şi ea într-o familie, Sidgwick, foarte avută, care locuia la Stone Gappe Hal, în Lothersdale. Aci tânăra intelectuală se întâlneşte pentru întiia oară, la stăpinii ei bogaţi şi mărginiţi, cu barierele sociale de netrecut între avere şi paupertate. Şocul Charlottei e foarte greu, cu atât mai mult cu cât copiii daţi în grija ei sânt îngrozitori. Unul îi aruncă în cap o Biblie, altul o izbeşte cu o piatră în frunte, în văzul părinţilor care nu fac nicio observaţie copiilor şi nu îngăduie nimănui să le facă. Iar mama, înaltă doamnă, în clipa în care un băieţel mai tandru îi spune Charlottei „I love you, Miss Bronte", intervine cu o rară grosolănie, certându-l pe copil de a fi îndrăznit să-i spună te iubesc guvernantei.

De aci Charlotte trage nişte concluzii sumbre cu privire nu numai la demnitatea călcată în picioare, a „guvernantei", dar şi pentru viitorul ei mai depărtat. Şi ca de obicei pune în scrisori dezamăgirile, indignările, mişcările de revoltă. Ea descrie mai întâi modul în care mrs. Sidgwick o tratează: „... nu se

sinchiseşte de mine decât în măsura în care îmi poate stoarce cea mai mare cantitate posibilă de muncă; şi în acest scop mf. Copleşeşte cu oceane de lucru de mână:

metri de chembrică de tivit, scufii de noapte din muslină de confecţionat şi mai presus de orice, păpuşi de îmbrăcat". Păpuşile de îmbrăcat sânt o corvoadă nedemnă pentru cineva care crescuse într-o casă şi atmosferă intelectuală extinsă de foarte timpuriu şi asupra copiilor. Charlotte, sensibilă şi intelectuali/aţa, privea cu oroare şi aceste îndeletniciri, precum şi modul general de petrecere a timpului în frumoasa reşedinţă înconjurată de un parc nu mai puţin frumos. În foarte scurtă vreme, ea înţelege divorţul definitiv dintre starea ei umilă şi starea superioară, dispreţuitoare faţă de orice omenie, a stăpânilor ei. „Mă gândeam, spune ea, că mi-ar place să mă aflu în tumultul lumii bune; dar m-am săturat de ea – e neplăcută la privit şi ascultat. Văd mai clar decât înainte că guvernanta particulară nu are viaţa proprie, nu e considerată ca o fiinţă vie raţională, decât în legătură cu apăsătoarele datorii pe care le are de îndeplinit."

Legătura cu familia Sidgwick s-a desfăcut repede, cum era de aşteptat după aceste mărturii scrise – în luna iulie.

La Hav/orth, în casa parohială, Emily ducea mai departe gospodăria, bucuroasă de singurătatea pe care i-o asigura vecinătatea tăcută a pastorului din ce în ce mai claustrat şi din cauza unei vederi scăzând mereu, şi a mătuşii Branwell. Nici pe Patrick Branv/ell nu-l prea vedea, fiindcă el stătea mai tot timpul la Bradford, pictând şi scriind, dar şi bând şi petrecând cu câţiva prieteni, la fel de boemi. În cea mai mare parte a timpului putea fi găsit la barul George Hotel, înconjurat de mărunţi diletanţi în gravură, pictură sau sculptură ca şi el, ori de obişnuiţii localului. Branwell bea foarte mult. Se spune că a început să ia şi laudanum. Dar pozează în continuare în erou romantic, acuzând latura demonică pentru cuceririle uşoare, accesibile slabelor sale resurse pecuniare, şi pe cea de artist neînţeles faţă de surorile iubitoare. Emily găseşte timp pentru el şi-i face, din când în când, câte o vizită, cum a fost aceea din vara lui ’38. Atunci Branv/ell

lucra la un poem de oarecare dimensiuni, The Wanderer (Rătăcitorul), pe care Emily l-a transcris înainte de a-l trimite lui De Quincey, prozatorul şi criticul romantic, atât de legat de poeţii lachişti. Curioasă coincidenţă sau voită adresare a consumatorului presupus de laudanum către autorul Spovedaniilor unui consumator de opiutu f Mai târziu avea să-l consulte pe Hartley Coleridge, fiul lui Samuel Taylor Coleridge despre nişte traduceri şi poeme proprii.

în orice caz e de înregistrat că fraţii Bronte nu se lăsau cu uşurinţă îndepărtaţi de preocupările lor scriitoriceşti, nici de tăcerile poeţilor consultaţi, nici de avizurile lor negative. Nici Charlotte nu abandonase scrisul cu toată promisiunea formală făcută lui Southey şi în curând (aprilie 1840) avea să trimită lui Wordsworth una din primele sale încercări de roman, sub un nume de împrumut. Era un roman în maniera lui Richardson, scriitor sentimental din secolul XVIII şi care începea să piardă din vechea popularitate. Wordsworth i-a mulţumit, iar Charlotte i-a răspuns cu o detaşare nu lipsită de oarecare ironie. Ea mai scrisese şi un alt roman, intitulat Caroline Vernon.

Când s-a întors acasă de la familia Sidgwick, în toiul verii, Charlotte a găsit o nouă figură în preajma familiei. Era noul ajutor al pastorului, noul diacon, venit de la universitatea din Durham, William Weightman. Tânăr, frumos, cultivat, colaboratorul pastorului Bronte sosit la Haworth în august 1839, şi-a dat toate silinţele să câştige bunăvoinţa, dacă nu simpatia membrilor familiei. Anne nu era acasă; Charlotte, care a ajuns îndată după el, avea, cum se ştie, o antipatie neascunsă faţă de preoţi. Emily a păstrat la început o rezervă politicoasă. După aceea s-a apropiat, în limitele obişnuite ale distanţei dintre ea şi oameni, cu oarecare simpatie de tânărul delicat şi manierat. Aşa încât Ellen Nussey susţinea că Weightman

ar fi fost singurul preot faţă de care Emily şi-a dat osteneala de a fi amabilă. Iar unii biografi au construit o întreagă poveste de dragoste între ea şi Weightman. Ceea ce pare adevărat este o înseninare a atmosferei din casa Bronte prin intrusia tânărului care, cu vivacitatea lui, izbutise să îmblânzească până şi pe mătuşa Branwell. Dar asta mai târziu, după o perioadă de acomodare, destul de lungă într-o lume cu moravuri severe. Pentru moment, vacanţa încântă pe tineri şi aprinde în ei dorinţa de a vedea locuri şi oameni necunoscuţi. Întors de la Liverpool, Branwell lăuda frumuseţea portului şi-şi îndemna familia să se ducă să-l vadă. Iar Charlotte e invitată de Ellen să facă împreună o vacanţă neobişnuită, la mare. Şi după uzualele discuţii de familie, după aprobările celor doi seniori, luate cu greutate, fetele au luat trenul şi au ajuns, în septembrie, la

Bridlington. Impresia pe care marea a produs-o asupra Charlottei a fost una din acelea care se şterg foarte greu. În octombrie, după ce se întoarce la Haworth, îi scrie Ellenei, cu c acuitate mare a reprezentării vizuale şi auditive:,….Ai şi uitat marea, Ellen? S-a şters oare în mintea ta? Sau poate o vezi încă, întunecoasă, albastră, şi verde, şi albă ca spuma şi o auzi mugind înfuriată când vântul e în toi, sau foşnind mătăsoasă când e liniştită."

în continuare îi aminteşte de plimbările lor, de persoanele întâlnite, de serile vesele pe care nu le va uita niciodată, dacă va trăi.

Din toate versurile triste ale Emilyei, scrise în 1839, cele mai multe readucând amintiri mai şterse sau mai vii ale lumii ei interioare confruntate cu viaţa, o singură strofa a unei poezii din 29 octombrie lasă să se întrevadă o timida nădejde:

O, alte zori atunci putea-vor Pe cer să se aprindă, Veri noi obrazu-mi dauri-vor Nou dor să mă cuprindă.

înnoita dorinţă luminează şi Crăciunul Emilyei, care intră cu mai multă voie bună în veselia produsă de Weightman şi Branwell în vechea casă cenuşie,

împodobită cu tradiţionalul vâsc. Se întorsese şi Anne pentru sărbători. Cercul familiei se reface încă o dată, într-o atmosferă mai bună decât cea uzuală.

După Crăciun, surorile nu mai pleacă. În schimb, Branwell va deveni preceptor în câteva case respectabile în care-l acreditează buna reputaţie a tatălui său, cunoscut în împrejurimi ca cleric pios şi intelectual distins. Câtăva vreme tânărul a reuşit să-şi ascundă deprinderile vicioase, aşa cum îi povesteşte unui amic de chefuri. În casa familiei Postlethwaite din Brough: on-on-Furness, el bea, după cum relatează cu mult haz şi cinism într-o scrisoare din 13 martie 1840 amicului sacristan al bisericii din Haworth, numai lapte tăiat cu apă. Rolul ipocritului puritan e jucat admirabil o vreme de Branwell. E probabil însă că unele scăpări din rol, mai cu seamă faţă de o frumoasă domnişoară din familie, cu ochi albaştri şi bucle negre, l-au descoperit pe tânărul desfrânat care e concediat cu eleganţă. El îşi va mai încerca norocul şi în alte

părţi şi va eşua de tot atâtea ori. Pentru moment însă ecourile proastei lui purtări nu ajung până la prezbiteriu unde e privit cu cea mai statornică admiraţie de Emily şi de tatăl lor. Charlotte cu aprehensiunile exacte ale anxiosului începe să se îndoiască de virtuţile lui Branwell. De la plecarea lui, ea ii împărtăşise Ellenei dubiile: „eu, care cunosc tirea lui capricioasă, nu îndrăznesc să sper nimic”.

în locul lui Branwell, Weightman devine însoţitorul îngăduit al celor trei surori dintre care fiecare în parte părea să fie favorita lui. La tel şi Ellen Nussey atunci când se întâmplă sa vie ca musaiiră la Haworth. De altlel el e cel care le dă senzaţia plăcută pentru orice lemeie, de afecţiune caldă, de atenţie măsurat galantă. De pildă, de 14 februarie, sărbătoarea tinereţii engleze, de Sf. Valentin (când fiecare fată îşi alege sau îşi arată preferinţa pentru

un băiat, de obicei pentru cel pe care-l vede primul în dimineaţa aceea sau de la care primeşte primul mesaj de alecţiune), clericul s-a dus jos până la poşta dintr-o localitate la IC mile depărtare, pentru a expedia misivele lui sentimentale celor trei. Cum era prima lor experienţă de acest tel, s-au simţit plăcut impresionate. Pe urmă surprizele plăcute s-au înmulţit. La ceai erau des împreună, atât la prezbiteriu cit şi la clericii din împrejurimi, colegi cu pastorul Bronte, şi pe care Weightman îi ruga să le invite, atât pentru plăcerea lor cât şi pentru a lui. Odată invitat să ţină o conferinţă la Mechanics' Institute din Keighley despre autorii clasici, tinărul oreot a imaginat o întreaga poveste ca să smulgă pastorului şi mătuşii Branwell îngăduinţa participării tetelor. Şi; deşi se amuzau pe socoteala mult prea delicatului Willy pe care îl porecliseră Miss Celia-Amelia (aşa-i spunea şi Ellen Nussey), surorile prinseseră o adevărată simpatie pentru el. Cu toate că, puţin geloasă parcă, Charlotte o prevenea pe Ellen de trucurile acestui tânăr care simula dragostea faţă de orice femeie întâlnită, ea începuse să-i facă portretul, prilej de nostime întâlniri ale grupului. În lunile de vară ale anului 1S40, Willy, plecat să se supună unor examene de specialitate, le trimite celor de la Haworth cărţi, scrisori şi vânat. Se înţelege cu ce plăcere erau primite atenţiile acestea. Şi chiar cu cită nerăbdare era aşteptată întoarcerea. Branwell venise în iunie acasă şi în toamnă a trebuit să plece din nou la Sowerbybridge, unde îşi găsise o slujbă la calea ferată. El dorea probabil să fie cât mai departe de casă

unde viaţa lui era prea constrânsă de sobrietatea moravurilor celorlalţi. Şi în locurile prin care avea să treacă de acum înainte, urma să se coboare în companii din ce în ce mai dezonorante, de beţivi şi declasaţi, pe care-i uluia cu inteligenţa lui încă. Scânteietoare şi total dezordonată, cu talentele-artistice multiple.

În 1841 şi Charlotte şi Anne intră iarăşi în relaţiile de

subordonare pe care nu le puteau suferi, dar nu le puteau evita, în casele unor familii, ca guvernante. Au plecat amândouă de la Haworth în martie, una, Anne, spre Thorpe Green Hall,: n apropiere de York, la familia reverendului Edmund Robinson „cealaltă spre Rawdon, unde la Upperwood House locuia familia White. Despre aceasta, Charlotte vorbeşte cu mult mai multă simpatie decât despre stăpânii dinainte. Scriindu-i Ellenei de la Rawdon, în 21 martie, adică la câteva zile după intrarea: n serviciu, ea face o scurtă dare de seamă a activităţii curente cerute de noua situaţie şi în care cusutul ocupă un loc important. Se plânge, nu prea mult, de răsfăţul copiilor şi laudă pe tatăl familiei, domnul White. Şi în cursul scrisorii face o mărturisire care aruncă asupra ei încă o lumină caldă, omenească: „Văd că nu e în firea mea să trec prin lumea asta obositoare fără afecţiune şi ataşament din partea cuiva, pe care într-adevăr le găsim rar. Şi dacă le găsim o dată, ele sânt o prea însemnată comoară pentru a fi aruncate cu uşurătate".

Dorinţa de a comunica cu oamenii, de a se bucura de căldura inimii lor este într-adevăr o ’ trăsătură de caracter a Charlottei, după cum nu este a Emilyei. Rămasă iar singură la Haworth, ea dă din nou mu liber dureroaselor gânduri dintotdeauna, priveşte natura ei preferată, landele, şi o interpretează în culorile întunecate pe care le iubeşte şi de la care rareori s-a abătut. Imaginea morţii e una din cele care revin mai des. Florile ofilite de gerul iernii mor, sugerându-i propriul ei sfârşit:

Dar fiinţa lor cu jale a trecut,
Fără nădejde le-a venit pieirea.
Şi eu mă tângui, fiin du-mi cunoscut
Că moartea lor cea rece-o voi avea.

Uneori natura o consolează, o urmează cu fidelitate, de

cele mai multe ori hrăneşte în Emily un sentiment nou, acela

al nemuririi. Între natură şi puterea arzătoare a spiritului ei, Emily contestă imperiul morţii asupra lumii:

Deşi povestea vieţii repede sfârşeşte, o, muritorule,
Cine a trăit, nu moare niciodată.

Zvâcnirea aceasta spre absolut care se produce acum în trăirea ei lăuntrică dă naştere unei perspective noi asupra lumii, o aşază pe Emily într-un unghi de mare înălţime, din care nu va mai coborî. Spre culmile atinse va proiecta de acum încolo experienţa ei şi a altora, măsurând-o cu etalonul absolutului şi găsind-o fragilă, inconsistentă, efemeră. Ea se supune mai departe cerinţelor existenţei curente, la fel de dreaptă, în vorbă şi fapte, dreaptă şi în perfecta-i ţinută morală, parcimonioasă la cuvinte, plină de devotament. Dar gândurile ei rătăcesc într-o lume de pasiuni şi oameni puternici. The iron man, emul de fier, devine un prototip al idealului pasional întrevăzut de Emily în viziunile ei interioare, printre eroii Gondalandului.

Oricum, primeşte sugestiile celor din jur, ascultă cu atenţie planurile lor şi se pleacă deciziilor clanului în care mai totdeauna iniţiativele aparţin Charlottei. Din când în când mai pune mâna şi pe jurnalul pe care, mai de mult, îl proiectase cu Anne. Având menirea să ilustreze cursul vieţii celor patru fraţi, fragmentara, sporadica însemnare trădează din partea Emilyei un fel de stereotipie obosită a înregistrării care o face să semene cu cele din anii anteriori, dar fără nervul şi originalitatea lor. „E vineri seara, aproape de ora nouă. Afară plouă cu găleata. Sânt singură în sufragerie unde am isprăvit de făcut ordine în pupitre şi scriu acest document. Tata e în salon, mătuşa Branwell e sus în odaia ei. A terminat de citit tatei Blackwood Magazine. Victoria şi Adelaida sânt închise în magazia de cărbuni. Keeper e în bucătărie. Hero e în

colivie. Sântem cu toţi bine şi plini de elan, cum nădăjduiesc că sânt şi Charlotte, Branwell şi Anne/”

Mai departe, Emily vorbeşte despre un proiect comun, de a deschide o şcoală. Este evident că nimic nu e încă sigur, nimic clar, dar din totul se desprinde o dorinţă de securitate, de bună stare. Ea descrie lucrurile cum ar vrea să le vadă în 1845. Charlotte, Anne şi ea vor fi instalate în salonul şcolii. Datoriile vor fi plătite şi vor avea şi ceva bani puşi deoparte. Tata, mătuşa şi fratele vor fi venit să le vadă sau vor fi pe punctul

de a veni. În încheiere, o urare duioasă pentru Anne: „... Ure: ; curaj surioarei mele Anne în exilul ei. Aş vrea s-o ştiu aci” [5].

Cam în aceeaşi vreme, şi Charlotte comunică Ellenei idcea proiectului care ar fi aparţinând pastorului Bronte şi mătuşii Branwell. Aceasta ar fi chiar dispusă să furnizeze, cu micile-î economii, fondul de deschidere. Charlotte insă se arată destul de sceptică. E 19 iulie şi se află la Haworth în %racanţă. Nu neglijează de altfel să arunce în treacăt o vorbă despre „prietenul nostru reverendul William Weightman care e tot aşa de vesel, de plăcut, de bine dispus, de generos, lipsit de griji, uşuratic, fără astâmpăr şi nepotrivit cu cariera de preot ca întotdeauna”.

Mai târziu, la 7 august, e din nou la Rawdon, la familia White, puţin mai liberă, stăpânii fiind plecaţi. Charlotte are să-i comunice Ellenei o veste grozavă: prietena lor, Mary, e în Belgia, însoţită de fratele ei şi i-a trimis o scrisoare lunga şi un pachet conţinând o foarte frumoasă eşarfă de mătase neagră şi o pereche de mănuşi. Dar ce e mai ispititor e peisajul de cultură belgiană schiţat de Mary, cu tablouri admirabile, cu catedrale care au străbătut veacurile. Imaginaţia ţinută în frâu a Charlottei se aprinde pentru o clipă la citirea scrisorii, cuprinsă de: „... o nerăbdare impetuoasă de a mai îndura con-

[5] Cf. V. Moore.

strângerea şi munca neîntreruptă; o dorinţă puternică de a avea aripi – aripile pe care le poate da averea; o sete irezistibilă de a vedea, de a şti, de a învăţa; ceva lăuntric păru să capete o extensie fizică pentru un minut. Eram tantalizată de conştiinţa unor facultăţi neexercitate, apoi totul s-a prăbuşit şi am fost cuprinsă de deznădejde". „Emoţiile rebele şi absurde" cum le numeşte ea, au fost îndată reprimate şi umila guvernantă s-a readus cu severitate la preocupările-i de fiecare zi, la grija de surori şi mai ales de Anne, profund nefericită în casa Robinson. Dar mica aventură continentală a Maryei Taylor a aprins o luminiţă de nădejde în Charlotte. Adresân-du-se mătuşii Branwell într-o scrisoare din 29 septembrie şi re-fcrindu-se din nou la proiectul deschiderii unei şcoli, ea îndrăzneşte să-i comunice un sfat primit de la cunoştinţe şi prieteni în legătură cu şansele de succes ale unei astfel de întreprinderi. O pregătire prealabilă a viitoarelor profesoare într-un institut serios de pe continent ar fi o garanţie excelenta.

În acest sens. Dar Charlotte respinge perspectiva Parisului din capul locului. Ea propune Bruxelles, unde costul vieţii e mai iet tin, şcolile bune şi în special unde o va găsi pe Mary. Accentele scrisorii sânt variate şi toate importante. Tentativa pe care Charlotte o face e prima şi ultima în viaţa ei şi a lor, şi de aceea ea e cind persuasivă, când uşor măgulitoare, când gravă. Finalul este scris cu un glas în care se amestecă, greu de despărţit, ruga cu deznădejdea: „Simt o convingere absolută că dacă acest avantaj ne-ar li îngăduit, am fi aranjaţi pe viaţă. Tata va crede poate ca e un plan ambiţios, nesăbuit, dar cine s-a înălţat vreodată în lume fără ambiţie?... Vreau să progresăm toţi. Ştiu că avem talent şi vreau să-l facem să rodească. Aştept de la dumneata, mătuşă, să ne ajuţi..."! în momentul de faţă ea o asociază la cererea ei pe Emily pentru raţiuni pe care le explică şi mătuşii şi, mai târziu, Ellenei, într-o altă scrisoare din 2 noiembrie, când certitudinile asupra

viitorului încă lipsesc. Probabil mătuşa Branwell nu se pronunţase încă.

Când se întoarce în decembrie acasă, a pus capăt şederii la familia White. Preparativele pentru călătorie agită casa şi-i pun în mişcare pe locatari. Plecând înapoi la familia Robinson, în ianuarie, Anne şi-a luat cu melancolie rămas bun de la surori. La fel şi de la încântătorul reverend, pe care n-avea să-l mai vadă.

Marea experienţă

Şi Profesorul şi Viilette, viitoarele romane ale Charlottei, vor da cititorilor direct impresiile culese de cele două fete în drumul de la Haworth la Londra şi de la Londra la Bruxelles. Pastorul Bronte, precum şi Mary Taylor împreună cu fratele ei le însoţeau. Era în luna februarie a anului 1842 şi Londra li s-a înfăţişat într-o fină perdea de ceaţă pe deasupra căreia se întrevedea cerul azuriu. Au văzut ce li se părea mai vrednic de văzut, St. Paul, Westminster-ul, câteva poduri pe Tarnisa.. Au trecut noaptea la Chapter Coffee House, han cu tradiţii, iunde se adunau, prin sec. XVIII, figuri pitoreşti ca dr. Johnson

sau Chatterton. Charlotte a vorbit cu plăcere despre tavanul jos al camerelor, despre perdelele albe ale patului, despre podeaua cernita cu grijă, şi mai ales sunetele clopotelor de ia catedrala St. Paul, foarte aproape de han, sunete pătrunzătoare, dulci. Călătoria pe Tamisa spre mare şi traversarea Canalului a fost mai puţin plăcută din pricina valurilor care zguduiau fără întrerupere vaporul. Au coborât la Ostende. Cu vivacitatea observaţiei ei juvenile, Charlotte a fixat detaliile caracteristice ale peisajului, ca într-un mic tablou flamand, în cenuşiul persistent, dar nu dezagreabil, al

atmosferei încărcate de umiditate se profilează liniile unui canal, silueta unui pod, grupuri de sălcii, câte o fermă flamandă cu culori vii. O fetiţă cu saboţi şi fustă scurtă, roşie, a amuzat-o teribil.

La Bruxelles cerul s-a înseninat, dar drumurile s-au despărţit. Charlotte şi Emily au rămas în rue d'Isabelle nr. 32, la pensionatul Heger unde venirea lor fusese anunţată în prealabil printr-o susţinută corespondenţă cu familia directoarei. Mary şi fratele ei s-au dus la obişnuitul loc al şederii lor la Bruxelles, la chateau de Kokleberg, iar pastorul Bronte a plecat înapoi în Anglia, de data aceasta, se pare, prin Franţa.

Cele două englezoaice au produs o impresie curioasă asupra viitoarelor lor colege care le-au găsit „sălbatice şi speriate, cu idei ciudate, neobişnuite, insulare, despre îmbrăcăminte"[6]. La rândul lor, Charlotte şi Emily au fost prost impresionate de spectacolul oferit de cele patruzeci de eleve externe şi douăsprezece interne, care li se par a fi toate „reci, egoiste, senzuale şi inferioare", se răzvrătesc uşor şi sânt greu de disciplinat de către profesori. Explicaţia pentru unele cât şi pentru celelalte stă în deosebirea religioasă care crea abisuri între catolici şi protestanţi. Fetelor pastorului anglican cultul catolic li se părea maimuţăreală şi idolatrie, iar elevelor belgiene catolice, protestantele englezoaice Îi se înfăţişau ca nişte eretice periculoase. În tot pensionul nu erau decât patru protestante. De aceea spunea Charlotte că ele nu comunică de loc cu restul elevelor, care de altfel erau şi mult mai tinere decât noile venite (Charlotte avea acum 26 de ani, iar Emiliy 24). „Deosebirea de ţări şi religii, scria ea Ellenei în mai 1S42, trage o bandă Iată de demarcaţie între noi şi ceilalţi. Sântem complet izolate în mijlocul unei mulţimi".

Guvernantele, trei la număr, Blanche, Sophie, Mărie, nu sânt mai presus de elevele pe care le supraveghează şi sânt privite, la fel, cu ostilitate. Pe directoare, Charlotte o

---

[6] Cf. Mrs. Gaskcll.

aseamănă, în ceea ce priveşte gradul de cultură şi calitatea intelectului, cu Catherine, sora Margaretei Wooler, cu singura deosebire că madame Heger nu e acră. Mai demn de luare aminte este portretul lui Constantin Heger, făcut pe larg, cu ironie vizibilă. Dl. Heger, care se născuse în 1809 şi participase la revoluţia de la 1830, era un excelent profesor de retorică şi la pensionul ţinut de soţia sa, Claire Zoe Parent (cu cinci ani mai în vârstă decât el), şi la Athenee Royal. Nervos şi agitat, avea un temperament coleric, după spusele Charlottei. Fiziceşte arăta cu totul dezavantajos: era „o fiinţă măruntă, neagră şi urâtă, cu o faţă cu expresie schimbătoare. Uneori împrumuta trăsăturile unui cotoi turbat, alteori pe acelea ale unei hiene în delir". (Se vede că bestiariul din care Charlotte îşi trage comparaţiile e original de tot şi bogat în ciudăţenii.) Dar din când în când, arareori, îşi compune o contenenţă de gentleman calm, fără să reuşească întru totul. Strigând mereu, făcând schime feroce la greşelile de traducere, foarte multe, ale Charlottei, o determină pe aceasta sa plângă des. Dar ea nu se plânge totuşi, pentru că se simte prea bine în noua calitate şi învaţă cu o conştiinciozitate depăşită numai de Emily, care munceşte „ca un cal". Pentru Emily efortul e de două ori mai mare, ea neştiincl franţuzeşte. Destul de curând, ochiul experimentat al profesorului înţelege cu cine are a face în persoana celor două englezoaice studioase şi disciplinate ca niciuna din elevele sale. El începe să diferenţieze metodele, să dea ore suplimentare celor două care înmagazinează cât pot. Confruntate abia cu legile retoricii, ale compunerii frumoase, cu secretele stilului, înţeleg ele cât de empirică fusese până atunci încercarea lor scriitoricească. Charlotte se aplică şi-l ascultă pe profesor dându-şi seama de cât de folositoare îi sânt sfaturile lui pricepute. Şi Emily îl ascultă, dar îl şi contrazice, când, de pilda, o

consiliază să-şi însuşească un stil străin pentru a se exercita şi a-şi exprima ideile. Mai puţin receptivă decât Charlotte, ea îşi apără originalitatea şi-şi spune punctul de vedere cu fermitatea dintotdeauna. Sigur că asta duce la oarecari fricţiuni cu profesorul, la o oarecare încordare a raporturilor. Charlotte spune: „Emily şi el n-o duc de loc bine împreună”. Mai târziu. Fleger avea să-şi amintească de logica riguroasă a Emilyei,

aproape bărbătească, de argumentele ei invincibile, de originalitatea acestei fete atât de distante şi rezervate, care a ştiut să facă uz magistral mai târziu de învăţătura primită de la el.

După câteva luni, prin iulie, directoarea le face o propunere extrem de plăcută, fiindcă le ajută să-şi mişcoreze cheltuielile. Charlotte urma să dea lecţii de engleză elevelor pensionului, iar Emily, care cânta din ce în ce mai bine la pian, de muzică. Ele n-ar fi încasat salariu pentru munca lor, dar în schimb ar fi primit gratis mai departe întreţinerea şi studiile de care mai aveau nevoie. Oferta, considerată de Charlotte drept generoasă, a fost acceptată şi surorile au rămas mai departe la Bruxelles şi după trecerea celor şase luni pentru care veniseră pe continent. Şi pentru raţiuni de studiu, ca şi pentru economie, ele n-au plecat în vacanţa de vară în Anglia. Emily continua să dea lecţii de pian unor tinere englezoaice şi în acelaşi timp îşi continua studiile. Cu banii economisiţi îşi luaseră o profesoară specială de germană care le costa zece franci pe lună, Frăulein Miihl. Cu acest prilej Emily intră mai adânc în universul literaturii şi filozofiei germane pentru care simţea în special interes. Printre alţii studiază pe Hoffmann. Charlotte, deşi învaţă germana şi ea, pre-iera pe francezi, pe Hugo, Lamartine, Vigny şi în special pe George Sand.

în orele libere se vedeau cu Mary Taylor, rămasă acum singură la Bruxelles, fiindcă sora ei Martha plecase în iunie în Anglia. Mai erau invitate la câteva familii engleze din capitala Belgiei, dar ele nu făceau cu plăcere vizite,

dimpotrivă, singurătatea lor în pensionul gol era de mai mare folos pentru studiul în linişte.

În toamnă însă, vine vestea cu totul neaşteptată a morţii lui William Weightman, bunul prieten, unicul prieten masculin al casei Bronte, şi care avusese loc la 6 septembrie, la şapte luni după plecarea fetelor. Charlotte şi Emily au aflat cu întârziere sfârşitul lui brusc. Pe de altă parte, Martha Taylor, întoarsă din Anglia la Bruxelles, se îmbolnăveşte şi moare tot acum. Noua confruntare cu oaspetele nepoftit al morţii o reintroduce pe Emily în lumea veche a gândurilor ei, din care activitatea studioasă o scosese. Un poem din 23 octombrie vorbeşte despre moarte şi timp, neînduraţii executori ai vieţii.

Şi mai direct le loveşte ştirea îmbolnăvirii mătuşii Branwell, în aceeaşi lună octombrie. Ele se pregătesc de plecare.

5 o în ziua de 6 noiembrie pornesc la drum, se îmbarcă la An-vers şi ajung după două zile acasă. Dar mătuşa Branwell murise la 29 octombrie.

Toţi membrii iamiliei se regăsesc acum, într-un şir de triste împrejurări, dar într-un moment de oarecare echilibru, măcar exterior. Cele două lete mai mari îşi completaseră perioada de perfecţionare a cunoştinţelor şi sub acest raport puteau să fie gata sa deschidă mult râvnita şcoală. Mai mult, mătuşa lăsase tiecăreia din ele un mic peculiu, câteva sute de lire, care în comparaţie cu obişnuita lipsă însemnau totuşi toarte mult şi mai ales tăceau posibil începutul. Pentru moment, Anne însă nu era disponibilă, mai avea unele obligaţii faţă de familia Robinson la care se intorcca. O va însoţi de data aceasta Branwell, dat afară din postul de tuncţionar la ghişeul unei gări, post în care nu se distinsese decât prin neglijenţă şi trecventă cădere în stare de ebrietate. Acum încerca încă o dată şansele şi talentele sale de preceptor pe lingă băiatul familiei Robinson. Prezenţa Annei era

probabil, în gindul celorlalţi Bronte, o garanţie de decenţă, de bună purtare şi pentru Branv/ell. O scrisoare de condoleanţe, citită de Charlotte cu voce tremurătoare tatălui său care nu ştia tranţuzeşte, aducea pentru ea o nouă perspectivă de întoarcere la Bruxelles. Dl. Heger se adresa pastorului Patrick Bronte cu câteva fraze de convenţie politicoasă la început, pentru a-l consola de moartea cumnatei sale, apoi intra în adevăratul subiect: reîntoarcerea măcar a uneia din fete la Bruxelles, pentru continuarea colaborării. El propunea de data aceasta o remuneraţie de patru sute de lranci anual pentru serviciile prestate în pensionul său şi făcea un elogiu al calităţilor intelectuale şi morale ale fetelor Bronte. Emily şi-a spus de la început preferinţele: ea rămâne cu tatăl ei, tot mai grav ameninţat de cecitate. Ea ştie mai bine decât toate surorile să se ocupe de gospodărie şi de altfel străinătatea, ca şi orice schimbare, n-o mai tentează. Se adaogă şi un alt motiv, acesta nespus. Emily asistase, discretă, rezervată, tăcută, la naşterea unui sentiment nou în Charlotte. Sora ei se îndrăgostise în vremea şederii la Bruxelles de acela pe care-l privise la început cu ironie şi chiar cu antipatie, de domnul Heger. Ştiind acest lucru, Emily îşi dă seama că Charlotte, care la început ezită, e atrasă irezistibil spre şcoala de pe continent. Şi oricum, ar fi renunţat în favoarea ei.

Charlotte se întoarce la Bruxelles în ianuarie 1843. Confo;: înţelegerii, intrase acum în corpul profesoral, dând lecţii d; engleză elevelor şi chiar domnului Heger. Ea studia cu aceea „râvnă, dar lucrurile erau puţin schimbate. În primul rând n-o mai avea pe Emily şi de aceea îndura mai greu singurătatea Atitudinea şi preţuirea faţă de celelalte 120 de persoane din şcoală rămăseseră aceleaşi, adică negative. Ea se plângea, între scrisoare de 1 mai către Branwell, că devine excesiv de aeraşi de mizantroapă. Dar adăuga că nu e singură vinovată de acest proces. Şi urma un lung pasaj de înregistrare a cusururilor celor dimprejur. Charlotte,

afâându-se într-una din pasele ei proaste, vedea toate lucrurile în negru. De aceea fiinţa generoasă şi pasionată care era ea refuză să acorde vreo cât de neînsemnată calitate colegelor sau elevelor. „Nu au nici intelect, nici politeţe, nici fire bună, nici simţire. Nu sânt nimic", scria ea şi apoi mai departe îl asigura pe Branwell că nu le ceartă, nici nu se mânie. „Dacă aş vorbi pătimaş, aşa cum făceam câteodată la Roe Head, ar crede că sânt nebună. Nimeni nu se mânie vreodată aici. Un astfel de lucru e necunoscut. Flegma care le îngroaşe sângele e prea lipicioasă ca să fiarbă." Singura excepţie este „lebăda neagră", metaforă mult prea frumoasă pentru domnul Heger, pe care însă Charlotte îl transfigurează cu puterea sentimentului care creşte în ea. Ca o adolescentă timidă, această fată de douăzeci şi şapte de ani urmăreşte fiecare gest al directorului, numără de câte ori îi adresează cuvântul şi e nefericită când vede câte zile trec între rarele prilejuri de în-tâlnire. Nemaifiind elevă, îl vede mult mai rar pe profesor, ocupaţiile lor deosebindu-se. Şi o scrisoare tristă ca aceasta, se luminează, fapt semnificativ, în post-scriptum, unde Charlotte anunţă că directorul a intrat chiar acum şi i-a dat în dar o mică Biblie germană. Pasionată cum e, ea n-a putut ascunde probabil semnele admiraţiei şi afecţiunii creseânde faţă de domnul Heger. Aşa încât a atras băgarea de seamă a doamnei Heger şi i-a stârnit vigilenţa conjugală. De acum încolo, Charlotte va avea de îndurat şi ostilitatea surdă a unei femei geloase, care pe deasupra mai e şi directoarea şcolii.

Treptat, ea va înregistra, aşa cum reiese mai ales din scrisorile către Emily Jane (aşa i se adresează ea surorii mai mici, cu ambele nume), răcirea relaţiilor mai înainte atât de cordiale cu familia Fleger. Începe să aibă impresia, confirmată pe măsură ce trece vremea, că doamna Heger n-o iubeşte, şi nu

înţelege raţiunea acestei atitudini: „Sânt convinsă că nu mă riubeşte, de ce, nu pot să spun şi cred că nici ea nu are motive «definite pentru această aversiune…” Ceea ce o necăjeşte mai imult este influenţa doamnei Heger asupra soţului ei care i-a: şi făcut Charlottei o lecţie despre universala „bienveillance”: şi apoi, văzând lipsa de consecinţe a vorbelor sale, a lăsat-o în plata Domnului. Cu lacrimi înghiţite parcă, " scrie biata fată r „... ca urmare, mi-a retras lumina prezenţei sale în mare măsură şi trăiesc de la o zi la alta într-o condiţie de Robinson Crusoe – toarte singuratică".

în timpul vacanţei de vară, Charlotte rămâne în Bruxelles, singură în pensionul gol, sub supravegherea profund dezagreabilă a unei guvernante din cele trei, a Blanchei, care i se pare că o spionează. Pentru ea lunile acestea trec greu, ar dori să le vadă cât mai curând ajunse la capăt, aşa cum îi spune Ellenei Nussey în 6 august. Greutatea pe care o poartă în inimă e pusă pe seama dorului de casă care o chinuie, „dorul de casă mă cuprinde. Nu pot să-l alung”. Dar va rămâne, oricum, la Bruxelles mai departe, pentru câteva luni pentru a-şi pune la punct cunoştinţele de limbă germană.

O altă scrisoare către Emily este încă şi mai expresivă. E în primele zile ale lunii septembrie şi povara necunoscută până atunci a inimii, ca şi singurătatea, o împing pe Charlotte la lungi plimbări prin oraş. Într-o zi a făcut un pelerinaj la mor-mântul Marthei Taylor; într-alta a rătăcit câteva ceasuri pe bulevardele şi străzile Bruxelles-ului. Îi era greu seara să se întoarcă acasă, în lăcaşul „ce nu conţinea nimic care să o atragă” şi făcea tot felul de înconjururi pe străzile laterale pentru a ajunge cât mai târziu. Într-unui din aceste amurguri, când se tot învârtea în jurul străzii d’Isabelle, se trezi în faţa bisericii Sainte Gudule din preajma şcolii, în momentul când clopotele sunau pentru slujba de seară. O mişcare lăuntrică o făcu să intre. Biserica era cufundată în semiobscuritate. Numai flăcările lumânărilor licăreau. În

navele laterale câteva bătrâne îngenuncheate se rugau. Vecernia a început, s-a sfârşit, fără ca Charlotte să se poată hotărî să iasă din biserică. Într-un ungher, după slujbă, un preot spovedea. Vreo şase-şapte persoane îşi aşteptau rândul. Deodată în singurătatea şi tristeţea protestantei doritoare de afecţiune, de comunicare, încolţi un gând eretic, neîngăduit de sobra religie anglicană care a eliminat spovedania ca pe o abatere de la regulile unei conştiinţe stăpâne pe

sine şi care trebuie să îndure singură propria povară oricât de grea. Charlotte îngenunche, şi când ultimul credincios părăsi confesionalul, ea veni în faţa preotului catolic, fără să ştie cum să înceapă. De fapt se ascundea în intenţia ei şi o dorinţă de a iace experienţa altora, caracteristică pentru un scriitor şi un cunoscător de suflete. Ea trebuia să încerce, să caute, să ştie, chiar dacă uneori interdicţii puternice, ca cele religioase, o opreau. A spus deci preotului că e protestantă şi a izbutit, nu se ştie cu ce argumente (şi trebuie să fi fost puternice şi izbitoare ca să convingă atunci pe un catolic să o spovedească), să învingă împotrivirea lui. Şi s-a spovedit. „O spovedanie adevărată”, spune ea Emilyei, rugind-o să-i ascundă tatălui această intâmplare. Pastorul ar ti putut crede, îngrozit, că fiica lui lua calea de mult părăsită de Anglia, a catolicismului. Ori lucrurile nu stăteau aşa.

Totuşi singurătatea Charlottei a continuat să crească şi după revenirea elevelor şi profesorilor din vacanţă. Distanţa pusă între, ea şi ceilalţi făcea mai vii amintirile de acasă. O vedea pe Emily stând lângă ea în bucătărie în timp ce pregătea tocătura, atentă la cantitatea ce piper sau făină şi mai ales la păstrarea bucăţilor celor mai bune pentru pisica Tiger şi nelipsitul Keeper, întins pe podea. lar pe Tabby o vedea suflând în foc ca sa tacă să fiarbă mai bine cartoiii. Şi totuşi n-o lăsa inima să plece din Bruxelles, deşi acum era de-a dreptul nenorocită aci.

O văzuse pe regina Victoria venită într-o vizită în Belgia şi o descria Emilyei într-un instantaneu interesant pe Rue Royale într-un landou cu şase cai, înconjurată de soldaţi. Rî-dea şi vorbea toarte veselă. Părea o doamnă mărunţică, grasă, vioaie, foarte simplu îmbrăcată, tără prea multă demnitate ori pretenţii în jurul ei..."

Nu regina Victoria o interesa pe Charlotte în momentul acela, ci starea ei grea, neputinţa de a mai găsi un motiv pentru a rămâne pe continent. Ca să se convingă că trebuie să plece întreabă pe Emily, întreabă pe pastorul Bronte dacă vor să se întoarcă. Asta în luna octombrie, în decembrie, cu înăbuşită durere, anunţă Emilyei hotărârea ei de a veni în sfârşit acasă. „Nu sânt bolnavă fiziceşte– spune Charlotte. Numai sufletul mi-e puţin zguduit – din lipsă de mângâiere."

A doua zi de Anul nou, Ia 2 ianuarie 1844, ea soseşte la Elaworth într-o stare sufletească jalnică. Abia acum va începe

adânca suferinţă, fiindcă despărţirea a clarificat în Charlotte adevărata natură a sentimentului ei pentru Constantin Heger. Ceea ce luase până atunci, sau nu vrusese să recunoască, decât ca amiciţie şi admiraţie, se arăta acum ca nefericită iubire. Punând în ea toate resursele-i neatinse, refulate, Charlotte dădea curs unei dureri a cărei unică martoră, de o discreţie impenetrabilă ca întotdeauna, era Emily. Singura supapă o constituia corespondenţa cu însuşi obiectul pasiunii, făcută destul de rar pentru a nu răni susceptibilitatea sau a nu inoportuna. Prolesorul îi făgăduise să-i scrie din şase în şase luni şi o autorizase să-i trimită şi ea din cind în când câte o misivă. Scrisorile lui sosesc la Haworth foarte rar, iar Charlotte pro-iită de plecarea în Belgia a câte unui cunoscut pentru a-i reaminti existenţa ei şi a-i cere, cu umilinţă aproape, un semn de viaţă.

Tot ce spune Charlotte în scrisorile ei ia tonul seriozităţii şi afecţiunii. Ea vorbeşte despre recunoştinţa pentru cele învăţate sub îndrumarea lui, despre planurile

pe care le nutreşte m legătură cu deschiderea mult aşteptatei şcoli în casa prezbi-teriului, despre ofertele făcute de unele şcoli engleze (la Manchester i s-a oferit ca institutoare şefă IOC de lire, adică 25CC de franci pe an). Dar mai ales se referă la o revedere pe care o doreşte cu atâta ardoare, încât o readuce în discuţie de doua ori m aceeaşi scrisoare. Sfârşitul scrisorii arată, prin vibraţie specială, intensitatea unui sentiment care comprimat, izbucneşte prin lorţa cuvintelor: „Oh, e sigur că vă voi vedea din nou o dată – trebuie să lie aşa – căci de îndată ce voi fi câştigat destui bani să vin la Bruxelles, voi veni şi vă voi vedea din nou măcar o clipă”.

Printre rinduri, se poate citi cite ceva despre starea în care Charlotte se află şi pe care, din fericire, în singurătatea de la Haworth, lângă tatăl aproape orb, o poate ascunde. Un fel de letargie, de incapacitate de acţiune a cuprins-o pe altădată atât de activa fiică a pastorului. Mai mult, ea nu mai poate scrie, nu se mai poate descărca aşa cum lăcea altădată. Dacă ar fi în stare să aştearnă pe hârtie ce simte, ar scrie o carte închinată profesorului ei. Aşa îi spune lui I îeger. Dar „cariera literară îmi e închisă”, afirmă Charlotte. Şi senzaţia de a fi departe de lume, claustrată între dealurile care pun bariere între Haworth şi restul oamenilor e foarte puternică. Ellene Nussey îi scria la fel: „Haworth pare un loc atât de liniştit; şi singuratic, ascuns departe de lume”. Tot ei îi descria şi amara despărţire de profesorul drag: „Am suferit mult înainte să plec din Bruxelles. Cred că oricât voi trăi, nu voi uita cât m-a costat despărţirea de d-l Heger”.

Singura modalitate de a ieşi din inerţie este redactarea prospectului şcolii, conceput probabil de Charlotte, fiindcă Emily nu se mai gândea să participe la instruirea elevelor, ci numai la întreţinerea propriu-zisâ a şcolii, adică la partea administrativă şi gospodărească. Anne, deşi stând

în continuare la Thorpe Green Hali, se pregătea şi ea pentru viitoarea şcoală, învăţând latineşte printre altele.

La sfârşitul verii 1044, apărea prospectul şcolii „domnişoarelor Bronte, la prezbiteriu, Haworth, lângă Bradford”. După costul anual al întreţinerii fiecărei eleve şi care era de 35 lire, pentru cursurile obişnuite, adică scris, aritmetică, istorie, gramatică, geografie, lucru de mână, urmau materiile facultative, limbile străine, franceza, germana, latina, şi muzica şi desenul. Şi în sfârşit condiţiile de intrare şi ieşire din şcoală. Prietenele au făcut, cât au putut, reclamă în cercul lor restrâns de relaţii, dar nicio elevă nu s-a prezentat.

La 2 octombrie, Charlotte scria Ellenei să-i mulţumească pentru diligentele făcute în cauza lor, dar încununate cu un total insucces. Ca întotdeauna, Charlotte era recunoscătoare şi delicată, căutând în înfrângere sensuri şi învăţătură. Proiectul a eşuat, puţine lucruri mai rămâneau de făcut pentru surorile Bronte sub specia laturii practice a vieţii. Charlotte mai scria din când în când profesorului pe care nu-l putea uita, deşi răspunsurile lui erau rare, reci şi, se pare, chiar dictate soţiei lui. Mary Taylor urma să plece în Noua Zeelandă, cu fratele ei. Doar Ellen Nussey rămânea inimii sensibile şi rănite a Charlottei. Anul 1844 a fost atât de greu de gânduri, încât venirea unui nou diacon ce lângă pastorul Bronte o lasă indiferentă – dacă nu cumva o irită chiar. E vorba de reverendul Arthur Bell Nicholls.

Pentru Emily, asistarea la suferinţa surorii ei a fost un argument în plus pentru adâncirea prăpastie! dintre viaţa reală, urâtă, plată, întunecată, şi viaţa bogată a imaginaţiei, fără

graniţe. Un apel la fantezie răsuna încă din primele luni ale anului 1834 într-un poem:

Ce clar străluce! Cât de liniştită
întinsă stau sub argintoasa-i zare
în vreme ce pământ şi eu mă-ndemn

„Te scoală mâine, astăzi doar visează \a

Da, vino-nchipuire îndrăgită!
Aceste tâmple ce zvâcnesc săruta:
Şi peste al meu stingher culcuş te-apleacă
Şi dă-mi odihnă, dă-mi şi fericire.

Se duce lumea. Adio, întunecato!
Urâtă lume, te-ascunde până-n zori:
Căci inima ce n-o supui întreagă
Mai poate rezista dacă-ntârzii.

Nu vreau iubirea-ţi – n-o voi împărtăşi,
Iar ura-ţi doar un zâmbet îmi stârneşte,
Durerile-ţi rănesc, mă sfâşie nedreptatea
Dar, o, minciuna-ţi nu mă va-nşela.

Privind la stelele ce scapăr
Deasupră-mi în nefurtunoasa mare,
Doresc să cred că-n tine-i strânsă toată
Nefericirea cunoscută-n Univers!

Şî-n noaptea aceasta astfel voi visa:
Că cerul-nalt al sferelor celeste
în cursa-i de lumină se-nvârteşte
în nesfârşit noroc, în timp fără sfârşit.

Mă voi gândi că nu e altă lume,
Cât de departe ochii ţi-i arunci,
în care înţelepciunea să râdă de iubire,
Or infamia virtuţii dă porunci.

în care zvârcolindu-se sub
Soartă Nenorocitul e silit a râde,
A-şi potrivi răbdarea cu-a ei ură,

Deşi o inimă rebelă poartă.

Unde plăcerea duce la pieire
Neputincioasă mintea-n darn previne,
Şi adevăru-i slab, trădarea-i tare,
Durerii bucuria i-e cărare:

Şi pacea-i letargia suferinţei
Şi dorul e fantoma unui suflet
Şi viaţa doar o caznă grea şi scurtă
Şi moartea un despot al tuturor.

Pentru o fată care nu împlinise încă douăzeci şi cinci de ani, versurile acestea indicau o stare de spirit cu totul ieşită din comun, hrănită cu o foarte personală reprezentare a lumii. Prăpastia dintre lumea reală şi lumea închipuirii devenise aproape un loc comun după o jumătate de secol de poezie şi proză romantică şi unele versuri ale Emilyei amintesc pe Byron în Chilele Harold ori chiar pe Shakespeare (partea a doua a poeziei având nu numai tema, dar şi mijloacele stilistice ale sonetului LXVI), strămoşul romanticilor din toată Europa. Ora lunară a meditaţiei, visul compensator pentru mizeria fără slârşit a vieţii zilnice, răsturnarea valorilor într-o lume strâmbă, stăpânirea fără limită a morţii, toate sânt motive recurente ale literaturii şi atitudinii romantice.

Dar în tot ce spune Emily palpită discret un adevăr dramatic. Tâmplele zvâcnind, setea de odihnă şi fericire sânt ale ei. Iar The mangled ivretch– nefericitul cu inimă sfâşiată, acela constrâns să surâdă sub loviturile soartei pentru a-şi măsura răbdarea cu ura ei şi păstrând în toiul răbdării neîntrerupte o inimă rebelă, se numeşte de bună seamă Emily. În jurul ei adevărul e fără putere, bucuria otrăvită de apropierea durerii (de parc-ar vorbi un grec al antichităţii), pacea doar o letargie a durerii, iar viaţa o muncă scurtă şi fără rod.

Aşa gândea tăcuta fiică a pastorului Bronte, aceea

pentru ale cărei concluzii trăiau alţii.

Moartea revine într-una cu imaginea ei de ev mediu şi în poezia aceasta din aprilie 1843 şi în versurile anilor viitori. Ai impresia că, în tăria ei incontestabilă, Emily doreşte să se familiarizeze cu inevitabilul soroc al vieţii, că face exerciţii

de reprezentare a momentului morţii şi a celor care urmează. /Aşa în mai 1844, în plină primăvară pe lande, ea vorbea despre frumoasa doamnă moartă, despre chipul în care natura îşi crontinuă viaţa, oamenii uită, iar morţii înşişi duc mai departe ssingurătatea şi liniştea lor deplină.

Mila ei pentru Charlotte (pentru ceea ce vedea din neîmpărtăşita pasiune a surorii ei), o făcea să treacă mai repede îân alte tărâmuri ale gândirii şi fanteziei, fiindcă o ajuta să îânţeleagă ce îngrozitoare sânt jumătăţile de măsură, înfringe-crile dinaintea luptei. E foarte probabil ca Emily să nu fi cu-moscut scrisorile Charlottei către M. Heger şi mai ales pe cele edin urmă în care ea se umilea, cerşind aproape un semn de *viaţă de la el.

în octombrie 1844, Charlotte îi spunea cum a aşteptat şase Huni scrisoarea care n-a venit. Dar în 8 ianuarie 1845, când ifratele Maryei Taylor se întoarce de la Bruxelles fără nimic, iniei o veste, nicio vorbă, cu atât mai puţin o scrisoare, săr-imana îndrăgostită izbucneşte, uitând orice rezervă, făcând în

ciuda perfectei ei purităţi şi mândrii obişnuite, un fel de declaraţie de dragoste, de slăbiciune. Printre altele, indiferentul M. Heger primeşte mărturisiri care ar fi mistuit inima oricui. De pildă: „zi şi noapte nu-mi găsesc liniştea, nici pacea. Dacă adorm, visez visuri chinuitoare în care vă văd mereu sever, mereu sumbru şi supărat pe mine. Iertaţi-mă, domnule, dacă vă scriu din nou. Cum pot să îndur viaţa dacă nu fac nicio sforţare pentru a uşura suferinţele?... Dacă profesorul îmi retrage cu totul

prietenia lui, nu-mi mai rămâne nicio nădejde. Dacă-mi dă puţină, cât de puţină, voi fi mulţumită, fericită; voi avea o raţiune de a trăi, de a munci! Domnule, săracii n-aveau nevoie de mare lucru ca să trăiască. Ei nu cer decât firimiturile de pâine care cad de la masa bogatului. Dar dacă li se refuză firimiturile, mor de foame…”

Şi în afara preocupărilor exterioar-e şi pe deasupra lor, Charlotte nu făcea altceva decât să aştepte firimiturile care nu cădeau. A mai scris, la 18 mai, o scrisoare al cărei text nu s-a păstrat.

între timp, viaţa se scurgea monotonă la Haworth, nu sc întâmpla nimic care să deosebească o zi de alta. Mary Taylor plecase încă de la începutul anului în Noua Zeelandă, urmându-şi fratele şi făcând ultimele remonstranţe Charlottei cu privire la felul în care îşi irosea viaţa în claustrarea cenuşiului prezbiteriu, între pastorul bătrân, aproape orb, >: devotata dar prea singuratica Emily. Charlotte era conştient;, de totala ei inutilitate pe de o parte, pe de alta resimţea totuşi panica inevitabilă care cuprinde pe orice fată singură în jurul vârstei de 30 de ani, oricât de resemnată şi de înţeleaptă. Ea îi scria credincioasei prietene Ellen despre zilele monotone, care seamănă una cu alta „şi au toate fizionomii grele, neînsufleţite. Doar duminicile, zilele de copt pâine şi sâmbetele au câte un semn distinctiv”. Mai trist, cu o anxietate subjacentă, sună vorbele despre ea însăşi: „în vremea aceasta, viaţa se scurge. În curând voi avea 30 de ani şi n-am făcut încă nimici Uneori sânt cuprinsă de melancolie când privesc înaintea şi în urma mea” [7],

Ea care ar dori să voiajeze, să ducă o viaţă activă, resimte acut (şi pentru toţi) senzaţia că sânt pe de-a-ntregul îngropaţi La Haworth.

Cam în acelaşi timp, la 3 martie 1845, Emily scria un poem j gondalian, în care o eroină, principesă de Alcone, plângea pe demult ucisul împărat al întregului ţinut al

[7] Ms. Gaskcll – 1845 – 24 martie.

Gondalului, în strofe înlăcrimate. S-a spus de către biografi că amintirea lui Willy Weightman n-ar fi străină de inspiraţia Emilyei care prefera să vadă poate o iubire sfârşind aşa, decât eşuând lamentabil ca aceea a Charlottei. Un vers este foarte expresiv între toate celelalte, fiindcă indică identitatea stărilor sufleteşti la cele două surori şi mai cu seamă subliniază certitudinea imposibilităţii de schimbare, cu o resemnare superioară deşi dureroasă. „Timpul pentru mine nu va mai înflori” (Time for me must never blossom more), strigă eroina ca un ecou al renunţării Emilyei.

Pentru Charlotte, Ellen are grijă să găsească un uşor paleativ: vizita în familia ei. Şi într-adevăr, ieşirea în orice condiţii din starea de torpoare augmentată de singurătatea prezbiterului îi face bine Charlottei, care are totuşi, ca şi Emily, resursele ascunse ale marilor spirite, ale puternicilor lumii acesteia. Vacanţa oferită în această vară de Ellen a re-făcut-o, i-a dat puteri noi, binevenite, căci avea din plin nevoie de ele, în viitorul imediat. A fost o vacanţă mai lungă decât aceea din luna februarie şi mai din plin restauratoare a forţelor lăuntrice. În februarie stătuse doar o săptămână cu

o prietenă, însă cu durerile ei de cap, cu stările proaste şi cu un spirit abătut nu putea rămâne niciun ceas întreg în compania grupului obişnuit. Atunci se simţise schimbată în răău, avea impresia că viaţa îi e puţină, prea puţină pentru o tovărăşie alcătuită din oameni tineri şi zgomotoşi. Şi se în-trreba ea însăşi dacă vârsta o schimbase aşa, sau clacă inter-vieniseră alţi factori.

Totuşi, treptat îşi revenise, pasiunea pe care o trăise pro-dlusese efectul adâncirii personalităţii. Şi chiar înainte să plece îin vacanţa oferită de Ellen, avusese suficientă energie şi spirit die observaţie ca să fixeze câteva atribute unuia dintre vicarii uatălui său care venise la Haworth cu un an înainte. Despre neverendul Arthur Bell

Nicholls, căci despre el este (şi va mai fi) vorba, Charlotte a spus în mai 1845 că arată ca un tânăr r-espectabil şi citeşte bine. După puţină vreme şi-a schimbat părerea, fiindcă în general fiicele pastorului Bronte nu prea puteau suferi pe vicarii tatălui lor, dar esenţial este că l-a wăzut, l-a judecat, lucru pe care în 1844 nu-l putuse face. Criza prin care trecuse o făcuse, pentru un timp, mai puţin binevoitoare cu oamenii. Arătându-se dornică de permanentizarea stării ei de celibat, era totuşi obsedată de ideea căsă-ttoriei şi afecta un total dezinteres, ba chiar oarecare ostili-ttate faţă de problema raporturilor posibile între bărbaţi şi ifemei. Ea scrie fostei ei directoare: „Mă gândesc mult la exis-uenţa femeilor măritate şi a celor care vor rămâne nemăritate ’ân vremea noastră şi am şi ajuns la concluzia că nu există o fiinţă mai respectabilă pe lumea aceasta decât o femeie nemăritată care-şi croieşte cu calmă perseverenţă drumul prin viaţă – fără ajutorul unui soţ sau al unui frate” [8].

Mişcări contradictorii se produceau în sufletul ei, întrebări nenumărate o agitau cu privire la soarta ei şi a altora, dar în fiinţa aceasta măruntă şi pasionată se simte o emoţionantă sete de fericire. Iar intuiţiile cu privire la fericirea posibilă pentru ea sânt adevărate, fiindcă erau nutrite dintr-o experienţă săracă şi amară. Aceleiaşi prietene căreia j se plângea de monotonia existenţei în primăvara lui ’45 avea să-i scrie puţin mai târziu: „Cât e de limpede că nu putem avea în lumea aceasta nicio duşcă de fericire pură”[9] 2.

Adevărul spus de ea era valabil şi în mare, dar şi în mic. Şi după plăcuta, reconfortanta vacanţă petrecută cu Ellen, Charlotte avea să se întâlnească din nou cu necazul. Dar d: data aceasta nu numai ea, ci întreaga familie.

---

[8] Cf. Buttcrficld H.

[9] Ibid.

Căderea îngerilor

Anne şi Branwell, care se aflau amândoi de câţiva ani în serviciile familiei Robinson la Thorpe Green Hall şi veneau acasă în fiecare vacanţă de Crăciun şi de vară, erau aşteptaţi să sosească în iunie, ca de obicei, la Haworth. Aci toată lumea era convinsă că lucrurile mergeau foarte bine la Thorpe Green unde şi guvernanta şi fratele ei, preceptorul unicului fiu al familiei, se bucurau de apreciere unanimă.

Anne vine acasă în iunie, fără a fi însoţită de Branwell, şi declară cu fermitate că nu se mai întoarce la vechiul ei post. Fata e crispată şi cu mare greutate străbate din vorbele ei câte o aluzie la o situaţie neclară de la Thorpe Green. Dar, la 17 iulie, soseşte pe neaşteptate Branwell într-o stare de agitaţie extremă. Reverendul Robinson îl concediase şi-şi expusese motivele într-o scrisoare furibundă care dezvăluia toată turpitudinea, până acum atât de bine ascunsă, a lui Branwell. Acesta era izgonit şi nu numai atât. I se interzicea ritos orice comunicare cu vreunul din membrii familiei. Ce se întâmplase? Vârstnicul cap al familiei Robinson, foarte bolnav şi obligat să stea mereu în pat, descoperise că soţia sa, mamă a mai multor copii, şi având o vârstă destul de înaintată (era cu 17 ani mai mare decât Branwell), întreţinea neîngăduite legături cu tânărul preceptor. Acesta mai era, pe deasupra, alcoolic şi opioman. Reacţia lui Branwell a fost una de totală cădere în dezechilibru. Nici mândrie, nici ipocrizie, nici dispreţ arătat cu superioritate n-au mai venit, ca alte daţi, să acopere resentimentul, furia dezlănţuită a tânărului vicios. El susţinea cu îndârjire că era vorba de o mare pasiune reciprocă, grav şi nedrept stânjenită de un bătrân infirm, rău, gelos. Doamna Robinson, pretindea el,

ar fi şi conceput o posibilă fugă împreună cu Branwell, fiindcă ea era cea care

începuse de fapt inducerea în ispită. El avea, zicea, şi buzunarele pline cu scrisorile ei de dragoste. Din crizele furioase, cu scrâşnete şi plâns, Branwell a trecut într-o stare de tiorpoare, de prostraţie, cu ajutorul alcoolului şi al opiatelor. /Aşa l-a găsit Charlotte care s-a întors la câteva zile acasă. IPlecând de la Ellen, ea avusese presentimentul că o aştepta un imare necaz şi într-adevăr priveliştea pe care i-a oferit-o Bran-'v/ell întrecea cele mai negre presimţiri. Într-o scrisoare din 31 iulie, povestea Ellenei scena revederii cu tratele ei. Era pe la zece seara când a ajuns şi, fireşte, prima mişcare după ce a îmbrăţişat-o pe Anne a fost aceea de a sui în camera lui Branwell. Anne însă a prevenit-o, informând-o despre cauzele hebetudinii în care acesta era cufundat. Pentru Charlotte care izbutise, cu câte sacrificii de sine, să învingă prin puritatea ei perfectă şi printr-o reală nobleţe de caracter o înclinaţie ilicită faţă de un om căsătorit, spusele Annei au fost îngrozitoare. O legătură de acest fel, imundă, mai era şi strigată cu glas tare şi plânsă cu tânguieli de Branwell ca de o feme; e isterică şi apoi înecată în spirt şi droguri. Lovitura a fost foarte puternică. Fratele ei, întins pe pat, n-a putut-o recunoaşte, n-a putut articula niciun cuvint. „Am avut dureros de lucru cu el de-atunci", relata Charlotte către Ellen. „Nu se gândea la nimic decât la înecarea ori amorţirea durerii gân-durilor sale. Nimeni în casă nu s-a putut odihni." Ca să-l facă să-şi revină, l-au trimis pentru câtăva vreme la Liverpool, sub supravegherea lui John Brown sacristanul, vechi prieten de chefuri al lui Branwell. Şi acolo tot alcoolul i-a fost însă singura sursă de consolare. De asemenea l-a făcut, probabil, şi pe însoţitorul său, confidentul tainic al anilor" de viciu anterior, părtaş la toată povestea cu doamna Robinson. În toată familia Bronte ai cărei membri respiră în primul rând o mare demnitate umană, un simţ deosebit al rezervei, al decenţei şi al vieţuirii nobile în

toate împrejurările, Branwell apare ca o pată îngrozitoare, ciudată. În ratatul acesta pe care ai săi l-au considerat genial (şi avusese daruri îndestulătoare poate la punctul de plecare), s-au strâns toate slăbiciunile pe care ceilalţi nu şi le-au îngăduit, toată indiscreţia de care ceilalţi n-au suferit niciodată, toate viciile pe care ceilalţi le dispreţuiau. În afară de beţie şi droguri, în împrejurarea aceasta gravă a vieţii lui, Branwell a făcut uz şi de o dezgustătoare indiscreţie, izvorâtă dintr-o mitomanie poate compcnsatorie pentru tot ceea ce nu realizase din sine. La Black Dull, circiuma satului, în care feciorul pastorului fusese admirat ani de-a rândul pentru conversaţia lui amuzantă, pentru improvizaţiile poetice spontane, dar şi pentru felul în caii ştia să bea, Branwell se ducea acum în fiecare zi, de dimineaţă. Şi în faţa paharelor se lăuda oribil cu aventurile lui amoroase, amplificând faptele, punând mult de la el, ba chiar citind pătimaşe scrisori de dragoste pe care el însuşi şi le adresa, ca din partea vârstnicei sale iubite. Era în Branwell un fel de frenezie imaginativă în care intrau eşuatele sale puteri poetice şi pictoriceşti şi un fel de plăcere histrionică pe deasupra de a se da în spectacol şi de a fi admirat şi compătimit totodată. Ratarea lui se încheie, actoriceşte aproape, cu această criză a anului 1845, după care declinul va urma cu rapiditate până la deznodământ. Cu opium şi băutură, pe care cheltuieşte foarte mulţi bani sustraşi pastorului aproape orb sau smulşi bunăvoinţei surorilor, Branwell se montează mai departe, încercând să creadă cu tot dinadinsul în pasiunea doamnei Robinson şi aşteptând de la ea un semn care nu mai venea. Puţine clipe de luciditate mai dădeau o înfăţişare umană tânărului alcoolic care venea în fiecare seară arasă clătinându-se, cu ochii injectaţi şi se lăsa dus ca un copil în camera sa, de mână, de către Emily. Una dintre acestea cel puţin pare vrednică de a fi

menţionată. O fetiţă, elevă la şcoala de duminică, specific englezească, s-a îmbolnăvit. Şi cum toţi copiii pastorului se ocupau de această şcoală, şi Branwell ca şi surorile lui s-a dus să o vadă pe mica bolnavă. Ea i-a cerut să-i citească un psalm, el i l-a citit. „Apoi, povesti Branwell, vrui să mă rog împreună cu ea, dar nu îndrăznii. Cum mi-aş fi îngăduit să mă rog pentru altcineva eu care nu mai ştiu să mă rog pentru mine.” După aceea, pradă unei sumbre deznădejdi, se duse la Brack Bull unde şezu toată noaptea.

într-o scrisoare către un prieten spunea, ceva mai târziu, ros de aceeaşi pasiune ridicolă, dar pentru el teribil de dureroasă: „Am zăcut nouă săptămâni lungi, complet zdruncinat în trup şi distrus în puterile minţii. Probabilitatea ca ea să fie liberă să mi se dăruiască împreună cu starea ei nu mi s-a arătat niciodată ca să pot izgoni imaginea declinului ei în actuala durere... Unsprezece nopţi de insomnie neîntreruptă, îngrozitoare, m-au dus aproape la orbire...”

Charlotte e îngrozită de starea de decădere a lui Branwell care copleşeşte propria ei nefericire fără însă s-o poată face <z: i uite. O ultimă scrisoare către Constantin Heger în noamnă are un alt aer decât cele precedente. Ea e infinit mai calma deşi-i mărturiseşte că nu-şi poate domina nerăbdarea, u’orbeşte cu stăpânire despre toate cite i s-au întâmplat, chiar clacă îşi spune deschis înfrângerea în ceea ce a căutat: uita-rrea. Referindu-se la boala tot mai gravă de ochi a pastorului lBronte care va trebui să se supună unei operaţii şi pentru care sacum ea citeşte şi scrie, Charlotte face câteva reflecţii destul ode acoperite cu privire la deosebirea dintre bolile trupului şi «cele ale sufletului, cele din urmă fiind de preferat deoarece pot fi ascunse şi ca atare neîndurerând pe nimeni din cei din jur. Ca de obicei, ea-i cere să-i răspundă, însă un ochi priceput înţelege că totuşi criza a fost depăşită şi că stăpânirea de sine a învins în nobila Charlotte care a luptat atât de frumos împotriva pasiunii.

Nu-i mai puţin adevărat că şi priveliştea lui Branwell, pradă unei pasiuni violente, nedemne, lacrimogene, a contribuit foarte mult la vindecarea ei. Iar definitiva încheiere a acestei poveşti de dragoste se poate citi într-o poezie care nu are forţa Emilyei, dar are adevărul trăirii şi puterea de a sintetiza o stare.

Restriştea inimii – o ştia şi sufletul durut,
în febră, sete, fără viaţă, suferind;
Ştia că poate vindeca, şi m-a lăsat tânjind,
Şi orb şi surd în duh, la gemete, crispări.

O dată doar pe an, un murmur auzea, încet
Şi dureros, cerându-i ajutor, răspuns;
Când lâncezind, de chinuri mistuită,
Şopteam această rugă, greu suspin.

Mut ca mormântul el, stând nemişcat ca turnul;
Abia târziu văzui că mă rugam de-o piatră;
Şi ajutor şi dragoste ceream la unul,
Ce nu ştiuse dragostea vreodată.

Charlotte înţelesese acum exact natura rezervei domnului Heger şi renunţase la tulburătoarea iubire.

Pe Anne care ştia totuşi cea mai bine ce se petrecuse (daca se petrecuse ceva) între Branwell şi doamna Robinson, fiindcă fusese martoră oculară, lucrurile o depăşiseră şi 3 amărâseră profund. E adevărat că revenind la Haworth în iunie 1848 şi punând capăt de bună voie slujbei ei de guvernantă, a reintrat în atmosfera aceea cunoscută, neschimbată şj prin aceasta poate tonică a prezbiteriului, a regăsit-o pe Emily şi landele lor dragi, animalele casei, Keeper şi Flossy. O fisuri însă ss produsese în ea, în lurnea ei morală până atunci neun: brită de vederea răului. În cuvinte discrete,

aceste lucruri transpar într-o pagină sau două din obişnuitele note-jurnal, înregistrate atât de Anne cât şi de Emily Jane, cu prilejul aniversării acesteia din urmă, din patru în patru ani. La 30 iulie 1845, exact la două săptămâni după scandalul cu Branwell, Emily împlinea 27 de ani. După obiceiul stabilit, fetele au deschis însemnările făcute cu patru ani înainte, în 1841, şi au întreprins alte relatări, cam tot în stilul celor anterioare. Câteva accente doar trădează schimbările exterioare şi mai ales interioare survenite în viaţa familiei Bronte, din perspectiva Annei.

„Câte lucruri s-au întâmplat de atunci – unele plăcute, altele departe de a fi fost astfel. Eram atunci încă la Thorp Green, şi acum abia am scăpat de acolo. Atunci voiam sa plec şi dacă aş fi ştiut că mai aveam de stat încă patru ani, cât de nenorocită aş fi fost; însă în cursul şederii mele acolo am făcut o experienţă neplăcută, cu totul nebănuită în legătură cu firea omenească", spune ea, fără să lămurească la ce se referă. Dar toţi biografii sânt de acord că e vorba despre legătura doamnei Robinson cu Branwell sau în orice caz despre stările de lucruri de acolo. Branwell e menţionat în următoarea ordine de idei: „Branwell a părăsit Luddenden Foot, a fost preceptor la Thorp Green, a avut mult de suferit şi o stare proastă a sănătăţii. Joi a fost foarte rău, dar a plecat cu John Brown la Liverpool unde se află acum. Eu presupun şi noi toţi sperăm că va fi mai bine şi se va purta mai bine în viitor".

Fraza ultimă exprimă mai mult o convenţie decât un deziderat, fiindcă o vom găsi ca atare, exact în aceeaşi termeni, şi în versiunea Emilyei despre momentul 30 iulie 1845.

În continuare, Anne vorbeşte pe rind despre toţi, Charlotte, Emily, pastorul Bronte, Tabby şi Martha, Keeper,

Flossy şi toate vietăţile clin casă. Mai interesant e fragmentul despre proiecte ş, încercări. Aci se pomeneşte despre%uatu proiect de şcoala şi despre mtenţia

Charlottei de a se duce la Pans în viitor. Emily, spune Anne, scrie o viaţă a împăratului Iuhus, din care i-a citit o parte. Scrie şi poezie, despre ce oare, se întreabă ea cu binecunoscuta discreţie a fer. —Pie? —Ir despre ea însăşi comunică, în treacăt, că se îndeletniceşte cu al treilea volum din Passages în the Life of an Individual (adică romanul care va deveni Agnes Grey). Treburile gospodăriei smt multe şi Anne ar dori să le vadă odată scăzând. Întrebările ei la fiece punct al jurnalului sânt o dovada a unei oboseli şi a unei neîncrederi în puterile ei şi ale celorlalţi... Va place oare?" „Voi izbuti eu?" – „Când le vom sfârşi? * într-adevăr după ce cu un pic de humor trist vorbeşte despre cronicile gondaliene începute cu trei ani şi jumătate în urmă de ea şi Emily şi lăsate cam pe tânjeală, Anne încheie intre-bându-se cum vor fi toţi şi fiecare în parte la 30 iulie 1848 (de ce după trei ani şi nu după patru? curios detaliu, neelucidat încă). „Cât despre mine, spune ea, nu voi putea fi mai mâhnită sau mai îmbătrânită în spirit decât sânt acum. Nădăjduind cele mai bune lucruri, închei, Anne Bronte.”

După cum s-a observat, timida, modesta Anne, tăcuta şi puţin băgată în seamă între originalele ei surori, era totuşi cea mai sinceră dintre ele, mai cu seamă în ceea ce priveşte operele literare. Mărturisind singură încă la această dată strădaniile ei de a termina romanul mai de mult început, Anne vorbea şi despre poezia Emilyei şi despre încercările e: ce proză imaginativă. Pe de altă parte aluzia tristă la ccci: s.. Z ei fizică şi morală e cu atât mai mişcătoare, cu câterru^ L" nota redactată de ea nu-şi îngăduie nicio abaterede la celei mai perfecte rezerve asupra chestiunilor internare. Oboseala şi neîncrederea Annei lipsesc cu desăvârşire Cir. Jurna-u. Zilei de naştere a Emilyei, care e surprinzător de m yerra r. Plină de neaşteptate nădejdi. Toţi biograhi. Toţi isronai literari şi-au arătat nedumerirea cu privire la starea su^izic^.

Acestei fiinţe puternice din zilele marilor uicercart – - asupra familiei Bronte. Jurnalul începe cu prelirnmaniie ocoş nuite, cu reflecţii despre timp, care e „ploios. Apoi urmează un scurt bilanţ al acostaţilor ttecaruia n. Patru ani scurşi de la 30 iulie 1841. Despre Branwell **un aci doar că a intrat ca preceptor Ia Thorpe ureen n -----

1843. Nimic despre plecarea lui de la Thorpe Green; iar despre Anne se adaugă „a părăsit situaţia ei de la Thorpe Green din proprie iniţiativă, în iunie 1845”.

Şi ca şi cum pagina ar fi scrisă pentru Anne, pentru susţinerea spiritului ei obosit, Emily vorbeşte mult, cu antren, despre o scurtă călătorie pe care ea o numeşte lungă, şi pe care au făcut-o amândouă, singure, la sfârşitul lunii iunie. Au plecat la 30 ale lunii de acasă, într-o zi de luni, au dormit la York, s-au întors la Keighley marţi seară şi au rămas acolo peste noapte. Miercuri dimineaţă s-au întors pe jos acasă, pe o vreme destul de urâtă. Dar totul a fost foarte plăcut cu excepţia câtorva ceasuri petrecute la Bradford. Pe drum au îmbrăcat pe rând, în joacă, rolurile personajelor gondaliene. Au făcut pe Ronald Macalgin, pe Henry Angora, pe Juliet Angusteena etc., etc.

Menţionează şi ea ca şi Anne proiectul de şcoală, care a fost lăsat baltă şi susţine că nici ea nici vreuna din surori nu mai au gust de şcoală. Apoi subliniază starea materială ceva mai bună (fiindcă ea personal se ocupa de veniturile măruntei sume lăsate de mătuşa Branwell) şi mai cu seamă perspectiva unei oarecare acumulări. Sănătatea tuturor e bună, numai că pastorul suferă de ochi. Aci Branwell revine sub pana ei însoţit de formula folosită şi de Anne: „Branwell who, I hope, will be better and do better hereafter”. („Br. Care, nădăjduiesc, va fi mai bine şi se va purta mai bine în viitor”). De data aceasta convenţia sare în ochi. Probabil asta a fost formula fixată de familie pentru cei dinafară ca să acopere totuşi, măcar în parte, ruşinea grea a unei comportări nedemne.

Toată insistenţa Emilyei asupra bunei stări generale, sanitare şi financiare, şi mai cu seamă asupra bunei sale stări personale, începe să sune puţin, nu fals, fiindcă nimic nu poate ti fals în această fiinţă excepţională, dar voit şi făcut, pentru susţinerea familiei grav atinse în acutul ei sentiment de demnitate. E adevărat că vremea e rea (Anne spunea „o seară deprimantă, noroasă, umedă"), dar în schimb dimineaţa de ieri a fost „divină". Epitetul sună excesiv în măsuratul vocabular al Emilyei în care numai vibraţia interioară a cu-vântului îi dă puterea superlativului aşa cum spuneam altădată. Dacă şi azi ar fi fost frumos, ca şi Anne ar fi cules afine. Iar ea se simte foarte mulţumită de sine: nu atât de leneşă ca mai înainte, în general tot atât de inimoasă şi învăţând să acţioneze cât mai mult în prezent, nestând decât arareori sau niciodată degeaba, şi dorind ca ceilalţi să se simtă la fel de bine şi de curajoşi ca ea. Atunci, adaogă ea, am avea o viaţă foarte tolerabilă.

Iat-o pe singuratica Emily, pe cea mai închisă dintre surorile Bronte, arătând o curioasă independenţă de spirit faţă de atmosfera de tristeţe şi depresiune a casei parohiale şi dând o lecţie de curaj şi stăpânire de sine celorlalţi. Nu e vorba aci numai de puterea ei de disociere a planurilor de viaţă şi de rămânerea ei în exterior cu spiritul; aci apare o pildă de extraordinară forţă morală într-o femeie care înţelege sensul adevărat al solidarităţii umane în restrişte. Dacă Emily s-ar fi claustrat şi ea în lumea interioară, dacă ar fi dat curs mâhnirilor ei, ce s-ar fi ales de familia lor al cărei nucleu spiritual se simţea? Ce-ar fi făcut trista Anne, deprimata, adine zbuciumata Charlotte, tatăl lor aproape orb şi Branwell cel ameninţat de nebunie? Cineva trebuia să salveze nişte aparenţe, să dea curaj, să-i scoată pe ceilalţi din torpoare, să le fluture nădejdi, minimalizând întâmplarea cu fiul risipitor al familiei. De altfel cât îi ardea Emilyei de aniversarea ei se

vede: şi-a adus aminte de ziua de 30 abia pe 31, aşa cum arată şi Anne, şi antedatează însemnarea ei. Să se fi născut oare în ea sentimentul durabilităţii scrierilor lor şi să fi dorit să nu arate posterităţii suferinţa familiei? Cine ştie! Esenţial este că a avut puterea să simuleze tăria (sau poate a şi avut-o) şi a creat o binefăcătoare iluzie celor din jur care astfel au putut depăşi criza. Natură puternică, Emily a fost în cea mai mare măsură catalizatorul ori transformatorul care, strân-gând în jurul său energiile celorlalţi, le-a scos din impas şi le-a dăruit sensuri pozitive, creatoare. Pentru ea criza acestui an, denumit pe bună dreptate anul de răscruce, a constituit comoţia binevenită pentru cei tari, pentru cei puternici în spirit, care trecând peste condiţia lor personală, duc mai departe pe ceilalţi, întărindu-i.

De altfel şi ilustraţiile manuscrisului indică o notă de humor care n-avea de unde veni decât dintr-o voinţă formidabilă de a-i susţine pe ceilalţi. Un desen în peniţă în colţul paginei o arată pe Emily într-o rochie cu cute, cu un pieptene mare în vârful capului, stând pe pat în camera ei şi scriind pe genunchi, în vreme ce Keeper e întins la picioare şi-şi

ţine botul între labe. Flossy e întins pe patul de dincolo de fereastră. Totul are un aer jucăuş, urmărit de Emily mai cu seamă în scopul ridicării moralului Annei de care era în special legată. Pagina de jurnal urma să fie deschisă în anul 1S4S când toate, spera ea, aveau să continue cu bine. Până atunci, Emily se grăbeşte să se întoarcă la curăţenie şi la călcat, fiindcă are o groază de lucruri de făcut: şi treburile casei şi administraţia şi scrisul. Acestea toate sânt de fapt nişte adju-vante care hrănesc fortitudinea ei şi o sprijină, într-un fel, în opoziţia ei (cum spun mai toţi biografii englezi) împotriva destinului. Iar scrisul este resimţit tot mai mult de Emily ca o necesitate imperioasă, ca o activitate de sine stătătoare. Poeziile ei se înmulţesc în această a doua jumătate a anului 1845, căpătând şi o vigoare sporită a

expresiei, şi proza începe să constituie un tărâm insistent frecventat. Anne scrie în continuare, îmboldită de exemplul Emilyei, deşi nu ştia de fel ce cuprindeau versurile surorii mai mari, şi începe şi ea să versifice cu mai mult curaj decât înainte. În ultimele luni ale anului 1845, ea nu numai că a dat la iveală câteva poezii noi, dar a şi copiat cu grijă, pe curat, pe cele mai vechi.

Culmea este că până şi Branwell încearcă în această vreme să se regăsească şi să facă literatură. Într-o scrisoare către prietenul său, sculptorul John Leyland, de care am mai pomenit, el scria, la 10 septembrie 1845, că în starea de atunci a lumii editoriale, articolul care s-ar vinde cel mai mult ar fi un roman. Şi cartea proiectată de el, rodul a mulţi ani de gân-dire, ar conţine o pictură vie a binelui şi a răului şi ar putea fi comparată cu rlamlet şi cu Lear.

Bineînţeles că bovarismul nativ al lui Branwell nu-l putea ţine mult pe linia de plutire şi încrederea ca şi forţa de susţinere a Emilyei faţă de fratele decăzut se dovedesc zadarnice, inoperante. Scepticismul Charlottei iese învingător în lupta pentru Branwell. Încă de la 18 august ea scria unei prietene: „Nădejdile mele în legătură cu Branwell sânt foarte joase ca nivel într-adevăr – uneori mă tem că nu va fi în stare niciodată să dea prea mult – relele lui deprinderi par mai adânc înrădăcinate decât credeam. Ultima lovitură dată perspectivelor şi sentimentelor sale l-au făcut complet nesăbuit. Numai absoluta lipsă de mijloace îl mai poate opri”.

Şi în septembrie şi în noiembrie, Charlotte se arăta nemulţumită de fratele ei în scrisorile pe care le trimitea cu regularitare Ellenei Nussay. Cauza primă a nemulţumirii este aceea că tânărul nu încearcă să iasă clin starea în care se află, nu face niciun efort pentru a găsi un post. Iar prezenţa lui, suportată cu durere şi afecţiune de unii membri ai familiei, cu resemnare şi

ruşine de alţii, e considerată de Charlotte un impediment de nedepăşit la o posibilă vizită a Ellenei. „Atâta vreme cât el este aici – tu nu vei veni. Sânt cu atât mai nestrămutată în această hotărâre cu cât îl văd mai mult”. Şi adaogă cu oarecare necaz al neputinţei: „Aş dori să pot să-ţi spun o vorbă în favoarea lui.” Şi desigur, nu poate. Cu atât mai mult cu cât în aceeaşi lună noiembrie ea are tăria să-i scrie ultima scrisoare, de adio, lui Heger.

Că intenţia mărturisită în scrisoarea către Leyland fusese foarte trecătoare la Branwell, ca toate hotărârile lui de acţiune, o arată misiva trimisă unui amic intim pe la sfârşitul lunii octombrie.

Dar în această toamnă 1845 se întâmplă un lucru mărunt în aparenţă, care schimbă cursul monoton al vieţii de la Haworth, care declanşează destinul scriitoricesc al celor trei surori. Cei câţiva ani de despărţire intervenţi între ele desfiinţaseră vechea lor obişnuinţă de a citi tot ce scriau, în comun. Fiecare trecuse prin drama ei, toate trei prin drama de familie stârnită de Branwell, dar comunicările se puteau stabili greu între ele. Cum am spus mai sus, Anne ştia ceva foarte vag despre faptul că Emily scrie poezie. Dar Charlotte n-avea nici cea mai mică idee despre asta. De aceea, când într-o zi, făcând curat prin dulapuri şi mese a descoperit un manuscris cu versuri ale Emilyei, a rămas uluită. Le-a citit cu mirare şi a apreciat ca un om de gust puterea lor, adevărul trăirii şi caracterul direct al expresiei. Ea a povestit mai târziu cum s-au în-tâmplat lucrurile. „L-am parcurs, zice ea despre manuscris, şi ceva mai mult decât o surpriză m-a cuprins convingerea profundă că nu erau nişte efuziuni obişnuite, nu erau de loc asemănătoare cu poezia scrisă în general de femei. Le-am considerat concentrate şi strânse, viguroase şi autentice. Pentru urechea mea aveau şi o muzică particulară, sălbatică, melancolică, înălţătoare. Sora mea Emily nu avea un caracter expansiv, niciunul din acelea în ale cărui ungher de gândire şi simţire măcar cei mai apropiaţi şi mai dragi ar

fi putut pătrunde nepedepsiţi, fără îngăduinţa ei; au trebuit ore întregi pentru a o împăca cu descoperirea pe care o făcusem şi ale întregi pentru a o convinge că astfel de poeme meritau să fie publicate".

într-adevăr Emily a reacţionat, se pare, cu o violenţă extremă, mustrând-o cu asprime pe Charlotte pentru libertatea nepermisa pe care şi-o luase. Săptămâni întregi nu s-a putut vorbi cu ea, aşa de greu a suportat impietarea asupra libertăţii absolute a vieţii ei interioare. Era desigur problema de principiu a acestei libertăţi încălcate care o indigna pe Emily, dovadă în plus a unei foarte nobile, foarte elevate gândiri morale.

„în cele din urmă – continuă Charlotte povestirea faptelor – recurgând la rugăminţi şi la raţiune, i-am smuls un con-simţământ dificil de a da publicităţii «rimele», cum le numea ea cu dispreţ."

Pusă la curent de Charlotte cu descoperirea manuscrisului de versuri al Emilyei, timida Anne a îndrăznit şi ea să vina la sora mai mare cu versurile proprii pentru a le supune lecturii acesteia. Charlotte, aşa cum spune, le-a citit, le-a găsit) line de un patos dulce, sincer. $i atunci în faţa aceasta nărunţică, timidă, necăjită, se aprinde o scânteie de energie care-i va lumina treptat o nouă cale pentru ea şi pentru ceilalţi din jur. Supapa e găsită şi începe să funcţioneze. Noua preocupare, de a găsi un editor cu bunăvoinţă pentru publicarea versurilor celor trei surori (căci Charlotte şi le-a adăugat pe ale ei), a devenit pentru Charlotte esenţială, înecând restul întunecos al piesajului ei sufletesc. La ea pilduitoare este puterea cu care îşi îndreaptă voinţa spre acţiune, perseverenţa cu care urmăreşte ţelul şi cu care învinge indiferenţa, inerţia oamenilor de specialitate. Nu din orgoliu, nu din ambiţie, fiindcă spiritul creştin era prea viu în ele, ci dintr-o mişcare irezistibilă interioară care afirmă conştiinţa treaza a unei misiuni derivate dintr-o

neobişnuită înzestrare. Charlotte ia asupra ei sarcina de a se ocupa de editarea volumului de versuri, o antologie operată cu atenţie în cele trei producţii poetice. Dar volumul nu va apărea cu numele lor adevărate. Era încă moda pseudonimelor masculine pentru femeile scriitori şi Franţa ca şi Anglia oferă destule exemple (ca să ne referim numai la George Sand sau la George Eliot) edificatoare pentru vremea aceea. Educaţia britanică, prejudecăţile

încă puternice la adresa intrării femeilor în viaţa publică le-au făcut pe cele trei surori să-şi aleagă pseudonime masculine. Anne avea să devină Acton, Emily– Elis, iar Charlotte – Currer. Numele de familie s-a transformat într-unui destul de răspândit în regiune; Bell. Preliminariile acestea care depindeau de ele au fost destul de repede îndeplinite. Mai greu a fost de găsit un editor. Mulţi dintre cei cărora li s-au adresat nu s-au deranjat să răspundă, sporindu-le descurajarea. Dar Branwell, mai obişnuit cu mărunţişurile administrative de pe vremea când el însuşi fusese funcţionar, le dă ideea să pună un timbru chiar în scrisoare, pentru răspuns. În felul acesta au obţinut câteva sfaturi de la un editor din Edinburg, sfaturi de care s-au folosit imediat şi au izbutit să ajungă în sfârşit la publicare. Urmau să plătească 31 de lire scoase din moştenirea mătuşii Branwell, casei Aylott şi Jones din Londra, cu care au început o corespondenţă susţinută privind condiţiile propriu-zise ale editării, adică detaliile tehnice, hârtia, literele, coperta etc.

Asta se întâmpla pe la sfârşitul lunii ianuarie 1846 şi constituia desigur o preocupare absorbantă pentru Charlotte, nu pentru Emily căreia aceste lucruri exterioare îi erau total indiferente. Totuşi nici pe Charlotte nu izbuteau s-o sustragă integral gândurilor ei şi atmosferei din casă, apăsătoare din pricina prezenţei stingheritoare şi jenante a lui Branwell – ca şi stării agravate a vederii pastorului Bronte. Aprehensiunile ei în legătură cu fratele

decăzut sânt parcă întărite de evidenţe. Şi Ellenei Nussey îi scrie în ianuarie că Branwell nu se gândeşte de loc să caute o slujbă, iar ea, Charlotte, începe să se teamă că a devenit incapabil de a ocupa vreun loc respectabil în viaţă şi că şi-a pierdut cu totul aproape stăpâni-rea de sine.

Plecată de acasă câteva zile în februarie, Charlotte se întoarce la 2 martie şi o informează pe aceeaşi prietenă, în ziua următoare, despre starea de lucruri de la Haworth. A ajuns acasă pe la două după-amiază, l-a găsit pe pastor nici mai bine nici mai rău decât înainte, iar Emily şi Anne plecaseră s-o întâmpine la Keighley însă pe drumul cel nou, în timp ce ea venise pe cel vechi. De aceea nu s-au întâlnit, iar surorile mai mici au stat şi au aşteptat-o în ploaie până pe la ora 4 şi jumătate, drept care Anne a şi răcit. Iar cât despre Branwell, s-a suit în camera lui să-l vadă, s-a străduit

să-i vorbească. Dar zice ea, „mi-aş fi putut cruţa osteneala fiindcă nu m-a băgat în seamă şi n-a răspuns – era într-o stare de completă stupoare. Temerile mele n-au fost zadarnice. Emily îmi spune că a luat o liră de la tata în lipsa mea, sub pretext că trebuie să plătească o datorie urgentă – s-a dus imediat şi l-a schimbat la o cârciumă – şi l-a întrebuinţat aşa cum era de aşteptat, ea şi-a sfârşit relatarea susţinâncl că era (Branwell – n.n.) o fiinţă pentru care nu mai existau nădejdi, e prea adevărat. În actuala lui stare aproape nu c cu putinţă sa stai în camera unde se află; ce ne mai rezervă viitorul, nu ştiu…”

Şi viitorul era mai complicat decât îşi închipuise Charlotte.

începe să se înalţe stelele

în lunile care au precedat apariţia volumului, luni pline de aşteptare febrilă, de nerăbdare, de agitaţie pentru Charlotte şi Anne, Emily continua să scrie, fără nicio legătură cu lumea dinafară, versuri şi proză. În ianuarie 1846 iese de sub pana ei o poezie, No coward soul is mine (Nu mi-e sufletul laş), de mirare pentru o femeie şi o europeană. Exprimând o încredeie de stâncă în ideea nemuririi, ea concentrează în ultimele trei strofe o gândire panteistă uimitoare, semănând izbitor cu datele supreme ale filozofiei brahmane:

Cu dragoste atotcuprinzătoare
însufleţeşte duhu-ţi ani eterni,

Pătrunde totul şi cuprinde totul,
Schimbă, susţine, dizolvă şi creează.

De-ar dispărea pământ şi lună
Şi sori şi universuri ar înceta de-a fi

Şi singur ai rămâne
Oricare existenţă ar exista în tine.

Şi apoi un strigăt triumfător la începutul ultimei strofe:

There is no room for Death! – „Nu-i pentru moarte loc!”, ca o descoperire care dă spiritelor tari şi luminate revanşa asupra mizeriei, vicisitudinii, nefericirii vieţii comune. Tot o

astfel de revanşă, de data asta nu în spirit, ci în pasiune, cuprindea şi romanul la care Emily lucra cu râvnă în acest an. Eroii damnaţi, de structură romantică, trăiau, iubeau şi mureau, minaţi de forţe irezistibile în Wuthering Heights (Vin-toase înălţimi – tradus: La răscruce de vânturi). Zona compensaţiei se desfăşura larg în faţa minţii ei însetate de absolut şi Emily dădea frâu liber puterilor ascunse în ea şi care în sfârşit se transfiguraseră, trecând în vieţi fictive zugrăvite cu un

adevăr fără seamăn, cu sânge şi lacrimi.

În mai, apariţia volumului de versuri mult aşteptat aduce o binefăcătoare bucurie mai ales pentru Charlotte şi Anne. Dar bucuria a fost doar aceea a vederii numelui tipărit, fiindcă Poems by Currer, Ellis and Acton Bell nu se puteau vinde. Se pare că doar două exemplare au putut fi plasate cu mari eforturi din partea editorilor în răstimp de un an. Şi numai două reviste au anunţat apariţia volumului, Dublin University Magazine şi The Athenaeum din 4 iulie. Criticul de la aceasta din urmă a dat dovadă de un ochi foarte bun, fiindcă trecând destul de repede peste poeziile Annei şi Charlottei, insistă asupra celor aparţinând Emilyei.

„Acesta din urmă, spune el luând de bun pseudonimul masculin, are un spirit frumos, ciudat şi care ar avea de spus lucruri pe care oamenii ar fi bucuroşi să le asculte – şi o evidentă putere a zborului care ar putea atinge înălţimi la care aici n-a aspirat…

Cât poate fi de muzical şi ce delicat şi uşor cade muzica din inima şi condeiul lui… Nu e un copist. Volumul acesta nu cuprinde destul ca să-l putem judeca după el, dar minţii noastre îi este oferită o impresie de originalitate dincolo de ceea ce întruchipează contribuţia sa la aceste pagini[10]".

Oricât ar fi fost de indiferentă la opiniile altora, totuşi nu se poateca Emily să nu se fi bucurat de această primă elogioasă apreciere, care, oricum, însemna pentru ea o verificare şi o confirmare a unei valori de care era probabil conştientă în străfundurile fiinţei ei. Fusese nevoie de acest mic eveniment literar jde familie ca inimile celor trei fete să se întărească o clipă şi sa mai capete un dram de rezistenţă pentru ceea ce avea să se petreacă_ aproape simultan. Tot în luna mai moare reverendul Robinson de la Thorp Green, fostul stăpân al

[10] Cf. Muriel Spark.

lui Branwell, şi vestea tristei întâmplări ajungând la Haworth îl înnebuneşte de fericire pe fiul pastorului care crede, fără niciun ppic de simţ al ridicolului, că-şi va vedea iubita căzându-i în braţe cu avere cu tot. Se spune că a fost văzut dansând ele bucurie printre mormintele învecinatului cimitir.

Dar o vizită a pus capăt speranţelor. Un curier trimis de cdoamna Robinson l-a aşteptat la circiuma satului, Black Bull, lâocul preferat al lui Branwell, pentru a-i spune că văduva ii iinterzice de acum încolo orice încercare de a o vedea, de a-i sscrie, de a i se adresa. Raţiunea invocată, care se pare ca era iinventată pe de-a întregul, era aceea că răposatul ei soţ lăsase co clauză testamentară prin care condiţiona moştenirea de ne-rmăritarea ei cu Branwell sau cu oricare alt bărbat. Reacţia ne-sstăpânitului tânăr a fost cea aşteptată, cu excesele obişnuite. IDupă un leşin prelungit la auzul mesajului trimis de la Thorp «Green, Branwell a intrat într-o criză de isterie, de dementă, iproferând injurii, reproşuri violente la adresa presupusei vi-movate care accepta cu atâta uşurinţă despărţirea definitivă. ÎSe poate uşor închipui atmosfera din casa parohială unde ar fi dost atâta nevoie de linişte pentru bătrânul singuratic şi iaproape orb, ca şi pentru cele trei scriitoare şi aşa prea hărţuite de necazuri şi griji mărunte.

Până acum cel puţin, decăzutul Branwell avusese măcar nădejdea de care să se agate ca de un fir de pai. Dar cu naufragiul acesta ultim, el se cufundă definitiv în decrepitudine şi turpitudine. Şi tatăl şi surorile îşi sporiră solicitudinea şi mai cu^ seamă^ Emily care cu o milă nesfârşită îl ducea de mână pe scări până în odaia pastorului unde Branwell dormea acum, de când^cu un foc care izbucnise în camera lui dintr-o neglijenţă, după o beţie.

Pastorul Bronte îşi iubea aşa de mult fiul, încât aproape lipsit de vedere cum era se ocupa de el, îi vorbea despre lucrurile spiritului cu gândul de a-l scoate din impas.

Crizele de delirium tremens de după beţie şi drogare erau la fel de îngrozitoare ca şi încercările violente de a smulge bani tatălui prea iubitor. ^ într-o scrisoare din iunie 1846, Charlotte înregistra o nouă ipostază a nebuniei lui Branwell, pe lângă încer-cănlenecontenite de a stoarce bani de la pastor. El „ameninţa uneori că se va sinucide dacă nu i se dau bani”[11] Dar în realitate nu ameninţa numai cu propria sa moarte, ci făcea dese-aluzii şi la moartea posibilă a bătrânului. Alteori pastorul îi făcea unele comisioane fiului cufundat în torpoare. Odată Branwell fiind invitat la masă la acelaşi han de un prieten-care nu-l văzuse de mult, a întârziat şi l-a trimis pe tatăl său să-l scuze. Acesta a venit, orientându-se cu greutate, cu ajutorul unui baston, în camera unde se afla prietenul şi l-a rugat să aştepte câtva timp, fiindcă Branwell era încă în pat. După bătrânul orb a intrat, spre neplăcuta surprindere a amicului, Branwell într-o stare teribilă, nepieptănat, cu mâinile şi picioarele tremurând. Nu şi-a venit în fire decât după ce a înghiţit câteva pahare de alcool şi n-a făcut altceva decât să-şi exprime sila faţă de propria existenţă. Prietenul a mai fost’ îngrozit şi de divagaţiile lui Branwell, de obsesiile lui demoniace şi mai ales de despărţirea sfâşietoare, cu lacrimi.

între urletele şi căderile luî Branwell Bronte, surorile lui scriau mai departe, iar Charlotte ducea corespondenţa necesară editărilor. Cu destulă greutate s-au găsit alţi binevoitori care să accepte de data aceasta nu un volum colectiv de poezie, ci trei romane. Vântoase înălţimi, scris de Emily, şi Agnes Grey, scris de Anne, şi-au găsit în cele din urmă un editor în persoana unui T. C. Newby, al cărui interes faţă de lucrările pe care urma să le publice era destul de slab. Însă nimeni n-a vrut să primească primul roman al Charlottei, Profesorul. Emily şi Anne s-au văzut din nou obligate să deburseze o sumă destul de mare

[11] Cf. H. Butterfield.

pentru posibilităţile lor limitate, şi anume 50 de lire. Iar Charlotte primea înapoi manuscrisul, fără răspuns, de la toţi editorii la care se încumeta să-l trimită. Mrs. Gaskell relatează, după propria povestire a Charlottei, că aceasta a primit manuscrisul refuzat chiar în ajunul operaţiei de ochi a pastorului, hotărâtă în vara anului 1846. Starea înrăutăţită a vederii pastorului Bronte, care nu se mai putea mişca decât bâjbâind şi care trebuise să renunţe la lectură şi la scris, a determinat-o pe Charlotte să consulte un specialist de la Manchester, un oculist, dr. Wilson. Şi împreună cu tatăl său pe care-l ducea de mână ca o Antigonă devotată, Charlotte a ajuns în marele oraş în care se simţeau foarte străini, miercuri 20 august. S-au prezentat de îndată la doctor care a opinat pentru o operaţie neîntârziată şi a şi fixat-o în ziua de luni 25 august. Charlotte o ruga pe Ellen să se gândească la ei în ziua aceea, fiindcă inima îi era strânsă şi de teama operatiei şi de ce puteau păţi acasă Emily şi Anne de la Branwell. „Vor avea şi ele necazurile lor”, spune Charlotte spre sfârşit. „Ce n-aş da să fii lângă mine. Sântem constrânşi, pas cu pas, să strângem experienţă în lume; dar învăţătură aceasta este atât de neplăcută.”

În ziua hotărâtă, operaţia a avut loc, făcută de dr. Wilson asistat de alţi doi chirurgi şi a durat exact un sfert de oră. După dorinţa tatălui ei, Charlotte a stat tot timpul lângă el, fără să scoată o vorbă sau să facă o mişcare. Doctorii au fost toarte impresionaţi de răbdarea şi tăria bătrânului, de stoicismul lui rar. Nu cunoşteau ei rezistenţa morală a irlandezului acestuia în care educaţia engleză întărise puterile native ale voinţei. Iar copiii lui, cu excepţia lui Branwell, moşteniseră superba lui tărie. Stângacea, timida Charlotte, în zilele grele de după operaţie, când pastorul Bronte stătea nemişcat în întuneric, scria cu furie la un nou roman. Se năştea Jane Eyre.

Neivirea nici unei complicaţii în starea pastorului a grăbit întoarcerea la Haworth. De unde se credea ca

pacientul va trebui să rămână cel puţin o lună la Manchester, s-a încuviinţat prelungirea convalescenţei acasă, sub supravegherea unei intirmiere specializate şi cu vizitele destul de frecvente ale doctorului Wilson. Prezenţa continuă, vreme de o lună, a unei persoane străine stingherea puţin viaţa prezbiteriului. De aceea Charlotte îşi exprima satisfacţia la plecarea ei, în ziua de 22 septembrie. Locul infirmierei l-au luat şi Emily şi Anne, dar şi Charlotte care, în aşteptarea redobândirii vederii, făcea ca şi mai înainte oficiul de lector pe lângă tatăl ei. Convalescenţa lungă a tatălui cu tot ceea ce presupunea ca element exterior, cameră întunecată, linişte perfectă, îngrijire continuă, ca şi existenţa chinuitoare pentru el şi pentru ceilalţi a lui Branwell, oprimă spiritul Charlottei care se simte prost acasă, dar nici nu-i poate părăsi pe ai ei. O scrisoare din toamna anului 1846, din 14 octombrie, zugrăveşte psihologia ei în această vreme. Prietena ei, Ellen Nussey, îi propusese să deschidă împreună o şcoală. Bineînţeles, Charlotte retuză din pricina situaţiei grele de acasă. „Dacă mi-aş putea părăsi căminul, Ellen, nu m-aş găsi acum la Haworth. $tiu că viaţa trece şi eu nu fac nimic, nu câştig nimic, ştire foarte amară în unele momente,– dar nu văd niciun drum care să mă scoată din ceaţă. Mai multe ocazii favorabile mi s-au oferit până acum şi am fost obligată să le dau la o parte – probabil că atunci când voi fi liberă să plec de acasă nu voi mai fi în stare să găsesc nici loc, nici slujbă; poate voi fi de asemenea trecu: – „, bine de primăvara vieţii, facultăţile mele vor fi ruginite şi puţinele mele cunoştinţe în mare măsură uitate. Aceste idei ml împung amarnic uneori, dar de câte ori îmi consult conştiinţa, ea afirmă că fac bine rămânând acasă şi grozave sânt mustrările ei când cedez unei dorinţe arzătoare de a scăpa. M-am întors la Bruxelles după moartea mătuşii, împotriva conştiinţei mele, împinsă de ceea ce mi se părea un impuls

irezistibil. Am fost pedepsită pentru nebunia mea egoistă printr-o totală lipsă de fericire şi linişte a sufletului timp de doi ani. Foarte greu m-aş putea aştepta la succes dacă ar fi să greşesc din nou în acelaşi fel…”

Pe deasupra tuturor înfrângerilor, slăbiciunilor, nefericirii, lipsei de perspectivă, funcţionează ascuţita scrutare de conştiinţă a unei naturi superioare şi a unei romanciere care ştie ce înseamnă analiza. Dintr-o scrisoare anterioară reieşea că Charlotte învăţase valoarea experienţei oricât de dureroase, de aci că dedublarea în subiect şi obiect, indispensabilă analizei, îi era familiară. Pasiunea fusese învinsă, domnul Heger nu mai era probabil decât o amintire tristă, din acelea care se subliniază în ficţiuni cu putere de adevăr.

Cea mai mare dintre surorile Bronte intrase în epoca maturizării depline al cărei prim rod este Jane Eyre. Fa menţinea mereu descnis către lume unghiul observaţiei şi al experienţei, în vreme ce adâncea cunoaşterea de sine şi devenea parcă tot mai umană. În schimb, Emily, care rostise cuvântul ei scriitoricesc definitiv cu poemele şi romanul dat spre publicare, intrase într-o fază de ciudăţenie, neîntâlnită până atunci la ea, în pofida caracterului ei tăcut şi singuratic. Ţinea întreaga casă, administra bruma de avut comun (chiar investise puţinii bani în acţiuni ale căilor ferate, cu care Charlotte nu prea era de acord), cu simţul datoriei faţă de ceilalţi, cu o răspundere grea de şef real, administrativ al unei familii destul de încercate. Ea nu avea nici blândeţea ştearsă a Annei, nici luciditatea volubilă a Charlottei. La ea creşterea răspunderilor în afară şi experienţa de familie dusese la o sporire enormă a factorului volitiv, cu o putere care ştersese treptat feminitatea. Emily trăia acum eroic, cu o posibilitate de renunţare totală la persoana ei. Asta o făcuse mai iertătoare cu Branwell ca

şi cu ceilalţi, dar îi dăduse, în afară, o oarecare asprime, de tipul acela care se asociază cu virtutea cea mai înaltă. Cei din jur i se aplecau cu oarecare temere

admirativă, cu o supunere care însemna recunoaşterea superiorităţii, începând cu Keeper şi sfârşind cu Branwell. Charlotte, care o privea ca pe o descoperire, cu curiozitate, cu mirare, de când aflase despre scrierile ei, resimţea însă înăsprirea într-un fel mai personal, în cursul aceluiaşi an 1846, ea îi mărturisea fostei ei profesoare, miss w/ooler, că Emily nu mai este atât de uşor de convins cum ar fi dorit-o şi nici nu se lasă condusă. Probabil că întărirea punctelor ei de vedere în legătură cu familia îi dăduseră Emilyei o fermitate nouă care până atunci, datorită tinereţii şi poziţiei ei de inferioritate, îi lipsise. Un echilibru special o stăpânea acum, o însumare puternică a tuturor fa cultăţilor dominate de voinţă şi care nu avea s-o mai părăsească până la moarte. Se crede că după ce a terminat wuthe-nng Heights, Emily a mai lucrat la un roman pe care l-ar fi distrus singură, împreună cu o altă mare parte din scrierile ei anterioare.

în orice caz, după favorabila privire aruncată de criticul de la Athenaeum, ea n-a mai primit nicio încurajare din nicio parte, nici' pentru poezia, nici pentru proza ei. Editorul Newby nu se grăbea de loc cu publicarea celor două romane primite de la Emily şi Anne şi a lungit cât a putut tazele de lucru. Abia în august 1847 le-a trimis fetelor câteva şpalturi pe care ele le-au corectat cu foarte mare atenţie, dar zadarnic fiindcă editorul n-a ţinut seamă de îndreptările făcute.

După aceea a mai urmat o perioadă de aşteptare, până în iarna aceluiaşi an, decembrie 1847.

între timp, deşi obosită de insuccesul volumului de versuri şi de refuzul constant faţă de romanul Profesorul, Charlotte perseverează totuşi. Trimisese un exemplar din volumul de versuri lui Thomas de Quincey, arătându-i nereuşita ei şi a surorilor ei. Iar când un editor mai amabil returnase manuscrisul Profesorului cu câteva observaţii care justificau refuzul şi cu asigurarea că un nou roman

va fi primit cu plăcere, ea se grăbise să isprăvească Jane Eyre la care lucra de aproape un an. La 24 august 1847, ea trimitea unei case editoriale londoneze, Smith, Elder and Co., o scrisoare în care propunea spre publicare cartea lane Eyre scrisă de domnul Currer Bell

(continua să-şi păstreze pseudonimul masculin), roman în trei volume pe care-l anexa.

La 24 septembrie, exact după o lună, Charlotte mulţumea editurii de a-i fi trimis corecturile cu punctuaţia gata fixată şi făgăduia să fie la rându-i cât se poate de expeditivă.

La 15 octombrie ea scria Ellenei Nussey despre aceleaşi lucruri ştiute, cu acelaşi ton plictisit. Îi spunea că la Haworth toate sânt ca de obicei, doar că Branwell i-a tulburat şi i-a chinuit mai mult ca altădată şi în special pe pastor. Apoi se referea la vechiul vicar al pastorului Bronte, Arthur Nicholls, care se întorsese acelaşi după părerea Charlottei. Ea nu putea găsi în el cu niciun preţ sâmburele de bunătate pe care i-l presupunea Ellen, ci dimpotrivă era izbită numai de îngustimea minţii lui şi era de părere că numai imaginaţia Ellenei putuse să-i acorde creditul unei adevărate comori ascunse.

Şi deodată, a doua zi, la 16 octombrie apare pe piaţă Jane Eyre. Charlotte mulţumea la 19 octombrie editorilor pentru cele şase exemplare pe care i le expediaseră şi pentru excelentele condiţii tehnice în care cartea se prezenta.

Ce se întâmplase? De unde acest timp record al publicării (o lună şi jumătate)? Casa Smith, Elder and Co., ca orice editură care se respectă, avea un corp de lectori care-şi dădeau avizul în legătură cu orice manuscris. I ane Eyre a fost încredinţată spre citire lui \\". S. Williams, literat distins, cu un gust foarte sigur, şi care în tinereţe cunoscuse pe Keats:. Pe Leigh Hunt, pe Hazlitt şi alţi corifei ai generaţiilor romantice. Williams, un om foarte rezervat de obicei, a fost cuprins de un entuziasm atât de neobişnuit pentru Jane Eyre, încât direcţia editurii a

hotărât să supună romanul unei a doua lecturi. Al doilea cititor a împărtăşit întru totul punctul de vedere al lui Williams, ceea ce l-a determinat pe însuşi directorul, George Murray Smith, să facă o ultimă lectura decisivă. Acest tânăr de 23 de ani preluase de curând de 1?. Tatăl său conducerea editurii şi cu îndrăzneală şi pricepere, cu legăturile lui scriitoriceşti (era prieten cu Thackeray, avea să fie prieten cu Robert Browning, cu Mathew Arnold (şi mulţi alţii), avea să crească faima editurii şi volumul (ca şi calitatea) publicaţiilor. Când a luat manuscrisul lui Bell în mână era într-o duminică dimineaţa. Un prieten îl aştepta la prânz. I-a trimis vorbă că e ocupat şi nu poate veni, şi nu şi-a întrerupt lectura până noaptea târziu. Fireşte, şi directorul Smith a fost de părerea celor doi lectori şi cartea a apărut cum nu se poate mai repede.

îndată după apariţie a început succesul, zgomotul, controversele, în legătură ba cu persoana autorului, ba cu concepţia cărţii, care a şocat prin marea ei îndrăzneală, prin libertatea cu care se atacau chestiunile de relaţii umane şi mai ales prin forţa pasiunilor. Părerile criticilor erau destul de variate, de la elogiul fără limită la cenzura cea mai gravă, la învinuirea de imoralitate şi anticreştinism. Thackeray s-a pronunţat admirativ de la început, la fel George Henry. Lewes, unul din cei mai mari şi interesanţi critici ai timpului, mentor şi apoi soţ nelegitim al romancierei George Eliot. Currer Beii a intrat în corespondenţă atât cu George Smith şi William Williams, cât şi cu Thackeray şi George Henry Lewes, fără să trădeze vreo clipă adevărata ei identitate. Curând o curiozitate enormă s-a stârnit în rândurile publicului, în legătură tocmai cu persoana romancierului care debutase cu atâta noroc. („Norocul iamiliei Bronte”, numea o biografă – Laura Hinkley – /ane Eyre.) Cine era autorul? Editorii nu ştiau nimic despre el, decât că-i trimiteau corespondenţa la Haworth pe numele unei domnişoare

Bronte. Valul de curiozitate creştea, se făceau cele mai absurde ipoteze, în vreme ce la Haworth nimic nu se schimbase şi discreţia Charlottei ţinea ascunsă calitatea ei de scriitor cu succes chiar faţă de cele mai intime prietene, chiar faţă de Ellen Nussey. Într-o scrisoare din octombrie 1847 către aceasta, Anne se plângea de vântul de răsărit de care se temeau atât ea cât şi Charlotte, fiindcă întotdeauna făceau bronşite sau răceau, pe lângă faptul că le irita şi nervii. Doar Emily îl considera, cu destul dispreţ „, a very uninteresting wind" (un vânt foarte neinteresant). La un moment dat, însă, Charlotte a crezut de cuviinţă să-şi înştiinţeze şi tatăl, omul cu cele mai puţine bucurii de pe lume, despre succesul ei Scena a avut şi hazul şi tristeţea ei, fiindcă Charlotte a început prin a-l ruga pe pastor să citească romanul pe care ea îl scrisese. Temându-se să nu-şi obosească ochii pe manuscris, pastorul refuză, dar Charlotte îl încurajează, arătându-i că este vorba de o carte deja tipărită. Atunci bietul bătrân se sperie de perspectiva cheltuielilor inutile de imprimare, fiindcă după părerea lui nimeni nu va citi cartea. Cine să cumpere un roman scris de o fată dintr-un sat pierdut din

Yorkshire? Charlotte îi linişteşte, citindu-i câteva cronic! bune, aoăogând – din modestie – şi una proastă. Încumetându-se în sfârşit să dea citire cărţii, bătrânul Bronte a fost emoţionat până la lacrimi şi a comentat-o cu celelalte fiice ale sale.

Tăcerea păstrată de autor întărâta spiritele. Cartea a fost cumpărată repede şi a fost necesară o a doua ediţie, care a apărut în decembrie 1S47 şi era dedicată lui W. M. Thackeray. Tot în decembrie au apărut, strânse într-un singur volum, romanele Emilyei şi Annei. Cum s-a spus, confuzia între cei trei autori a sporit şi mai mult interesul. Unii critici, printre care şi G. H. Lewes, au susţinut că Jane Eyre („o carte după placul inimii noastre", cum spunea el în recenzia din Eraser's Magazine din decembrie 1847) este scrisă de o femeie. Iar W. S. Williams o ţinea la

curent pe Charlotte cu toate zvonurile şi ipotezele şi ea se amuza din plin, aşa cum îi spunea într-o scrisoare din 10 noiembrie, în care discuta ideea unui recenzor de la Dubim Magazine de a face un singur personaj din cele trei. „Sântem trei”, îl asigura ea pe Williams. O dată cu faima şi succesul începe pentru Charlotte şi câştiguî material. La 10 decembrie mulţumea direcţiei editurii pentru un cec de 500 de lire, iar la 17 februarie 184S pentru altul de 100 de lire.

Tot lui Williams îi povestea o scenă petrecută în ianuarie 1848 în Yorkshire, dovadă a pătrunderii romanului până în regiunea natală a autorului. Un pastor în vârstă citea Jane Eyre şi tot exclama plin de uimire, recunoscind sursele de inspiraţie ale şcolii de la Lowood, ale domnului Brocklehurst şi domnişoarei Temple. Îi cunoscuse pe toţi şi era întru totul de acord cu modul prezentării. Dar, zice Charlotte în continuare, pe Currer Bell nu l-a recunoscut.

Charlotte suferea însă de slabul ecou găsit în public şi la recenzenţi de romanele surorilor ei. Generoase şi devotate cum erau una alteia, se bucurau împreună şi se întristau de succese şi nereuşite. Şi acum cea mai mare care cunoştea din plin gloria, ar fi dorit-o şi pentru surorile mai mici şi în special pentru Emily, pe care parcă începe s-o intuiască mai exact. Scriindu-i lui Williams şi despre Ellis (adică despre Emily), ea face câteva aprecieri foarte judicioase despre intelectul lui pe care-l califică drept „puternic, original, plin de

o neobişnuita, deşi sumbră forţă. Când scrie poezie, acea forţă vorbeşte într-un limbaj în acelaşi timp concentrat, elaborat şi rafinat, dar în proză izbucneşte în scene care mai mult şochează decât atrag. Totuşi Ellis va evolua, fiindcă îşi cunoaşte defectele"[12]. Iată că şi Charlotte, cu toata admiraţia faţă de Emily, este la fel de

[12] Cf. Muriel Spark.

speriată de Withering Heights ca orice cititor al acelei vremi.

în orice caz, apariţia celor două romane imediat după lane tyre a creat confuzii întreţinute în mod interesat de unii editori. De pildă T. C. Newby care publicase pe Ellis şi Acton, lăsă să se înţeleagă, intenţionat desigur, că Jane Eyre aparţine tot lui Ellis. Şi Charlotte dezminte, într-o scrisoare din 22 ianuarie către Williams trucul editorului, subliniind că Ellis Bell este destul de puternic pentru a sta nesprijinit de Currer şi ar fi dispreţuit ceea ce Ellis dispreţuieşte mai mult pe lume, recurgerea la înşelătorie.

însă Newby a mers cu reaua-credinţă mai departe. În primele luni ale anului 1848, Anne era aproape gata cu un nou roman, The Tenant of Wildfell Hali (Doamna de la Wildfell "all), pe care urma să-l publice tot în editura lui Newby. Acesta, dornic de a-şi face reclamă, aflându-se în tratative cu o casă editorială americană, a declarat, în ciuda numeroaselor preveniri din partea clientelor sale, că toate cele trei romane de până acum aparţin lui Currer Bell, ca şi al patrulea în curs de apariţie (adică The Tenant) şi care, după părerea lui, ar fi cel mai reuşit din toată seria.

între timp, casa Smith, Elder and Co. O anunţa pe Charlotte că Jane Eyre cunoscuse o mare vogă în America şi, în consecinţă, un editor american oferise foarte mult pentru primele coli ale unei viitoare lucrări semnate de Currer Bell, Dar după câteva săptămâni, editorii Charlottei îi trimiteau o nouă scrisoare, plângându-se de atitudinea lui Newby şi cerându-i lămuriri. Coeditorul lor american îi înştiinţase că o altă casă rivală primise deja din partea lui Newby colile de început ale unei opere de Currer Bell. Directorii casei Smith, care fuseseră atât de oneşti întotdeauna, se arătau nedumeriţi de cele întâmplate. De fapt era vorba de un nou roman, Shirley, la care lucra Charlotte, şi de The Tenant of Wildfell Hali, noul roman al Annei. Un quiproquo operat cu bună ştiinţă de Newby încurcase din

nou lucrurile. Şi atunci, cu cinstea lor exemplară, surorii Bronte se hotărâseră să iasă din anonimat (cel puţin două din ele) pentru a nu lăsa nicio umbră de îndoială asupra faptelor. A doua zi după primirea scrisorii, Charlotte şi Anne îşi pregătesc bagajele (o cutie destul de mică pe care o trimit la Kei-ghâey) şi după ceai o pornesc la gară pe o mare furtună[13] ,ajung la Leeds în timp util ca să poată lua trenul de noapte spre Londra şi intră în capitală pe la opt de dimineaţă. Se îndreaptă amândouă spre singurul hotel, foarte modest, cunoscut de Charlotte de pe vremea când plecase la Bruxelles şi pe care avea să-l descrie în două din romanele ei, şi anume la Chapter Coffee House. Aci se odihnesc doar câteva minute, se spală şi înghit ân fugă micul dejun, pentru a ajunge mai degrabă în Cornhill 65 unde era sediul editurii. La adresa aceea descoperă o librărie spaţioasă prin care trec pentru a fi conduse la domnul Smith. Acesta, un tânăr înalt şi foarte prezentabil, priveşte cu destulă indiferenţă pe cele două persoane feminine cu înfăţişare atât de neînsemnată, până când Charlotte îi înmânează scrisoarea trimisă de el lui Currer Bel. El o întreabă cum a ajuns scrisoarea în posesia ei, ea începe să râdă, îngrozitor de emoţionată, şi-i explică totul, spunându-şi numele adevărat. Domnul Smith se repede pe uşă afară şi se întoarce cu domnul Williams, colaboratorul şi lectorul lui principal, care se afla de atâta vreme în corespondenţă cu „domnul Currer Bell”. Williams era un bărbat palid şi adus de spate, cam prea ofilit pentru cei cincizeci de ani ai săi. Pentru el surpriza a fost şi mai mare; l-a amuţit de tot. În schimb Smith a devenit extraordinar de locvace. S-a pornit o discuţie lungă, agitată, al cărei subiect principal a fost desigur Nev/by, anatemizat de toate părţile pentru lipsa lui de onestitate.

[13] Charlotte zice snowstorm chiar, adică furtună cu zăpadă, lucru cam ciudat pentru mijlocul verii.

Foarte îndatoritor, Smith propune domnişoarelor Bronte să le găzduiască la el, dar ele refuză. Atunci le anunţă că va veni să le viziteze la hotel împreună cu surorile sale în cursul serii. Charlotte şi Anne se întorc la Chapter Coffee House obosite de emoţiile neobişnuitei întrevederi. Charlotte, prada unei teribile migrene, se simte foarte rău şi ia o priză mare de săruri volatile, remediul curent atunci pentru stările nervoase. Puţin mai întremată, se simte totuşi destul de rău încă în momentul în care grupul de prieteni intră pe uşă. Ţinuta acelora nu era menită să-i schimbe starea, fiindcă domnişoarele Smith purtau toalete ds gală, iar fratele lor venise în smocking şi mănuşi albe. Surorile Bronte au fost şi mai încurcate de aceste apariţii, deoarece ele nu înţeleseseră că fusese vorba să meargă împreună la Operă şi nu se îmbrăcaseră elegant. De altfel nici n-ar fi avut cu ce, garderoba lor mărginindu-se întotdeauna la loarte modeste şi puţine rochii, de obicei refăcute şi de mulţi ani demodate. Deci. Conchide Charlotte asupra scenei, cu un humor nu lipsit de oarecare amărăciune, „mi-am pus durerea de cap în buzunar, ne-am îmbrăcat în hainele urâte, cusute ca la ţară pe care le aveam, şi am plecat cu ei la trăsura lor în cşre l-am găsit pe domnul Williams. Trebuie că ne-au crezut nişte fiinţe ciudate, excentrice, mai cu seamă pe mine, cu ochelarii mei. Surâdeam în mine de contrastul, care trebuie să fi fost izbitor, dintre mine şi domnul Smith, în vreme ce suiam cu el scara cu covor roşu a Operei şi stăteam într-o înghesuială de oameni foarte eleganţi la uşa lojei, care nu fusese încă deschisă. Femei frumoase şi gentilomi ne priveau cu o uşoară, graţioasă trufie, foarte îndreptăţită de împrejurări. Totuşi simţeam o plăcută surescitare în ciuda durerii de cap şi a greţei şi a ridicolului de care eram conştientă, şi vedeam că şi Anne era calmă şi drăguţă cum e întotdeauna”. S-a cântat Bărbierul din Sevilla de Rossini, cu multă strălucire, dar Charlotte nu s-a entuziasmat: „îmi închipui că sânt lucruri care ar fi mult mai pe gustul meu”, zice ea.

S-au întors la hotel pe la unu noaptea, foarte obosite. Dimineaţa n-au avut prilejul să se odihnească mai mult, deoarece fiind duminică, domnul Williams a venit devreme să le ia la biserică. Charlotte a găsit în el un delicat şi atent prieten în care preţuia calmul şi sinceritatea, dar şi inteligenţa mai greu de descoperit la prima vedere, deoarece omul era chinuit de unele cusururi de vorbire care-l făceau inapt pentru o conversaţie briliantă. Avea o oarecare ezitare nervoasă în emiterea cuvântului şi o greutate evidentă în găsirea lui, ceea ce îl făcea mai simpatic în ochii interlocutoarei sale înclinată mai întotdeauna să preţuiască virtuţile ascunse mai degrabă decât pe acelea expuse cu uşurinţă la lumina zilei.

Un dineu la familia Smith este iarăşi un prag greu de trecut pentru cele două surori. Plin de atenţie pentru ceea ce presupunea poate că vor fi fost prejudecăţile provinciale ale domnisoaielor Bronte", Smith a venit sa. Le ia cu trăsura împreuna cu mama sa şi le-a condus la reşedinţa familiei, la şase mile ce Cornshill, la Bayswater. Casa (şi mai cu seama salonul) li s-r. Părut splendid. Interesanţi, cu ochi negri şi păr negru, cu feţe palide, Îi s-au arătat membrii familiei, cei cinci copii de diferite vârste şi mama lor. Dineul a fost excelent, dar ele au mâncat fără nicio poftă şi au fost fericite când s-a terminat. Hotărât lucru, vocaţia mondenă lipsea surorilor Bronte, ca oricărui mare temperament artistic supus unei neîntrerupte cenzuri dinăuntru şi unei labilităţi extreme a stărilor sufleteşti, ducând la inhibiţii grave, de nedepăşit. Cum se lărgeşte cercul experienţei spre viaţă mondenă şi elegantă, Charlotte se dă înapoi şi se retran-şează în dosul unei rigidităţi, convenţională şi ea ca şi mediul respectiv. Cum se întâlneşte cu oameni modeşti, de valoare autentică, se regăseşte la ea acasă, în lumea adâncimilor sufletului, a intelectului, în lumea adevărului.

De aceea, i-a plăcut mai mult ambianţa casei umile a lui Williams şi a familiei lui alcătuite din opt copii. Aci Charlotte a ascultat cu plăcere pe o fiică a lui Leigh Hunt, criticul şi poetul cu renume al generaţiei romantice, cântând câteva melodii italieneşti strânse de pe la ţăranii din Toscana.

Au mai vizitat o expoziţie a Academiei Regale şi faimoasa National Gallery luni, iar marţi au plecat acasă încărcate cu cărţile dăruite de domnul Smith. Au ajuns cu bine la Haworth, dar Charlotte era într-o stare fizică jalnică. „Eram subţire când am plecat, dar când m-am întors eram uscată, spune ea. Faţ. I mi-era cenuşie şi foarte îmbătrânită, cu cute ciudate, adânc săpate; ochii îmi străluceau într-un chip nefiresc. Eram slăbită şi totuşi n-aveam astâmpăr.” în scurt timp însă, efectele primei călătorii şi ale primei întâlniri cu notorietatea au dispărut şi fetele Bronte au reintrat în ceasul monoton al vieţii lor izolate. Pentru scriitoarea Charlotte Bronte, care nu trăise realmente decât confruntată cu hârtia şi propria ei imaginaţie, corespondenţa era mijlocul mult mai familiar de a comunica cu oamenii, decât contactul direct. Intrată din nou în cercul închis al casei parohiale, ea reia cu plăcere stilul epistolar şi-l foloseşte ca şi mai înainte în relaţiile ei, cu domnul Williams, cu Ellen Nussey, cu Mary Taylor şi cu alţii. Acesteia din urmă care se afla de câţiva ani foarte departe şi o plângea pe Charlotte pentru viaţa închisă şi inactivă pe care o ducea (spre deosebire de a ei, phna

de bucuriile unei gospodării, ale unei bucăţi de pământ, ale unei vaci de curând cumpărate etc.), ea îi răspunsese cu o scrisoare în care îi relatase toate cele de mai sus. Şi-i răspunsese în felul acesta nu atât pentru a-i arăta că şi propria ei viaţă se schimbase, ci pentru a înţelege mai clar ea însăşi ce se petrecea cu ea.

într-adevăr toate căile de acces spre izbânda scriitoricească îi erau deschise, norul strâmtorărilor materiale dispăruse de pe cerul iamiliei. Toţi puteau râvni

la mai mult pe toate tărâmurile, afară de Branwell desigur, dar acesta, cu toate relele lui obişnuite, intrase undeva în zona prezenţelor rutiniere pe care nu le mai percepi cu intensitate decât în clipa dispariţiei lor bruşte. Şi de unde începutul lui septembrie fusese însoţit de bune augururi, cum am văzut, sfârşitul aduce o neaşteptată îndoliere prin moartea celui mai iubit membru al familiei, a lui Branwell. Crizele de delirium tremens îl zguduiseră, ca şi până atunci, în ultima vreme, coborârile până la Black Bull se repetau cam cu aceeaşi frecvenţă. Înfăţişarea îi era de mai mult timp scheletică, ochii îi ardeau nefiresc în fundul capului, dar nimic n-ar fi spus iminenţa morţii. Totuşi într-o zi s-a întins în pat, nu s-a mai ridicat şi după 24 de ore a intrat în agonie. În ultima clipă, pe când pastorul Bronte rostea rugăciunile morţii la patul fiului său, Branwell şi-a revenit, a îngânat şi el o frântură de rugă, a rostit amin şi s-a culcat pentru totdeauna, în ziua de duminică 24 septembrie a anului 1848. Sărmanul părinte a avut nevoie de toată puterea morală, de tăria rar întâlnită a familiei ca să poată oficia în biserica cenuşie slujba morţilor lângă sicriul nădejdilor sale şi să-l vadă coborât în groapă. Era o zi rece şi întunecată, bătută de vântul acela duşmănos de răsărit, de care se temeau Charlotte şi Anne, dar pe care-l dispreţuia Emily. Şi tocmai Emily a răcit. După o săptămână, la 2 octombrie, Charlotte îi scria lui W, S. Williams despre moartea fratelui ei, despre starea de spirit în care se cufundaseră supravieţuitorii şi despre durerea sfâşietoare a tatălui lor. Cu o sinceritate totală, ca întotdeauna, ea mărturiseşte sursele adevărate ale suferinţei ei. Moartea lui Branwell, pierderea lui nu este pentru familie o pedeapsă, ci trebuie privită mai cu seamă în lumina unei îndurări care a pus capăt unei existenţe nefericite. „Nu plâng din-tr-un sentiment al unei frustraţii – spunea ea – n-am pierdut un sprijin, nu ni s-a

smuls o mângâiere, n-am fost lipsite de un

tovarăş drag – ci plâng naufragiul unui talent, ruina unei făgăduinţe, pretimpuria stingere a ceea ce ar fi putut fi o arzătoare şi strălucitoare lumină."

Turnura biblică o stilului este şi mai izbitoare în partea în care, cu infinită solicitudine, Charlotte se referă la suferinţa tatălui lor, „care a plâns pierderea suferită ca David pierderea lui Absalom – o, fiul meu! o, fiul meu! – şi a refuzat la început orice mângâiere”.

Atitudinea fiicei celei mai mari este foarte expresivă pentru reacţia tipică a unei familii engleze din epoca victoriană timpurie. Un anumit puritanism care o face să aibă mari rezerve faţă de viaţa de viciu şi decădere a lui Branwell, se amestecă totuşi, în sensibilitatea ei de artistă, cu o durere ascuţită la spectacolul unei existenţe care a ratat toate marile ocazii, care s-a irosit fără posibilitate de apel. Este în scrisoarea aceasta un amestec impresionant de meditaţie religioasă asupra morţii păcătosului şi de meditaţie laică asupra condiţiei umane în general, mai degrabă decât expresia durerii unei surori la moartea fratelui ei. Caracterul de generalitate al observaţiei propriei reacţii apare şi în relatarea făcută după o altă săptămână Elle-nei Nussey: „Despărţirea finală, spectacolul cadavrului său palid mi-au provocat o suferinţă mai acută decât mi-aş fi putut imagina. Până vine ceasul din urmă, nu ştim niciodată cât de mult putem ierta, compătimi, regreta o rudă apropiată. Toate viciile lui au fost şi acum nu mai sânt. Ne amintim numai de nenorocirile lui”.

Despre Emily spune că e răcită, că suferă de o bronşită. Spre sfârşitul lunii, impresia se accentuează. Îngrijorarea Charlottei creşte la vederea unor simptome neîndoielnice pe care ea le comunică Ellenei cu inima strânsă: „Tuşea şi răceala Emilyei sânt acum foarte îndărătnice. Mă tem că are un junghi în piept şi uneori prind un suflu scurt în respiraţia ei, când se mişcă puţin mai repede. E foarte, foarte slabă şi palidă. Firea ei închisă mă neliniştеşte

mult. E de prisos să-i pui întrebări; nu răspunde. E mai de prisos să-i recomanzi doctorii; nu ia niciodată".

într-adevăr slăbiciunea Emilyei ajunsese la limita la care poziţia verticală însăşi devine un efort greu de făcut. Şi totuşi ea se îndârjea împotriva propriei neputinţe şi continua să faca totul pentru toţi. În noiembrie răcesc şi se îmbolnăvesc toţi ai casei, începând cu pastorul şi terminând cu bătrâna Tabby. Fără să se sinchisească de propria-i boală care era cea mai gravă, fiind

grefată pe un fond tuberculos. Emily ii îngrijeşte si-i pane pe [picioare pe toţi- Iar ai casei o priveau într-un fel foarte ciudat, jprofund îndureraţi de indiferenţa ei faţă de viaţă şi trup. Chi-inuiţi de priveliştea dureroasă a unui stoicism care depăşea tot 'ce văzuseră până atunci, dar în acelaşi timp plini de admiraţie şi de teamă, neîndrăznind să intervină înăuntrul unei voinţe şi a unor hotărâri care le-au rămas până la sfârşit ascunse. Muntele acela de om care era pastorul Bronte, obişnuit cu suferinţa şi cu tăcerile singurătăţii, se simţea timid şi neputincios ca u: i copil în faţa Emilyei. Răsfoia şi el din când în când o carte de medicină popularizată, însufleţit de dorinţa de a se face folositor, de a sugera un leac care să uşureze starea gravă a fiicei lui. De altfel şi prietenii se străduiesc să dea sfaturi. W. 5. Williams se gândeşte la foloasele homeopatiei şi-i scrie Charlottei în acest sens. Cum i-a povestit după aceea într-o scrisoare din 22 noiembrie, Charlotte i-a înmânat Emilyei scrisoarea lui, fără să adaoge vreun comentar, de teamă ca nu cumva Emil) „să devină suspicioasă şi să refuze din capul locului propunerea: „De obicei e mai bine s-o laşi pe ea să-şi formeze propria ei părere şi mai cir seamă să nu susţii punctul de vedere pe care ai vrea să-l adopte; dacă faci altfel, poţi fi sigur că va înclina în direcţia opusă şi zece la unu că va hotărî să nu accepte. Până aci a refuzat medicamentele, a respins sfatul medicului; nici

raţionamentele, nici rugăminţile n-au putut-o convinge să consulte un medic. După ce a citit scrisoarea dumneavoastră a spus «Intenţia domnului Williams a lost bună şi binevoitoare, dar s-a înşelat: homeopatia e o altă formă de şarlatanie»”.

În aceeaşi misivă, Charlotte îi povesteşte unul din chipurile în care încercase să mai abată gândurile negre ale celor din jur şi mai ales să aducă un surâs pe buzele Emilyei. A profitat de un moment când aceasta părea să se simtă mai bine şi cum se aflau toate trei în jurul căminului „liniştit, dar acum puţin cam melancolic”, le-a citit o recenzie a unui critic, Edwin Percy Whipple, de la North American Reviav, apărută în luna octombrie a aceluiaşi an 1848 şi ocupându-se de Jane Eyre şi de Withering Heights, plină de reflecţii la adresa întregii familii Bell pe care o credea formată din două surori şi un frate. De ce asta? Pentru că în momentul în care cele două surori îşi dăduseră pe faţă editorilor lor adevărata identitate în luna iulie, Emily se împotrivise cu violenţă la ieşirea ei din pseudonimul

masculin. Atunci Charlotte îi rugase pe domnul Williams, şi prin el pe domnul Smith, să nu mai pomenească despre cea de-a treia soră Bronte, care dorea să rămână cu tot dinadinsul Ellis Bell. Astfel confuzia se menţinea pentru cel puţin unul dintre ce: trei membri ai familiei scriitoriceşti şi autorul american o continuă în recenzia sa nefavorabilă, în care sfârşea cam aşa: „Adevărul este că toată firma Bell et Co. Pare să aibă o înţelegere specială, despre depravarea firii omeneşti. Ei aleg *yahoo*[14] -ul nu demonul, pentru a-l reprezenta. Pandemonium-ul lor este mai degrabă de noroi decât de foc”. Şi Charlotte le-a citi: cu glas tare toată analiza, atât de eronat făcută, urmărind în acelaşi timp reacţiile celor două auditoare. Ellis, „bărbatul cu înzestrare neobişnuită,

[14] Yahoo – personaj dezgustător, de specie inferioară din Călători:!? ltd Guliver de Jonathan Swift.

dar încăpăţânat, brutal şi ursuz, spune ea, şedea rezemat în fotoliu, abia trăgându-şi răsuflarea grea şi ară-tând, vai! palid şi istovit de-ţi făcea milă. Nefiind în firea lui să râdă, surâdea pe jumătate amuzat, pe jumătate dispreţuitor. Iar Acton cosea. Pe el nici măcar emoţia nu-l face să vorbească, aşa că surâde şi el, lăsând să-i scape în acelaşi timp un singur cuvânt de calmă uimire, la auzul întunecatului portret care i se făcea".

Oricât ar fi dispreţuit Emily părerile altora şi chiar poate opera ei, mai ales în starea în care se afla nu putea să-i facă plăcere şi nici s-o amuze ceea ce îi citea Charlotte. Viaţa ei care nu cunoscuse marile răsplăţi şi nici marile bucurii, ajunsese acum la capăt şi ea ştia acest lucru şi—1 aştepta. N-o mai ţinea pe lume decât un singur impuls, singurul căruia şi-a supus natura puternică, superioară: acela al datoriei de împlinit. Şi cu el în minte, se târa ca o umbră, rezemându-se de pereţi şi de mobilele din casă, refuzând orice ajutor, refuzând să vorbească despre boala ei. O singură dată când a îngăduit să i se pună mâna pe puls, acesta ajunsese la 115 bătăi. N-a stat în pat nicio singură zi, se îmbrăca şi se pieptăna în modul cel mai corect de dimineaţă şi arar se aşeza pe un fotoliu. Din când în când ameţelile o făceau să se oprească şi să şovăie. Ceilalţi o priveau deznădăjduiţi. Charlotte încerca s-o ajute să iasă din această stare, s-o facă să accepte venirea unui doctor. Se pare că odată a şi adus un doctor, dar Emily s-a închis în camera ei.

Cu groaza, Charlotte presimţea deznodământul încă de la sfârşitul lunii noiembrie şi-i spunea Eilenei Nussey: „Numai Dumnezeu ştie cum se vor termina toate acestea. De mai multe cri am fost constrânsă să privesc cu îndrăzneală teribilul eveniment al pierderii ei ca posibil şi chiar ca probabil. Dar natura se dă înapoi de la astfel de gânduri, şi cred că Emily e lucrul cel mai scump inimii mele în această lume".

Iar filozoful solitar care era bătrânul Bronte se uita cu durere la alt copil al lui care se lupta cu moartea, dădea din cap şi vorbea despre alţii din familie care suferiseră la fel odată... şl acum se găseau acolo unde nădejdea şi teama nu se mai schimbă.

Tăcută, stăpână pe sine, Emily nu spunea nimic. Nu mai putea ieşi pe landele de care nu se despărţise niciodată, dar le privea pe fereastră cu ochii ei enormi, arzând de febră în faţa emaciată. Era poate singurul, marele ei regret în această lume. Pe Keeper continua însă să-i îngrijească, să-l hrănească ea singură.

Charlotte se chinuie să cunoască raţiunile acestei tăceri teribile, ale acestei agonii fără comentar, fără vaier. „Aş vrea să-i cunosc mai limpede starea şi simţămintele", striga ea, tot mai intrigată de desfăşurarea rapidă a întâmplăriior. Emily a distrus întră timp foarte multe din manuscrisele ei, cu aceeaşi dorinţă a păstrării până dincolo de moarte a discreţiei şi libertăţii totale în viaţa ei interioară. Se comunicase şi aşa prea mult oamenilor, cu poemele şi unicul ei roman, silită de insistenţele surorilor. Restul însă avea să sfârşească o dată cu trupul.

Luna decembrie a înaintat până în a doua jumătate. Mai era o săptămână până la Crăciun. În casele satului se făceau pregătirile de sărbători. La presbiteriu era linişte sumbră. Aşteptări dureroase stringeau inimile. Emily se simţea tot aşa (cine poate şti de fapt cum s-a simţit vreodată!). Era luni 18. Seara, Charlotte le-a citit un esseu de Emerson şi, după câtăva vreme, a băgat de seamă că Emily nu mai asculta, ci era cufundată în sine. A doua zi de dimineaţă, după o serie de eforturi foarte mari, a izbutit să coboare în hol. Charlotte scria o scrisoare către Ellen, spunându-i că în disperare de cauză s-a adresat unui mare specialist în boli de plămâni care însă a răspuns destul de încurcat şi a trimis o doctorie pe care Emily a refuzat-o. „N-am cunoscut până acum momente atât^ de negre ca acestea. Mă rog pentru ajutorul lui Dumnezeu către noi toţi. Până acum ni l-a dat".

Cum Anne cosea, Emily a luat şi ea lucrul de mină. Privind-o, Charlotte a văzut că acul nu mai nimerea pânza. Cu mima strânsă, s-a grăbit să iasă în lande ca să-i facă o mică bucurie. A găsit o singură creangă înflorită, a rupt-o şi a înfăţişat-O Emilyei, care n-a recunoscut floarea ei favorită. După câteva ore, pe la amiază, s-a schimbat deodată la faţă, respiraţia i s-a stins aproape cu totul şi cum surorile au vru'; s-o ducă în pat, s-a împotrivit. S-a ridicat singură de pe fotoliu, s-a târât spre sofaua de păr de cal, s-a întins pe ea şi: r. Câteva clipe s-a sfârşit.

Cortegiul mortuar a trecut din nou prin cimitir spre biserică, aşa cum făcuse cu trei luni înainte, dar de data aceasta Keeper mergea în capul tristului convoi, ducându-şi, cum făcuse întotdeauna, stăpâna spre locurile ei dragi. Slujbele de îngropăciune au fost rostite tot de pastorul Bronte lângă care, neclintit, a stat câinele Keeper. Fragila formă pământească a Emilyei, care nu împlinise încă 30 de ani, a fost îngropată într-una din năvile bisericii lângă mama, fratele şi surorile ei. Ca un erou al Greciei antice, ea a ascuns în delicatul ei înveliş de pământ un suflet de uriaş care ar fi uzat şi ar fi fărâmiţat trupuri mult mai puternice decât al ei. O voinţă enormă unită cu o concepţie unică despre renunţare au apăsat Iară milă o formă delicată, o sănătate şubredă. Spiritul a învins, dar trupul s-a prăbuşit şi n-a rămas din Emily Jane Bronte decât amintirea celor care au iubit-o şi opera ei de geniu.

în ajunul Crăciunului, la 23 decembrie 1848, Charlotte îi scria Ellenei pentru a-i da vestea morţii celei dragi. Vorbele ei sânt puţine şi sfâşietoare şi între ele intră doar consolarea religioasă. Emily a fost ruptă din fiinţa lor. Şi durerea este cu atât mai mare cu cât a plecat pe nesimţite, mută, aşa cum trăise, fără să spună nimic, fără să se explice.

În scrisoarea către Elien, Charlotte se plângea de sănătatea Annei, zguduită grav de moartea Emilyei. De

asemenea regreta că pastorul Bronte* nu e nici el într-o stare prea bună. Dar nu ştia încă de misiunea grea care o aştepta, aceea de a iace pe infirmiera pe lângă sora mai mică. Anne avea să intre neaşteptat de repede pe calea luată de Branwell şi Emily. Astfel tenebrele suferinţei stau întinse fără întrerupere în casa Bronte, ca o contrapondere parcă la succesul şi notorietatea

nefericitelor autoare. Pe ele altă parte, criticele răuvoitoare nu încetează şi în vreme ce Anne se simte tot mai slăbită, în luna ianuarie a anului 1849 apare în Quarterly Review o paralelă între Vanity Fair, romanul lui Thackeray, şi lane Eyre. Datorită unei femei, o oarecare mrs. Elizabeth Rigby, recenzia e şi mărginită şi veninoasă, scrisă cu un dispreţ -real de clasă şi tăcând mereu aluzie la starea de subordonare a guvernantelor, la vulgaritatea gustului autoarei şi la totala necunoaştere a manierelor lumii înalte. Sigur că Charlotte nu putea rămâne insensibilă la astfel de manifestări negative chiar dacă afirma, cu mândria nobilă a familiei Bronte, contrariul, într-o scrisoare din 4 februarie către W. A. Williams. Referindu-se la câteva notiţe despre poemele lor mai de mult publicate, îl roagă pe Williams să i le trimită, indiferent de conţinutul lor. Pe ea şi pe Anne le va durea numai vreo aluzie la aceea care acum este dincolo de orice laudă ca şi de orice blam, adică la Emily. În ceea ce le priveşte, ele sânt aproape indiferente la critică. Charlotte a citit revista Quarterly fără nicio strângere de inimă – a găsit doar că unele propoziţiuni erau dezonorante pentru critic. Acesta pare foarte grijuliu să lase să se înţeleagă că e o persoană mult familiarizată cu felul de a fi al claselor de sus, dar Charlotte îşi exprimă teama că nu e şi că n-o să poată niciodată ajunge un gentleman, oricât s-ar strădui (Charlotte nu ştia că criticul neîndurător era o femeie). Şi încheie:.. Mulţi oameni săraci, născuţi şi crescuţi în munca, ar dispreţui modul de simţire al recenzentului".

în aceeaşi scrisoare, ea menţionează un manuscris pe

care-l trimite editorilor, la repetatele lor insistenţe. E vorba de Shirley, noul ei roman terminat mai de mult, şi care va apărea în cursul anului, spre toamnă. Dar Charlotte nu se gân-deşte decât la Anne şi la tatăl ei. Pe Anne o îngrijeşte cu mâna ei, dându-i untura de peşte prescrisă de doctor şi care i se părea că miroase a ulei de uns roţile, şi punându-i vesica-torii. Anne se supunea tratamentului, fiindcă dorea să se facă bine. De aceea avea din când în când câte o zi mai bună care făcea să renască speranţele şi în inima ei şi mai ales în inima îndoliată a Charlottei. În realitate însă, Anne era resemnată, aşa cum se vede dinâr-un poem scris în zilele mai grele ale

lunii ianuarie şi în care, aşteptând viaţa sau moartea, îşi punea nădejdea doar în Dumnezeu:

Astfel din inimă mă lasă să-ţi slujesc
Oricare mi-ar fi scrisa,
Fie c-ar trebui devreme să pornesc
Sau să mai stau o clipă.

Nimic în ea nu lasă să se întrevadă grozava luptă a Emilyei, nici căderile sau înălţările (oricât de puţine) ale lui Branwell. Ea a fost mereu o prezenţă tăcută, luminoasă, blândă, care şi-a împlinit misiunea măruntă cu sârguinţă şi devotament. Şi personalitatea ei se conturează mai puternic în lunile de boală când suferă, dar doreşte să se însănătoşească, firesc, omeneşte. Începutul primăverii, mult aşteptat, îi dă puteri noi, îi împrospătează spiritul. Se simte mai puţin slăbită, mai înviorată, deşi a rămas numai piele şi os. De fapt declinul ei este inexorabil, deşi panta seamănă a fi destul de lină. Charlotte e conştientă de natura răului: aceeaşi tuberculoză care i-a ucis toate surorile o va secera în cele din urmă şi pe Anne, dar cu oarecare blândeţe. Şi

îngrijind-o cu un perfect devotament pe cea mai mică, Charlotte nu o poate totuşi uita pe Emily care a fost smulsă dintre ei „când inimile lor erau ataşate de ea cu o intensă legătură”. Aşezându-se din când în când la scris, aşa cum o sfătuiesc editorii şi colaboratorii, Charlotte mărturiseşte că trebuie să se reobişnuiască treptat cu această activitate, fiindcă la început, după moartea Emilyei, îi fusese îngrozitor de greu să ia pana în mână. Gestul rememora într-un fel teribil pierderea suferită în luna decembrie. Nu mai avea niciun rost să scrie, dacă nu mai trăia Eilis Bell care să citească.

S-a scurs martie, s-a scurs aprilie, când cu speranţe, când cu temeri. Cu un gând caracteristic celor care se apropie de sfâr-şit, Anne revenea mereu spre o privelişte încântătoare a tinereţii ei, spre o amintire a unei veri petrecute pe malu; mării, la Scarborough, cu familia Robinson. În jurnalul ocazional ţinut de ea şi de Emily din patru în patru ani, Anne notase la 30 iulie 1841 că se afla la Scarborough şi că văzuse catedrala din York. Fuseseră două experienţe notabile în viaţa ei banală şi pe care acum dorea să le refacă, în convingerea că se va simţi din nou bine, la fel de bine ca atunci când

le trăise pentru prima oară. Ca atare voia să vadă din nou marea şi se gândea s-o invite şi pe Ellen Nussey să meargă cu ea. Dar probabil Ellen s-a scuzat, fiindcă într-o scrisoare din 5 aprilie îi reproşa cu o amărăciune abia ascunsă refuzul ei şi respingea la rându-i invitaţia familiei Nussey la Brookroyd. Anne îi arăta Ellenei că dorea s-o ia cu ea nu ca soră de caritate, ci ca o tovarăşă de călătorie. Ea adăoga că ştie foarte bine în ce stare se află, dar ca schimbarea aerului i-ar putea prii, aşa cum se întâmpâă adesea la tuberculoşi. Şi spunea că se grăbeşte să se ducă la mare în prima parte a lunii mai ca sa nu fie după aceea prea târziu. Dorea să trăiască mai ales de dragul Charlottei şi al tatălui lor, însă şi pentru ea, „fiindcă năzuiesc să fac ceva bun pe lume înainte de a o părăsi. Am multe planuri în cap pentru a le pune în practică în

viitor, modeste şi mărginite e adevărat, dar totuşi n-aş vrea să le văd pe toate irosite, nici pe mine trăind doar pentru atâta lucru. Dar facă-se voia lui Dumnezeu”.

De fapt, Eâien propusese o întârziere a plecării până la sfârşitul lui mai. Şi întârzierea s-a şi produs, datorită pregătirilor necesare pentru însoţirea unei bolnave. La 24 mai au plecat toate trei de la Haworth, adică Anne, însoţită de Charlotte şi de Ellen. Drumul până la Scarborough, pe coasta răsăriteană a Angliei, coasta Mării Nordului, fiind destul ce lung, călătoarele au făcut o escală la York. Anne, fericită că revede locurile mult dorite, a arătat atâta însufleţire, atâta entuziasm, incit cele dou. I prietene au crezut o clipă în miraculosul efect al schimbării cadrului şi aerului. Au vizitat catedrala la cererea Ânnei care s-a arătat din nou fermecată de impresia de putere şi grandoare pe care i-o lăsa impozanta construcţie.

A doua zi. La 25 mai, au ajuns la Scarborough cu bine şi chiar din a doua dimineaţă Anne a cerut sa facă o plimbare pe plajă cu măgăruşul pe care l-a condus singură, de frică să nu-l vadă brutalizat şi pus să alerge prea repede de către stăpânul său.

Duminică, la 27 mai, a vrut să meargă la biserică, dar Charlotte şi Ellen n-au lăsat-o, ca să nu se obosească peste măsură. După-amiază a făcut o scurtă plimbare şi a privit de pe-o bancă bine adăpostită înspre mare. Seara a avut bucuria unei privelişti măreţe pe care Ellen a descris-o mai târziu cu reculegere. „Seara s-a lăsat cu cel mai strălucit apus văzut vreodată. Castelul de pe stâncă se înălţa într-o mândră aureolă

Mângâieri târzii

în ziua plecării, Charlotte a stat fără întrerupere în

cimitir, împodobind mormântul Annei cu florile verii timpurii. Apoi a ieşit, cu lacrimi în ochi, şi a pornit spre Haworth. A fost un drum dintre acelea în care călătorul ar dori să nu mai ajungă niciodată la capăt. I se rupea inima să părăsească pentru totdeauna pe Anne în pământ îndepărtat, i se rupea inima gân-dindu-se la întâlnirea cu tatăl lor care acum nu mai era decât tatăl ei şi pe care voise să-l cruţe, înmormântând-o pe Anne la Scarborough. A ajuns la York, a ajuns la Keighley şi în cele din urmă la Haworth, în 21 iunie, marţi, pe la ora opt. Pastorul, împreună cu slujitoarele credincioase ale casei, Tabby şi Martha, o aşteptau în uşă, aşa cum avea să-i povestească a doua zi Charlotte Ellenei, într-o scrisoare. Scena a fost destul de curioasă, fiindcă lacrimile şi îmbrăţişările îndurerate ale oamenilor au fost însoţite de bucuria fără frâu a câinilor. Văzând-o pe Charlotte, şi Keeper şi Flossy, spunea ea, au crezut că şi cele două stăpâne plecate mai de mult se vor întoarce şi se zbenguiau şi nu încetau să se uite în lungul drumului.

Charlotte s-a desprins din îmbrăţişarea afectuoasă a tatălui şi a intrat în casa curată şi frumos orânduită pentru primirea ei, dar atât de pustie. A încercat un moment să-şi reînvie o veche senzaţie de mulţumire pe care o trăise de câte ori se, întorsese acasă (cu o singură excepţie, zice ea, referindu-se, probabil, la vremea dragostei nefericite pentru Constantin Heger). Tăcerea camerelor goale în care, prin contrast, ticăitul vechiului ornic se auzea mai tare, a făcut-o să-şi amintească de cei trei

si de strimtele adăposturi de beznă în care acum se odihnesc. Şi deodată s-a simţit copleşită de un simţământ negru de amărăciune şi dezolare. Starea îngrozitoare de deznădejde de care se temuse s-a produs în clipa aceasta şi a ţinut-o toată noaptea şi ziua următoare. Apoi şi-a revenit şi i-a răspuns Ellenei care îi scrisese. Charlotte era adânc zguduită de cele întâmplate şi nu se_ dezmeticise încă. Se întreba cum avea să se mai desfăşoare viaţa ei şi

a celor din casa parohială, ss lăsa în voia lui Dumnezeu, se mira că zilele îi sânt mai uşor de îndurat prin grijile mărunte ale casei decât ar fi crezut. Dar nopţile erau groaznice. „Marea încercare începe când sfârşeşte seara şi se apropie noaptea, scria ea. La acest ceas obişnuiam să ne strân-gem în sufragerie – obişnuiam să stăm de vorbă. Acum stau singură – sânt silită sa tac – nu mă pot opri să mă gândesc la zilele lor din urmă, aducându-mi aminte de suferinţele lor, şi de ce au spus şi au făcut, şi de felul cum arătau în clipa în care erau loviţi de moarte. Poate toate acestea vor deveni, cu timpul, mai puţin sfâşietoare.”

Lui W.S. Williams îi repeta după vreo două zile cam aceleaşi lucruri, insistând mai cu seamă asupra episodului ou câinii, care o impresionase adânc, şi vorbind mult despre Keeper. Şi-aducea aminte de şederea lui lângă patul de moarte al Emilyei, de urmarea convoiului în biserică, de felul în care a asistat cuminte, la picioarele lor, la toată slujba. Şi-i povestea cum şi acum, în fiecare zi, clinele se suia pe scări şi intra în odăiţa strimtă care fusese a Emilyei. Iar Flossy se uita mereu jur în-prejur, cu o privire întrebătoare, căutând-o pe Anne.

Probabil că şi Charlotte care înţelegea multe din condiţia umană, ca o scriitoare şi cunoscătoare de oameni ce era, avea obsesia neîntreruptă a teribilei neîmpliniri ce însoţise existenţa surorilor ei, însingurarea lor deplină, nesatisfacţia în toate. Şi durerea dinilor, singura arătată dinafară, din partea unor vietăţi străine, îi releva mai cumplit drama genialei Emily şi a încântătoarei Anne, moarte fără ca cineva pe lume să se fi sinchisit de ele, fără ca inima cuiva să fi bătut pentru ele. Pradă unor gânduri ca acestea scria ea lui Williams, fiindcă în rândurile adresate lui apare o altă tonalitate a sentimentelor. Lui îi vorbeşte despre serile care trezesc în inima ei revolta împotriva poverei singurătăţii. Atunci sentimentul

pierderii încercate şi al dorului ajung greu de suferit. În astfel de momente nu e nici bună, nici îngăduitoare: e gata să se răzvrătească. Şi numai

gândul dragului ei tată aflat în camera de alături sau al slujnicelor devotate, de la bucătărie – ori vreo mângâiere de la bieţii câini o readuc la simţăminte mai blânde şi la nişte puncte ce vedere mai raţionale. În stare de veghe se gândeşte la ei, ia somn îi visează, dar niciodată nu-i poate vedea cum arătau când erau sănătoşi, ci într-una în boală şi suferinţă.

în zilele acestea ale verii anului 1849, ea reia manuscrisul la Shirley din care trimisese mai de mult o parte editorilor şi-l întregeşte, de la capitolul intitulat The \ alley of the Shadov^ of Death (Valea cu umbra morţii), cu pagini de simţire adânca scoase din experienţa ei nemijlocită.

Scrisul, care operează la oricine ca un catharsis, mai descarcă din durerile Charlottei, trecându-le prin intelect şi în felul acesta subţiindu-le substanţa. Puterile i se refac şi în curând avea să-i scrie Ellenei vorbe triste, dar frumoase, care indică ieşirea din zona disperării. Inima îi este încă grea şi solitudinea, amintirea şi dorul încă singurii însoţitori. „Dar zdrobită nu sânt încă; nu mi-am pierdut nici elasticitatea, nici speranţa, nici de tot capacitatea de a mă strădui. Am oarecare putere să lupt bătălia vieţii. Sânt conştientă şi pot recunoaşte că am multe mângâieri, multă îndurare. Încă pot merge înainte. Dar sper şi mă rog ca nici tu nici oricare altul dintre cei pe care-i iubesc să nu fie în locul meu…”

Tăria morală a familiei Bronte a învins încă o dată şi Charlotte, ca şi pastorul Patrick Bronte au depăşit marea criză cu ajutorul sentimentului religios şi al reprezentării specifice în ceea ce priveşte necesitatea orinduirii lumii într-o concepţie providenţială. Îndoliată în veşminte şi în inimă, Charlotte îşi va face totuşi datoria mai departe faţă de oameni şi de misiunea sa scriitoricească. Caracterul ei a ieşit întărit din această agonie, ca şi luciditatea, ca şi

înţelegerea mai adâncă a modalităţilor artistice pe care trebuie să le folosească fără compromis. Lucrurile acestea reies dintr-o scrisoare adresată lui Williams prin septembrie şi în care Charlotte răspundea unei întrebări a editorilor în legătură cu adevărul personajelor din Shirley, aflată în curs de editare. Ştiind ce însemna acum notorietatea romancierei Currer Bell, prietenii care-i publicau cartea cea nouă se temeau probabil de asemănări prea izbitoare între eroii cărţii şi modelele lor locale, asemănări care ar fi putut duce la scandaluri publice în lumea din Yorkshire.

Mai întâi Charlotte explică de ce nu va fi identificată în regiunea de origine şi arată din nou, cu o sinceritate dureroasă, ce restrânsă a fost experienţa ei de viaţă, ce puţini oameni a cunoscut şi mai cu seamă cât de puţini au cunoscut-o pe ea. Şi exemplifică raportul dintre realitate şi ficţiune în creaţia ei, referindu-se la două personaje, mr. Helstone şi mr. Hali. Pe primul l-ar fi cunoscut în persoana unui cleric care murise mai de mult la vârsta de 80 de ani. Îl văzuse o singură dată, la târnosirea unei biserici, când era o copilă de zece ani şi fusese impresionată de înfăţişarea lui, de aerul lui sever şi marţial. Mai târziu auzise vorbindu-se despre el, şi bine, şi rău. Unii îl apreciau entuziaşti, alţii îl detestau. Din anecdotele, din întârn-plările al căror erou fusese făcut, Charlotte cumpănise adevărul şi stabilise o medie a cărei reprezentare era personajul din carie.

Pe al doilea, mr. I lall, îl ştia mai bine. Originalul după care făcuse copia artistică îi fusese mai familiar. Dar el n-c cunoştea decât toarte puţin. Încă o dată, amărăciunea unei stări interioare care i-a apăsat copilăria şi tinereţea străbate printre rândurile Charlottei, atunci când se gândeşte dacă persoana care-i slujise drept model ar putea să se recunoască într-un erou din carte. Şi răspunsul este că persoana ar fi putut bănui că ea l-a

observat şi l-a transformat în personaj al unei cărţi, cum şi-ar fi putut bănui de aşa ceva câinele.

Dar indiferent că oamenii se vor recunoaşte sau nu în caracterele desenate de ea, hotărârea în ceea ce priveşte adevărul scrisului a fost luată. „N-are importanţă dacă voi li cunoscută sau nu, dacă voi li judecată rău sau dimpotrivă – sânt decisă să nu scriu altfel. Mă voi îndrepta într-acolo unde mă duc puterile mele... Trebuie în privinţa scrisului să am deplină libertate. Pierderea a ceea ce avem mai scump şi mai apropiat de noi în lumea aceasta produce o înrâurire asupra caracterului: căutăm ceea ce ne-a mai rămas pentru a ne sprijini şi dacă găsim, ne agăţăm cu o tenacitate nou încordată. Facultatea imaginativă m-a ridicat pe când mă prăbuşeam, cu trei luni în urmă[15]; de atunci exercitarea ei necontenită m-a ţinut deasupra apei; rezultatele mă bucură acum, fiindcă îmi dau seama că m-au făcut în stare să procur plăcere altora. Mulţumesc lui Dumnezeu care mi-a dat această facultate; şi pentru mine este o datorie a religiei mele de a apăra darul acesta şi de a profita din stăpânirea lui."

Fermitatea Charlottei se conturează mai mult cu prilejul apariţiei, la 26 octombrie 1849, a romanului Shirley, care a dat naştere la nemulţumiri tot atât de mari ca acelea generate de publicarea cărţii Jane Eyre, din pricina înfăţişării foarte critice a unor feţe bisericeşti. Cele două îndrăzneli i-au creat un renume care n-a făcut decât să crească în perspectiva timpului şi a afirmării valorilor, dar i-au atras duşmănii înverşunate din partea unor oameni orbiţi de prejudecăţi.

Se pare că însăşi naşa Charlottei, soţia unui respectabil cleric, a rupt relaţiile cu fina ei din pricina ironiilor la adresa diaconilor (între care s-a putut recunoaşte cu uşurinţă şi Arthur Bell Nicholls, vechiul colaborator al pastorului Bronte), iar bătrâna domnişoară Wooler a făcut aspre reproşuri fostei ei colaboratoare. Nemulţumirea unor prieteni şi cunoscuţi o atinge, fireşte, pe Charlotte,

15

dar într-un mod special. O vizită făcută familiei Nussey în această toamnă a anului 1849 a pus-o în contact direct cu admiratori şi duşmani. Şi ea pare destul de mirată de popularitate, îi face plăcere căldura cu care o revăd colegele şi profesoarele de demult. Însă n-o contrariază de loc întâlnirea cu adversarul. Dimpotrivă, aşa cum îi relatează lui W.S. Williams, având prilejul să vadă pe câţiva dintre aceia care tunaseră şi fulgeraseră împotriva ei, ea abia aştepta momentul bătăliei („I longed for the battle to come on") şi ar fi dorit din toată inima să-i audă vorbind pe faţă. Punctele de vedere la adresa lumii contemporane, opiniile ei sânt din ce în ce mai clarificate şi atitudinea ei mai fără compromis. Modestă, chiar umilă, Charlotte nu va profita de glorie decât pentru a cunoaşte câteva personalităţi ale vieţii publice engleze, câteva mari nume ale literaturii contemporane pe care le admira de mult. De pildă, când editorii întreabă cui ar dori să mai trimită exemplare din Shirley, ea indică numele ITarrietei Martineau, una din personalităţile marcante ale acelei epoci, cu o mare deferentă. La fel vorbeşte despre Mrs. Gaskell, autoarea romanului Mary Barton. Amândouă aceste femei i se par a avea suflete nobile, intelect elevat, şi a o depăşi cu mult prin înzestrare şi experienţă. O scrisoare a Elizabethei Gaskell, în care aceasta îşi exprimă admiraţia faţă de autoarea romanului de curând apărut, o face să lăcrimeze.

Dar veşnic atenţii ef editori, Smith şi ceilalţi, se grăbesc s-o scoată pe Charlotte, cu prilejul apariţiei cărţii, din solitara ei condiţie. Sub un motiv sau altul, o cheamă la Londra după 20 noiembrie. Cum Charlotte dorea să consulte şi un doctor, acceptă invitaţia şi vine din nou în capitală. Londra îi face aceeaşi impresie, înfricoşând-o ca şi mai înainte şi trezindu-i toate timidităţile, deşi George Smith şi familia lui, ca şi familia Williams, o conduc peste tot cu o curtoazie discretă şi neforţată, la teatru, la

expoziţii de pictură, în vizite. A asistat la un spectacol cu Macbeth, cu actorul Macready în rolul principal. S-a dus din nou la Galeria Naţională să vadă tablourile care-i plăceau şi pe care le mai văzuse de câte ori fusese la Londra. Pe deasupra a mai avut şi bucuria unei splendide expoziţii a peisagistului Turner, unul din precursorii picturii moderne, ai impresionismului.

Prima întâlnire a Charlottei cu William Makepeace Thackeray a fost destul de decepţionantă pentru marele romancier. Scriitorul a fost invitat la un dineu, cu alţi câţiva gentlemeni, fără să ştie că îl va întâlni pe Currer Bell. Înălţimea lui proverbială – de peste un metru optzeci – a speriat-o pe mărunta Charlotte, ca şi figura lui. Urâtă. Cum ea însăşi spune, cu o expresie aspră, satirică, clar capabilă şi de o privire blajină. Lui Thackeray nu i s-a spus cine era tânăra, nici nu i-a fost prezentat. Dar tot privind-o prin ochelari, şi-a dat seama cine era. Şi când s-au sculat să se ducă la masă, el s-a îndreptat spre ea şi i-a spus: „1 îaide să dăm mina „. Au dat mâna, apoi el i-a oferit braţul. Se pare că spectacolul uriaşului Thackeray la braţ cu Charlotte Bronte", a cărei înălţime era sub cea normală, a fost foarte ciudat şi foarte hazliu pentru privitori. Pentru Charlotte au fost câteva momente îngrozitoare. Sugrumată de emoţie, ea nu mai putea răspunde nimic. Iar când pentru a-i face plăcere Thackeray cita câte o replică sau câte un fragment din lane Eyre, Charlotte nu recunoştea măcar propriile ei cuvinte. Pe deasupra îi mai spunea şi Currer Bell în loc de miss Bronte. Charlottei i-a fost atât de ruşine de reacţia ei, încât şi-a închipuit că Thackeray a luat-o drept o proastă. Dar impresia lui a fost alta. Ducându-se de la dineu la clubul lui, Gar-rik Club, le-a spus amicilor săi: „Dragii mei, am luat masa cu Jane Eyre!" Şi apoi a şi scris cum i s-a părut seara aceea. „Am

văzut, a spus el, o măruntă şi severă Ioana d'Arc care ne privea în faţă, care ne cenzura viaţa şi morala

uşuratică"[16].

Sub o zodie mult mai bună pentru starea sufletească a Charlottei s-a desfăşurat întrevederea cu Harriet Martineau, romancier şi critic literar de notorietate, sora interesantului filozof James Martineau fără de care istoria gândirii în Anglia vremii nu poate fi înţeleasă. Charlotte trimisese, cum am văzut mai înainte, un exemplar din Shirley Harrietei Martineau care-i răspunsese printr-o notă adresată d-lui Currer Bell, dar al cărei conţinut era destinat unei femei. Plăcut impresionată de acest gest delicat, care-i respecta pseudonimul în ciuda cunoaşterii sexului persoanei aflate la adăpostul lui, Charlotte i-a scris din nou, solicitându-i o întrevedere. Au căzut de acord asupra zilei de duminică şi asupra orei 6 după-amiază. Locul în care urma să se producă întâlnirea era casa unor veri ai Harrietei, necăsătorită, deşi avea acum 47 de ani. Casa se at la într-unui din cele mai elegante cartiere ale Londrei, în Hyde Park Square. Domnul şi doamna Martineau împreună cu Harriet aşteptau cu ceştile de ceai în faţă, după obiceiul după-amieze-lor englezeşti, pe misterioasa musafiră. Când orologiul a bătut ora şase, uşa s-a deschis şi a intrat „un spiriduş mic, loarte mic, cu păr lucios, arătând ca de 15 ani, nu mai mult, purtându-se foarte firesc, curat şi îngrijit. S-a aşezat şi a luat ceaiul cu ceilalţi, fără să i se cunoască încă numele. A întrebat-o pe Harriet Martineau: «Ce credeţi, sincer, despre /ane Eyrei». Iar Harriet Martineau: «Este o carte de mâna întâi». La care micul spiriduş s-a roşit de plăcere. După ceai domnul şi doamna Robert Martineau s-au retras şi au lăsat spiriduşul într-un tetc-a-lctc de două ore cu Harriet căreia şi-a destăinuit numele şi povestea vieţii…”

Mrs. Gaskell, care povesteşte cu humor scena, mai adaogă că I larriet Martineau şi autoarea romanului

[16] Cf. Robert de Traz.

Shirley şi-au jurat prietenie veşnică.

Sigur că, între ele, cele două femei deosebit înzestrate au găsit repede punţile care să le unească. Minţile lor erau la fel de lipsite de prejudecăţi şi aduceau dovezi în acest sens atât romanele Charlottei cât şi scrierile Harrietei care nu lăsau niciodată la o parte subiectele sociale şi politice. Ea era cotată în mişcarea culturală a vremii ca una din conştiinţele libere, alatUri de fratele ei James, de romanciera George Eliot şi de criticul George Henry Lewes, toţi discipoli în filozofie ai pozitivistului francez Auguste Comte.

Pe de altă parte, Harriet cunoscuse în tinereţea ei pe câţiva dintre scriitorii pe care Charlotte îi iubise şi-i citise de foarte devreme cu surorile şi fratele ei, pe Coleridge, ~2e Qdr. Cey de pildă, despre care Harriet a vorbit pe larg în amintirile ei. Aşa că prietenia închegată acum a rămas una din cele destul de statornice.

Charlotte a mai intilnit şi pe John Forster, critic cu întinse legături în lumea literelor, prieten cu Dickens căruia i-a şi făcut o biografie, cu Robert Browning poetul, şi lector şi consilier al casei editoriale Champmann and Hali. În total, spunea ea. „a intilnit şapte critici, unii cu feţe foarte grave în scris, dar extraordinar de politicoşi când îi afli faţă în faţă”, invitaţi de George Smith.

De Crăciun, nedorind să-l lase singur pe pastor în casa pustie, Charlotte s-a întors la Haworth, unde a venit curând după aceea şi Ellen Nussey, aşteptată cu mult dor şi găzduită cu mare plăcere de scriitoarea acum celebră şi având şi mijloace de existenţă mai mult decât îndestulătoare. Charlotte se întorcea spre prietena ei veche cu un ataşament mişcător pe care-l."omunica şi corespondenţilor ci londonezi. Deşi Harriet Marti-neau avea o mare reputaţie şi o conversaţie plină de spirit, de strălucire, romanciera de la Haworth rămăsese totuşi credincioasă prieteniilor de demult, simple, dar atât de încercate. Faima nu rămâne însă niciodată neumbrită şi Charlotte mai are de întâlnit recenzii şi cronici

nefavorabile la adresa cărţilor ei. În general o lasă rece, dar una a iritat-o în mod deosebit, datorită şi persoanei care o scrisese şi modului în care problemele erau puse. W’.S. Williams, care-i trimitea toate jurnalele şi revistele cuprinzând dări de seamă la Shirley, i-a expediat în primele zile ale lunii ianuarie 1850 un exemplar din Edinburgh Review în care fusese inserată o astfel de cronică. Autorul ei era George Fâenry Lewes. Cunoscutul om de litere şi admiratorul forţei scriitoriceşti a Charlottei, şi care acum desfiinţează pur şi simplu noul roman, a’ungând la jignitoarea concluzie că „aproape orice capitol ar fi putut fi omis" şi că „Shirley nu poate fi primită ca o operă de artă", deoarece scene izolate au fost strânse în trei volume, dar n-au izbutit să ajungă o operă unitară.

Pe Charlotte şi ideile şi tonul de superioritate masculină mai ales au supărat-o în aşa măsură, încât îi scrie imediat criticului o scrisoare de o concizie neobişnuită şi un conţinut şi mai neobişnuit la posibilităţile ei de stăpânire de sine şi de resemnare. Ea scrie: „Pot să mă păzesc singură de duşmani, dar să mă apere Dumnezeu de prieteni”. Şi semnează Currer Bell. Mai târziu, după câteva zile, pe la 19 ianuarie, îmblânziâă după primul acces de amărăciune, o nouă scrisoare îi explica lui Lewes, cu luciditatea şi amabilitatea obişnui:? a Charlottei care fuseseră raţiunile mâniei trecătoare. Şi sfâr-şea strângându-i mâna, „cu un anumit respect şi mai multă mâhnire” [17]

Rezerva lui Lev/es faţă de Shirley a iost cu totul accidentală, cartea bucurându-se în general de un mare succes. Şi mai cu seamă în nord, în cea mai largă măsură la Haworth unde vestea apariţei cărţilor scrise de fata pastorului s-a raspândit prin ianuarie-februarie până la oamenii cei mai simpli. O femeie, soţia lui John Brown

17

ţârcovnicul, îl auzise într-o zi pe reverendul Arthur Bell Nicholls râzând cu hohote, bătând din palme şi din picioare în vreme ce citea singur în cameră, şi a crezut că înnebunise. De fapt seriosul reverend citea Shirley şi se prăpădea de râs recunoseându-se în Malone, unul din grupul celor trei preoţi ridicoli, zugrăviţi de Charlotte după natură. I-au plăcut aşa de mult scenele cu tinerii intoleranţi, stângaci şi caraghioşi, încât s-a dus şi le-a citit şi bătrânului pastor 3ronte care era fericit de celebritatea fiicei sale. Aspiraţiile lui de intelectual ratat, doliurile de părinte îndurerat erau acum din plin răsplătite de enormul succes al Charlottei, de bună starea materială, deşi nimic din cele pierdute nu se mai putea înlocui. Dar ceea ce îl bucura pe pastor o indispunea pe Charlotte. 3unăoară, într-o zi, Martha slujnica a venit cu sufletul la gură la stăpână-sa sa-i împărtăşească veştile auzite despre cărţile scrise de ea şi care ajunseseră până la Heighley la biblioteca Mechanics' Institute, unde toţi abonaţii se băteau pe ele. A fost nevoie de o întrunire a membrilor bibliotecii ca să se poată stabili o ordine a lecturilor. Martha zicea în dialectul ei că sânt cele mai grozave cărţi care s-au văzut vreodată, după părerea tatălui ei şi a prietenilor lui. Pe Charlotte au trecut-o sudori reci la auzul vorbelor Marthei, căreia nici tonul aspru al stăpânei, nici interdicţiile nu au reuşit să-i scadă entuziasmul. De altfel începuseră să vină la Haworth, în jurul casei parohiale, turişti şi admiratori necunoscuţi care aşteptau ore întregi pentru a vedea pe marea scriitoare sau măcar pe tatăl ei trecând o clipă. Se dădeau bacşişuri slujnicelor şi oamenilor de serviciu de pe lângă biserică pentru a-i convinge să-i lase pe vizitatori mai în preajma casei. Dar inutil. Groaza de publicitate a Charlotteî era aceeaşi la Haworth ca şi la Londra şi ea nădăjduia în dealurile greu accesibile ale locului, ca şi în natura aspră a oamenilor, pentru punerea unei bariere între ea şi vizitatorii nepoftiţi. Nu numai oamenii mărunţi ai satului şi regiunii erau mândri de miss Bronte. Unul dintre onorabilii

squires[18] din Lancashire, comitat învecinat cu acela al York-shireului, James Kay-Shuttleworth, o invită în repetate rânduri în lamilia lui, la Gawthorpe Hali. Foarte mâncru de relaţiile fiicei sale. Pastorul Bronte o îndeamnă pe Charlotte să se ducă. Si în luna martie 1850, Charlotte ajunge la vechea şi pitoreasca reşedinţă a squire-ului, aşezată pe graniţa deluroasă dintre comitatul Yorkshire şi Lancashire. Aci a fost primită cu dragoste şi admiraţie de toată familia care-i citise cu atenţie deosebită cărţile şi nu ostenea să le comenteze în modul cel mai favorabil. F.a s-a simţit mult încurajată în conceuţia-i scriitoricească de punctul de vedere al acestor locuitori din nordul Angliei care, spre deosebire de criticii londonezi, au găsit foarte mult adevăr al vieţii din Anglia de nord în cărţile romancierei din Haworth. De unde ceilalţi o învinuiau tocmai de a fi şarjat, de a fi îngroşat contururile personajelor, localnicii din Lancashire au lăudat exactitatea cu care ea surprinsese contrastul izbitor dintre natura aspră, colţuroasă a oamenilor, dintre fondul autohton şi formele de civilizaţie foarte artificiale care încercau cu stângăcie sa-l acopere. Co-municând lui George Smith părerea noilor prieteni într-o scrisoare scrisă la 16 martie, imediat după întoarcerea de la Gawthorpe Hall, Charlotte arăta în sfârşit oarecare satisfacţie, de a fi auzit câteva cuvinte sincere, ieşite din inimă, nesofisticate ca acelea ale criticilor şi specialiştilor. De altfel noii prieteni ajunseseră atât de departe cu pasiunea lor pentru cărţile Charlotteî. Încât au venit până la Haworth ca să poată

identifica locurile şi, eventual, şi pe câţiva din oamenii transformaţi în personaje.

între timp experienţele umane noi, relaţiile sociale în care intrase nu făceau decât să îmbogăţească fondul prim

[18] squire – titlu ce mică nobleţe.

de capacitate de observaţie şi analiză, să stârnească izvoarele adânci ale pasiunii hrănită numai cu împrejurări dramatice în Charlotte. Gândirea ei creatoare se intensifică şi se clariiică. Ceea ce cere tot mai mult de la artă Currer Bell este adevărul şi forţa simţirii. Vorbind odată despre un roman al scriitoarei Jane Austen pe care totuşi o preţuia, ea-i face imputări loarte reale, pentru motivele pe care le delinează exact. Pictura lumii engleze e făcută ciudat de bine, zice Charlotte, la supralaţă, cu o minuţiozitate chinezească, cu o delicateţe miniaturală. Ea nu-şi tulbură niciodată cititorul cu vreo vehemenţă; nu-l stârneşte cu nimic profund. Pasiunile îi sânt cu desăvârşire necunoscute. Nu se ocupă nici pe jumătate de inima oamenilor, cit se ocupă de ochii, gurile, mâinile şi picioarele lor; ii place să studieze ceea ce vede cu ascuţime, vorbeşte cu uşurinţă şi se mişcă mlădios. Dar ceea ce pulsează cu rapiditate şi tărie, deşi în ascuns, locul prin care năvăleşte sângele, centrul nevăzut al vieţii şi ţinta simţitoare a morţii, acestea miss Austen le ignoră.

Toate reproşurile acestea sânt fundate pe adevăr dacă priveşti lucrurile sub unghiul geniului; dacă te mulţumeşti să afirmi doar talentul romancierei Jane Austen, sigur că ele cad. Dar Charlotte, cum spuneam mai sus, câştigă o înţelegere din lăuntrul vieţii, din miezul însuşi al încercării şi al durerii. Pe bună dreptate putea să spună în acest an mrs. Gaskell care o va cunoaşte mai târziu cu câteva luni: Viaţă ca a domnişoarei Bronte n-am auzit de când sânt".

Toate pierderile inimii ei s-au schimbat în cişti guri, după vechea vorbă a lui Sofocle despre raportul între suferinţă şi înţelepciune. Dar câştigurile sânt ale minţii care nu întotdeauna îndestulează inima. Şi singurătatea Charlottei era la fel de greu de îndurat chiar dacă ea dobândise adâncimi negândite ale intelectului şi ale intuiţiei. Prima primăvară a solitudinii totale, din anul 1850, primul mai înflorit, după care tânjesc prietenii ei editori din Cornhill stând la birouri şi citind manuscrise, sânt pentru Charlotte solii înnoitori ai dureroaselor

aduceri aminte. Lui James Taylor, alt lector al casei Smith, care o invidia pentru libertatea de a se plimba sub soarele de mai, ea îi răspundea „sânt liberă să mă plimb pe lande, dar când mă duc singură într-acolo, toate îmi amintesc de timpurile când erau şi alţii cu mine, şi atunci landele par o pustietate fără chip. Singuratică, întristătoare. Sora mea Emily le iubea în mod deosebit şi nu e măgură cu buruieni, nu e fir de ferigă, nu e frunză, nu e frunză tânară de afin, nu e ciocârlie ori prigorie în zbor care să nu-mi aducă aminte de ea. Priveliştile depărtate erau bucuria Annei şi când mă uit împrejur, pe ea o văd în nuanţele albastre, în ceţurile pale, în valurile şi umbrele orizontului. În tăcerea dealurilor, poezia lor îmi vine în minte, în versuri izolate şi în strofe: pe vremuri îmi plăcea. Acum nu mai îndrăznesc s-o citesc şi adesea sânt împinsă să doresc a lua o înghiţitură de uitare şi să uit că, atâta vreme cit am minte, nu voi uita niciodată”[19].

Curând după această misivă tristă, Charlotte se duce din nou la Londra pentru vreo câteva săptămâni.. Şi iarăşi George Smith o însoţeşte pretutindeni, la Camera Comunelor pe care ea vrea s-o viziteze, la Royal Chapel unde are bucuria de o clipă de a-l vedea pe ducele Wellington, învingătorul de la Waterloo, eroul prelerat al copilăriei ei, şi care o impresionează prin bătrineţea şi măreţia lui. Într-alta zi era cât pe aci sa-l întâl-nească din nou pe duce care ieşise din cabinetul pictorului la modă Richmond, cu o clipă înainte ca ea să intre. Ideea de r. —i tace Charlottei portretul fusese tot a lui George Smith care procedase cu multă abilitate, propunându-i să-l dăruiască tatălui ei ca amintire. Richmond i-a făcut cadou şi o copie după portretul lui Wellington. De data aceasta s-a intilnit şi cu George Henry Lewes, cu care s-a împăcat. Dar a impresionat-o asemănarea fizică a criticului cu Emily şi asta a dăunat oarecum întâlnirii lor. Vizite

19

propriu-zise n-a făcut decât lui sir James Kay-Shuttlworth, la reşedinţa lui londoneză şi lui Thackeray pe care îl întâlnise din nou la George Smith. Întâl-nirea în trei a fost cea mai reuşită din punctul de vedere a! Charlottei, care a putut, de data aceasta, să-i spună tot ce avea de spus. Thackeray venise într-o vizită matinală şi a stat peste două ore. Smith n-a făcut decât sa asiste, martor tăcut Ir. Curioasa scenă pe care Charlotte a descris-o Ellenei. „Uriaşul şedea în faţa mea; am simţit nevoia să-i vorbesc despre câteva din cursurile sale (literare, bineînţeles); una cue una erorile mi-au venit în minte ş: 1 le-am spus tot una cite una şi am căutat explicaţii sau apărare. S-a apărat ca un turc şi ca un păgân; adică scuzele erau uneori mai rele decât crima în sine. Toată treaba s-a sfârşit într-o prietenie destul de bună"[20].

Şi Charlotte încheia anunţând-o pe Ellen că în seara respectivă, 12 iulie 1850, lua masa în familia marelui romancier

Viaţa intimă a lui Thackeray, cunoscută de toată Anglia, suferise o gravă lovitură prin alienaţia mintală a soţiei sale, foarte iubite. De atunci, el care fusese mai înainte un mare petrecăreţ, un iubitor de aventură în toate sensurile şi risipise o avere considerabilă, îşi revărsase afecţiunea asupra celor două fetiţe pe care le-a crescut bine, într-un mediu, într-o atmosferă de intelectualitate elegantă. Ele erau, împreună cu guvernanta lor, de faţă la orice primire mai însemnată. Cea mai mare a avut şi un oarecare talent scriitoricesc şi a lăsat plăcute amintiri, încărcate de detalii pitoreşti, înregistrate cu ochii copilăriei curioase. Sigur că nu putem uita dintre amintirile ei pe aceea legată de Charlotte Bronte, femeia celebră şi nefericită despre care toată Londra vorbea.

Scenele sânt povestite pe larg, începând cu atmostera aşteptării din vechiul salon elegant din Young Street, cu terestre cu arcade. Era o seară călduroasă de vară, şi ferestrele erau deschise. Aşteptau nu numai copiii cu

20

încordare, dar şi 1 hacke-ray însuşi care de obicei nu aştepta pe nimeni. Au văzut cum s-a oprit o trăsură; cum s-a dat repede jos din ea George Smith cu faţa lui frumoasă, pentru a conduce pe musafiră. Thackeray a ieşit în hol să-şi întâmpine oaspeţii şi după o clipă uşa s-a deschis şi, între cei doi bărbaţi înalţi şi arătoşi, s-a văzut o siluetă feminină, mică, delicată. Era o femeie serioasă, palidă, cu păr lucios, pieptănat strins, cu ochi care priveau drept, statornic. Arăta a avea peste treizeci de ani şi era îmbrăcată cu o rochie închisă de voal cu un desen verde palid. A întrat purtând în mâini mitenele, mănuşile de dantelă, şi a rămas tăcută şi serioasă. Inimile copiilor băteau cu putere. Aceasta era deci romanciera, puterea necunoscută care prin cărţile ei pusese pe foc Londra, făcând-o să citească, să vorbească şi să emită tot felul de ipoteze. Fetiţele citiseră Jane Eyre pe apucate, când de ici când de colo, fără voie, şi rămăseseră cu o impresie neştearsă. Şi acum iat-o pe Jane Eyre în persoană! Toată lumea era foarte încurcată de tăcerea invitatei şi clipa când au fost poftiţi la masă a însemnat o uşurare generală. Fetiţele au zâmbit când tatăl lor s-a aplecat ca să-i poată oferi braţul musafirei sale, fiindcă oricât ar fi fost ea de genială, nu-i ajungea decât până la cot. La masă Charlotte n-a mâncat mai nimic; îl privea doar pe Thackeray cu ochi strălucind de interes. Se lumina doar uneori când îi răspundea, cu o lumină care venea dinăuntru. Altfel îl asculta cu atenţie, uşor aplecată peste masă.

După-masă au venit mulţi prieteni de-ai lui Thackeray, plini de aceeaşi curiozitate care bântuia Londra, de a o vedea pe miss Bronte. Printre ei se numărau şi celebrităţi ca scriitorul şi filozoful Thomas Carlyle care venise cu soţia sa, mult gustatul pictor Millais şi el însoţit de o doamnă M., romanciera George Eliot care nu ajunsese încă la apogeu şi mulţi, mulţi alţii. Charlotte, confruntată

cu un salon plin de nume şi feţe străine, a tăcut repede una din crizele ei de timiditate şi s-a refugiat în birou unde a stat pe o sofa, schimbâr. D din când în când câte o vorbă, în surdină, cu guvernanta fetelor, miss Truelock. Musafirii ceilalţi au rămas în salon, aşteptând o conversaţie briliantă care n-a mai venit. Treptat salonul s-a întunecat, lampa a început să fumege, conversaţia a scăzut şi ea din cât se încropise. Doamnele şedeau aşezate jur împrejur şi tot mai trăgeau nădejde. Ba una din ele, mrs. Brookfield, care şedea lângă uşa biroului aproape de locul ocupat în colţ de Charlotte, a întrebat-o de departe, înclinându-se puţin spre ea, dacă-i place Londra. După o pauză, miss Bronte a răspuns, cu gravitate „, da şi nu". Foarte curând de altfel ea s-a şi retras, spre dezamăgirea celor prezenţi. Iar după plecarea ei, fetiţele, trecând prin hol, l-au văzut pe tatăl lor, cu pălăria pe cap, deschizând uşa de la intrare. La privirea lor întrebătoare, Thackeray a pus un deget la gură reclamând tăcere, a ieşit şi a închis încet uşa după el. Şi s-a dus drept la club, plictisit de o astfel de seară la care nici el nu rezistase. Într-un târziu, musafirele au întrebat pe fetiţe unde e tatăl lor. Încurcate, ele au răspuns că se întoarce. Doamnele au mai stat ce au mai stat, s-au mirat, şi în cele din urmă au plecat şi ele.[21]

Marea serată atât de mult aşteptată de Londra mondenă se soldase cu un enorm eşec. Charlotte nu accepta nici măcar cie dragul lui Thackeray un compromis cu convingerile ei. Şi refuzul de a face concesii mondenităţii a fost de la început foarte net, fără nicio abatere. Lucrurile stăteau la fel în relaţiile cu oamenii ca şi în ideile despre artă. Cu o pătrundere rară, ea izbutea să-i cunoască repede aproape la prima vedere, să descopere fondul real, autentic şi să şi-l apropie, sau

[21] Povestirea făcută după relatarea Annei Thackeray Ritchie m: Chapters from some Memoires, Tauchnitz, nr. 3046, p. 76—84.

să respingă afectarea, conversaţia goală, uşoară, a lumii saloanelor.

în luna iulie, tot cu George Smith şi cu una din surorile lui, Charlotte face o călătorie în Scoţia. A stat câte puţin la Edinburgh, Melrose şi Abbotsford, care au interesat-o foarte mult şi i-au plăcut, deşi oraşele nu-i puteau da nici pe departe măsura frumuseţii adevărate, sălbatice a Scoţiei. Totuşi s-a mişcat pe un spaţiu destul de larg şi a avut destulă varietate de peisaj. I-a fost în mod special plăcut suişul pe culmea muntoasă din preajma Edinburghului, Arthur Seat, şi o când a ajuns sus, perspectiva peste oraş. Spre mare şi fluviul Leith, spre dealurile Pentland.

în august este din nou invitată de familia James Kay-Shuttle-v.'ort, de data aceasta la reşedinţa lor numită Briery Close, la Windermere, comitatul Westmoreland, o casă drăguţă pe drumul mare de la gara Windermere spre Lowwood. În sfârşit Charlotte are prilejul să viziteze renumita regiune a lacurilor, care a dat numele ei primei generaţii de poeţi romantici englezi. Unul dintre aceştia, cu mulţi, mulţi ani în urmă o invitase pe Charlotte aici. Acum insă el nu mai era pe lume.

Gazdele au fost extraordinar de îndatoritoare şi au pus la dispoziţia invitatei lor o trăsură închisă pentru a o plimba pretutindeni. Charlottei peisagiul i s-a părut nemaipomenit, aşa cum numai în vise văzuse. Dar a regretat grozav trăsura închisă care o ţinea departe de natură, de frumuseţe. „Hotă-rât lucru, spunea ea într-o scrisoare către miss Wooler, nu mi se potriveşte scrutarea pitorescului în trăsură închisă. Orice altceva ar fi nimerit: căruţă, docar sau chiar diligentă; dar trăsura închisă încurcă toate. Îmi venea să mă strecor nevăzută din ea şi să fug singură printre dealuri şi văi..."

Din fericire, trei zile Charlotte a fost în tovărăşia Elizabethei Cleghorn Gaskell, scriitoarea, cu care a stabilit

o legătură sufletească foarte frumoasă şi durabilă. Familia Shut-Ueworth le invitase anume împreună. Şi avem de la mrs. Gaskell relatarea întâlnirii în care accentul cade şi pe înfăţişarea fizica a Charlottei, îmbrăcată în mătase neagră de data aceasta, dar în special pe câteva trăsături psihologice. De pildă, doamna Gaskell a fost frapată de vocea ei, foarte dulce, de ielul în care şovăia în alegerea cuvintelor cate însă o dată alese par admirabile fără niciun efort şi în totul pe măsura ocaziei. Nimic nu e forţat în ea, ci perfect simplu.

Conversaţia s-a făcut şi din amănunte biografice ale Charlottei care i s-au părut inegalabil de triste interlocutoarei ei, dar desigur şi din comentarii literare. S-a vorbit despre unii predicatori foarte preţuiţi ai vremii, despre Modem Painters (Pictori moderni) şi Seve?: Lamps (Şapte lămpi), operele esteticianului preralaelit, John Ruskin, şi despre multe altele. S-au plimbat amândouă mult în aer liber şi scriitoarea mai vârstnică a fost surprinsă de uşurinţa cu care miss Bronte citea ca într-o carte vremea din ziua viitoare, examinând cu atenţie forma norilor şi semnele cerului. Auzind mirarea ei, Charlotte i-a răspuns că nu-şi dă seama ce bun prieten poate deveni cerul pentru un om trăind în singurătate, mai apropiat decât orice obiect neînsufleţit de pe pământ şi chiar decât landele înseşi.

După despărţire, cele două lemei vor începe o corespondenţă întreţinută cu asiduitate, pe teme morale şi psihologice, dar în primul rind literare. Lecturile Charlottei erau foarte bogate, din clasici şi din moderni şi ea se pronunţa mai ales în legătură cu contemporanii. În vreme ce se afku la Windermere, fusese invitată împreună cu Elizabeth Gaskell la ceai la Mathew Arnold, poetul şi eseistul rafinat, al cărui prim volum apăruse cu un an înainte, în 1849. Charlotte citeşte pe Ruskin, pe Tennyson care-i place mai puţin, pe Arnold şi pe mai toţi scriitorii timpului. Se ţine la curent d cu critica, în special în ceea ce o priveşte. Astfel un articol al lui Syndney

Dobell din Palladium, apărut în septembrie 1850, o emoţionează nu atât prin referirea la ea, cât la canea Emilyei. Ea îi mărturiseşte lui James Taylor că observaţiile criticului asupra romanului Vţntoase înălţimi au trezit în inima ei cele mai triste, dar şi cele mai recunoscătoare sentimente. „Observaţiile sânt adevărate, sânt pline de discernământ, sânt pline de dreptare târzie, însă e foarte târziu – vai! într-un sens. Orea târziu. Oricum, despre acest lucru şi despre regretul

sfâşietor faţă de o lumină prematur stinsă, nu este înţelept să vorbim mult. Oricine ar fi autorul articolului, eu îi rănim îndatorată."

Şi poate această târzie recenzie venind să întărească mai vechile dar nestinsele ei dureri şi regrete faţă de neîmplinirea Emilyei, Charlotte se hotărăşte, după o corespondenţă vie cu W. S. Williams şi George Smith, să retipărească cele două romane ale surorilor ei apărute împreună, Wuther’mg Heights şi /ig; -ze5 Grey, însoţindu-le de o prefaţă scurtă şi de câteva producţii poetice selectate de ea din opera lor în versuri. Cel însărcinat cu editarea nu mai este îndoielnicul Newby care crease răposatelor ei surori atâtea necazuri şi şicane, ci George Smith. Acesta are tot felul de neplăceri cu vechiul editor care izbuteşte mereu să i se strecoare printre degete, sustră-gându-se unei discuţii oneste asupra vechii ediţii şi asupra celei noi.

Charlotte e doritoare să înceapă lucrul la corecturi, e cuprinsă de o adevărată febră a nerăbdării de a se cufunda în hârtiiâe celor dispărute cu senzaţia de a-şi adânci, de a-şi reîmprospăta amintirile care nici aşa n-o părăsesc de altfel, în aceeaşi scrisoare în care îi comunică lui W. S. Williams aşteptarea febrilă de care e stăpânită, vorbeşte despre frumuseţea toamnei anului 1850. Ea împreună cu Solitudinea şi Amintirea au profitat des de zilele însorite de pe lande.

în octombrie, o prietenă a Elizabethei Gaskell, scriitoare şi ea, dar de mult mai mică importanţă, Bessie Parkes (mai târziu Belloc), întreprinde în tovărăşia unei alte persoane un fel de pelerinaj spre Elaworth, relatând amicei sale toate detaliile legate de peisajul „sălbatic şi rece" al locului. Suişul pe abrupta stradă principală a satului, popasul la hanul Black Bull, apoi rătăcirea prin cimitirul care li s-a părut pur şi simplu pavat cu pietre de mormânt înnegrite de ploaie, casa fără un copac care să o apere de vântul tăios reamintesc parcă în mod necesar permanenţele de neevitat ale vieţii de singurătate şi tristeţe duse de Charlotte în plină glorie. Vizitatorii au fost introduşi în salonaşul gol unde curând uşa s-a deschis făcând loc unui dulău bătrân. Care se mişca destul de greu (era Keeper), urmat de un domn foarte vârstnic a cărui asemănare cu Charlotte era frapantă. Pastorul Bronte, căci el era, a dat mâna cu musafirii şi s-a dus s-o strige pe cea căutată. Între timp vizitatorii au luat_ loc, l-au mângâiat

pe Keeper, personaj acum bine cunoscut admiratorilor familiei Bronte, şi au privit portretul Charlottei făcut de Richmond. Bessie Parkes face o judicioasă observaţie asupra acestui ornament singuratic al odăii care, în rama lui strălucitoare, era grozav de nelalocul lui pe pereţii cu desăvârşire goi. S-au mai uitat şi la cărţile frumoase de pe etajere, cele mai multe cadouri de la autori în ultimii ani, de celebritate, ai domnişoarei Bronte. Într-un târziu a sosit şi Charlotte, care, plină de bunăvoinţă, a condus-o pe Bessie Parkes în camera ei spre a-şi scoate boneta şi i-a adus ea însăşi apă şi prosop pentru a se curăţa de praful drumului. Curăţenia casei era impresionantă, deşi podelele şi scările de brad nu aveau niciun covor. Întoarse în salonaş, cele două scriitoare au început o conversaţie caldă, amicală. Şi încheind scrisoarea către Mrs. Gaskell, vizitatoarea curioasă spunea: „E ceva emoţionant în priveliştea acestei mărunte făpturi înmormântate într-un astfel de loc şi mişcându-se ca un duh, mai ales când te

gândeşti că această formă uşoară şi calmă închide o forţă de viaţă intensă şi înflăcărată – pe care nimic n-a putut-o răci or; stinge”.

Volumul mult dorit- cu cele doua romane şi câteva poeme ale surorilor ei a apărut în sfârşit la începutul lunii decembrie. Unul din primele exemplare a lost trimis de Charlotte lui Sydney Dobell, cu mulţumiri şi recunoştinţă pentru cuvintele de înţelegere la adresa romanului Emilyei. Încă o dată şi încă o dată sora care a supravieţuit îşi face datoria faţă de cea dispărută. Şi cuvintele ei au mereu aceeaşi dureroasă rezonanţă, neslăbită de trecerea timpului ori de uitare. Revine în vorbirea Charlottei ideea că Emily este acum dincolo de orice laudă sau blam omenesc, dar ea care a rămas este sensibilă Ia acestea fiindcă măcar după moarte opera genialei Emily a întâlnit o apreciere demnă.

După ce şi-a făcut pioasa datorie, Charlotte pleacă în aceeaşi luna, decembrie, la reşedinţa 1 larrietei Martineau. The Knoll, la Ambleside, Windermere, în apropiere de reşedinţa familiei Kay Shuttleworth. Aci, schimbând şi aerul şi cadrul, ea se simte mai bine, mai puţin copleşită de amintirile care-i făceau în unele momente viaţa de-a dreptul nesuportabilă. Casa Harrierei e plăcută, confortabilă, ţinută într-o perfectă curăţenie de mâna de fier a acestei femei originale care o amuză şi o impresionează pe Charlotte prin regimul ei de viaţă

neobişnuit. Harriet se scula cu noaptea-n cap, la ora cine; dimineaţa, răcea o baie rece pe orice anotimp, se plimba încă pe întuneric, apoi lua micul dejun şi la ora şapte se apuca de lucru. Stătea în birou până la orele două când ieşea să-şi în-tâlnească musafirii cu care lucra, citea, se plimba şi mai ales discuta (cu însufleţirea ei caracteristică) până la cinci, ceasul cinei. După-masă, conversaţia, mai abundentă şi întotdeauna foarte sinceră, continua până pe la zece, când Charlotte se retrăgea în

camera ei. Harriet intra din nou în birou unde-şi făcea corespondenţa până pe la miezul nopţii. Cu o sănătate formidabilă şi un intelect de o lorţă puţin uzuală, amfitrioana de la Ambleside a copleşit-o pe firava Charlotte. Aceasta nu înceta să scrie chiar de acolo tatălui şi prietenilor despre descoperirea unei personalităţi care depăşea cu mult media firească. Uimirea şi plăcerea ei erau cu atât mai mari cu câi era prima femeie de acest fel pe care o cunoştea. Acum parcă o vedea prima oară, fiindcă îi spunea pastorului Brontii într-o scrisoare expediată de la Ambleside că i se părea acum mult mai înaltă, mai trupeşă şi mai voinică în general decât o văzuse la întâia întâlnire. Trăsăturile morale ale Harnetei nu scapă nici ele ochiului analitic al Charlottei. În scrisoarea către lillen Nussey, ea făcea câteva remarci caracterologice interesante: „Pare inepuizabilă în putere şi spirit şi neobosită în facultatea de a lucra. E o temeie remarcabilă şi bună; desigur nu fără ciudăţenii, dar încă n-am descoperit niciuna care să mă stingherească. Este şi aspră şi cu inimă caldă, bruscă şi afectuoasă, liberală şi despotică. Cred că nu este de loc conştientă de propriul ei absolutism. Când ii spun asta, se apără cu căldură de învinuire, iar eu rid de ea. Cred că aproape domneşte în Ambleside”.

în afară de orele meselor principale şi de conversaţie, Charlotte era cih desăvârşire liberă în casa 1 Iarrietei Martincau. Citea, lucra, scria, se plimba, îşi vedea prietenii. Sir J. K. Shut-tleworth venea s-o ia adesea la plimbare în nelipsita trăsură închisă, clar singur, fiindcă soţia lui bolnavă nu putea ieşi din casă. Şi Sir James o îngrijora pe Charlotte prin paloarea şi oboseala lui.

împreună cu Harriet mergea adesea la familia dr. Arnold din apropiere, al cărui fiu mai mare, Matthew, lua calea celebrităţii. Charlotte îl cunoscuse cu prilejul unei vizite anterioare. Acum tânărul îşi informa o cunoştinţă despre felul în

care decursese una din întrevederi. La ora 7, cele două

femei celebre sosiseră. Cu Harriet care tuna şi fulgera, Matthew Arnold vorbise despre perspectivele bisericii engleze (Harriet fiind liber-cugetătoare şi atee). Apoi zice el, „nenorocitul de mine i-am promis să mă duc mâine să-i văd rezultatele miraculoase ale crescătoriei de vaci, eu care abia pot să deosebesc o vacă de o oaie. Cu miss Bronte (trecută de treizeci de ani şi urâtă, dar cu ochi cenuşii expresivi) am vorbit despre vicarii ei, despre romanele franţuzeşti, de educaţia ei într-o şcoală din Bruxelles. Apoi la nouă şi jumătate i-am trimis pe leii agitaţi la vizuinele lor…”

Din când în când, ITarrict Martineau supunea spre lectură Charlottei fragmente din scrierile ei atunci în lucru. Şi într-o dimineaţă, în laţa căminului, i-a citit o pagină despre ducele de Wellington din istoria peninsulară pe care o elabora. Spre mirarea ei, a văzut că Charlottei îi curgeau lacrimi pe obraz. Entuziasmul acesteia faţă de o figură istorică a Marei Britanii se dubla probabil cu amintirile vârstei prime în casa atunci plină de copii de la Haworth. Harrietei i s-a părut că era la mijloc o nuanţă de idolatrie, care însă, recunoştea ea, nu altera în niciun fel încânrătorul entuziasm al noii sale prietene. Fermecata de puterea personalităţii Harrietei Martineau, de sinceritatea ei totală, Charlotte a rugat-o odată ca la apariţia eventuală a unei noi opere, a unui nou roman, să-şi spună părerea lăra ocoluri. Harriet a promis, dar ocazia s-a ivit abia după câţiva ani.

La întoarcere, Charlotte s-a oprit câteva zile şi la Lllen Nussey. Apoi de Crăciun şi de Anul nou a revenit să-l bucure cu povestirea în detaliu a vizitelor şi a întrevederilor pe pastorul Bronte. Reinstalându-se la Llavorth, şi-a reluat corespondenţa, ocupaţiile de supraveghere a menajului condus de Tabby şi Martha, şi acţiunile caritabile printre cei lipsiţi din jur.

Charlotte câştiga tot mai multa popularitate intre

oamenii necăjiţi, nu prin faima ei crescândă, ci prin inima ei generoasă şi iubitoare. O lata oarbă căpătase de la ea o mică rentă anuală. Un om sărac, cu o casă de copii, căzuse pe gheaţă şi-şi fracturase femurul. Darul discret şi totuşi important al Charlottei, de o liră de aur, a uşurat câtăva vreme nevoile grele ale familiei. La mustrările tatălui ei care-i reproşa o oarecare risipă, Charlotte găsea, zâmbind, o ieşire, printr-o glumă, prin-tr-o vorbă de duh.

în primele luni ale anului 1851, perspectiva unei noi călătorii înfierbântă imaginaţia scriitoarei. George Smith făcuse o aluzie la Valea Rinului şi la posibilitatea unei excursii viitoare înspre fermecata Germanie, dragă romanticilor englezi. Charlotte se lasă uneori dusă de gândul acestei plăceri imense, dar de cele mai multe ori alungă de la sine seducţia nepotrivită cu aşezarea gravă (deşi pasionată) a minţii ei. Răspunzându-i cu înţelepciune Ellenei Nussey care o întreba, determinată de zvonul public, dacă nu cumva se va mărita cu George Smith, ea respinge ipoteza, nu cu violenţă, dar cu argumentele sociale obişnuite ale nepotrivirii de vârstă, de avere, de relaţii. George Smith era cu câţiva ani (cu opt) mai tânăr decât ea, avea o avere considerabilă şi deţinea, după părerea modestă a Charlottei despre sine, o poziţie socială mult superioară aceleia a fiicei pastorului de la Haworth. Ea era, după cum mărturisea, fericită să poată păstra prietenia lui literară care-i era aşa de necesară. Iar cât despre voiajul în Germania, îl considera o chestiune de viitor, destul de himerică, dar cu care-şi hrănea aşteptările în singurătatea de la Haworth. Raţional, ea ştia că nu se poate împlini visul, din pricina nu numai a mamei şi surorilor lui George Smith, dar şi din pricina cancanurilor capitalei. Speriată dinainte, Charlotte vede Londra gî-gâind ca o armată nesfârşită de gâşte.

Cam în acelaşi timp, James Taylor, lectorul editurii Smith, iese din calitatea de simplu corespondent al romancierei Currer Bell, care schimba cu el păreri literare,

şi devine, brusc, pretendent la mâna ei. Charlotte nutrea pentru el destulă prietenie, dar nu găsea în el autenticitatea aceea care dă unei persoane o nobleţe firească a comportamentului. De asemenea intelectul lui, deşi bun, i se părea de mâna a doua. Iar prezenţa lui fizică, spunea ea odată, îi îngheţa sângele în vine. Refuzat, bietul pretendent a părăsit Anglia şi s-a instalat câtăva vreme undeva prin colonii.

În primăvara anului 1851, o nouă vizită la Londra o repune pe Charlotte în mediul căruia de drept îi aparţinea. Aceeaşi curiozitate şi simpatie din partea publicului o urmăreşte şi o învăluie pretutindeni unde apare, deşi ea păstrează incog-nito-ul cel mai sever. Prilejul care o atrăsese de data aceasta în capitală fusese marea expoziţie, deschisă în Ciystal Palace, şi vs care Charlotte dorise s-o viziteze. Dar cum erau foarte la modă conferinţele ţinute de William Makepeace ThackeraY, familia Smith o roagă să vină cu o zi mai devreme decât hotărâse, într-o miercuri, deoarece joi după-amiază marele romancier vorbea în public pentru a doua oară în noul ciclu de conferinţe proiectat. Joi după-masă deci, însoţită de una din surorile lui George Smith, Charlotte a ajuns la locul fixat, la Wiliis'Rooms, un salon foarte spaţios, cu fresce şi stucaturi aurite, în care se stătea pe canapele în loc de bănci. Asista la această conferinţă tot ce avea Londra mai distins, iar Charlotte se credea pusă la adăpost, de ţinuta ei modestă, nebătătoare la ochi între atitea toalete strălucitoare şi între atâtea celebrităţi. Dar cum a intrat, ochiul de vultur al lui Thackeray a observat-o. Scriitorul i-a ieşit în întâmpinare şi a dus-o pe domnişoara Bronte s-o prezinte mamei sale. Bătrâna doamnă Thackeray i s-a părut Charlottei frumoasă şi cu un aer foarte tineresc. Fireşte, multe persoane din sală au venit şi ele s-o salute pe celebra romancieră care se simţea cin ce în ce mai rău în vălmăşagul acela monden.

Pe deasupra, la sfârşitul conferinţei, Thackeray a coborât de pe platformă, s-a îndreptat din nou înspre ea şi i-a cerut părerea despre cele ce spusese. Când să părăsească încăperea, sora lui George Smith a băgat de seamă că cea mai mare parte din auditoriu se aşeza pe două rânduri, spre ieşire, intenţionând s-o ovaţioneze p Currer Bell. Cunoscând reacţiile celei pe care o întovărăşea i temându-se de o criză de timiditate ca acelea cu care era obiş nuită, a luat-o de braţ pe Charlotte şi s-a îndreptat repede spre uşă. Mâna Charlottei tremura atât de tare, încât domnişoara Smith a crezut o clipă c-o s-o vadă leşinând. Lucrurile s-au sfârşit totuşi cu bine. A doua zi, vineri, Charlotte a fost în stare, cu toată zguduirea suferită, să facă o vizită la Crystal Palace care a impresionat-o mai mult ca edificiu şi în care a fost condusă de Sir David Brewster, un mare om de ştiinţă al zilei. I s-a părut un palat al zânelor, amestecat cu un bazar de mari dimensiuni. Dar expoziţia în sine i-a plăcut mai puţin. O alta, de «. Lata aceasta de pictură, deschisă la Somerset Mouse, a interesat-o în mai mare măsură, deşi tablourile bune erau puţine la număr, vreo şase în total.

Cine ştie pentru ce pricină, a vorbit în scrisorile ei cu mai mult entuziasm despre ziua de duminică în care s-a simţit foarte fericită şi pe care ar fi vrut s-o marcheze (după obiceiul romanilor) cu o pietricică albă. Nu s-a simţit nici excesiv de solicitată, nici prea obosită. După-amiază s-a dus să asculte

în primele luni ale anului 1851, perspectiva unei noi călătorii mfierbântă imaginaţia scriitoarei. George Smith făcuse o aluzie la Valea Rinului şi la posibilitatea unei excursii viitoare înspre fermecata Germanie, dragă romanticilor englezi. Charlotte se lasă uneori dusă de gândul acestei plăceri imense, dar de cele mai multe ori alungă de la sine seducţia nepotrivită cu aşezarea gravă (deşi pasionată) a minţii ei. Răspunzându-i cu înţelepciune Ellenei Nussey care o întreba, determinată

de zvonul public, dacă nu cumva se va mărita cu George Smith, ea respinge ipoteza, nu cu violenţă, dar cu argumentele sociale obişnuite ale nepotrivirii de vârstă, de avere, de relaţii. George Smith era cu câţiva ani (cu opt) mai tânăr decât ea, avea o avere considerabilă şi deţinea, după părerea modestă a Charlottei despre sine, o poziţie socială mult superioară aceleia a fiicei pastorului de la Haworth. Ea era, după cum mărturisea, fericită să poată păstra prietenia lui literară care-i era aşa de necesară. Iar cât despre voiajul în Germania, îl considera o chestiune de viitor, destul de himerică, dar cu care-ş; hrănea aşteptările în singurătatea de la Haworth. Raţionai, ea ştia că nu se poate împlini visul, din pricina nu numai a mamei şi surorilor lui George Smith, dar şi din pricina cancanurilor capitalei. Speriată dinainte, Charlotte vede Londra gî-gâind ca o armată nesfârşită de gâşte.

Cam în acelaşi timp, James Taylor, lectorul editurii Smith, iese din calitatea de simplu corespondent al romancierei Currer Bell, care schimba cu el păreri literare, şi devine, brusc, pretendent la mâna ei. Charlotte nutrea pentru el destulă prietenie, dar nu găsea în el autenticitatea aceea care dă unei persoane o nobleţe firească a comportamentului. De asemenea intelectul lui, deşi bun, i se părea de mâna a doua. Iar prezenţa lui fizică, spunea ea odată, îi îngheţa sângele în vine. Refuzat, bietul pretendent a părăsit Anglia şi s-a instalat câtăva vreme undeva prin colonii.

în primăvara anului 1851, o nouă vizită la Londra o repune pe Charlotte în mediul căruia de drept îi aparţinea. Aceeaşi curiozitate şi simpatie din partea publicului o urmăreşte şi o învăluie pretutindeni unde apare, deşi ea păstrează incog-nito-ul cel mai sever. Prilejul care o atrăsese de data aceasta în capitală fusese marea expoziţie, deschisă în Crystal Palace, şi pe care Charlotte dorise s-o viziteze. Dar cum erau foarte la modă

conferinţele ţinute de William Makepeace Thackeray, familia Smith c roagă să vină cu o zi mai devreme decât notarise, într-o miercuri, deoarece joi după-amiază marele romancier vorbea în public pentru a doua oară în noul ciclu de conferinţe proiectat. Joi după-masă deci, însoţită de una din surorile lui George Smith, Charlotte a ajuns la locul fixat, la Willis'Rooms, un salon foarte spaţios, cu fresce şi stucaturi aurite, în care se stătea pe canapele în loc de bănci. Asista la această conferinţă tot ce avea Londra mai distins, iar Charlotte se credea pusă la adăpost, de ţinuta ei modestă, nebătătoare la ochi între atâtea toalete strălucitoare şi între atâtea celebrităţi. Dar cum a intrat, ochiul de vultur al lui Thackeray a observat-o. Scriitorul i-a ieşit în întâmpinare şi a dus-o pe domnişoara Bronte s-o prezinte mamei sale. Bătrâna doamnă Thackeray i s-a părut Charlottei frumoasă şi cu un aer foarte tineresc. Firește, multe persoane din sală au venit şi ele s-o salute pe celebra romancieră care se simţea din ce în ce mai rău în vălmăşagul acela monden. Pe deasupra, ia sfârşitul conferinţei, Thackeray a coborât de pe platformă, s-a îndreptat din nou înspre ea şi i-a cerut părerea despre cele ce spusese. Când să părăsească încăperea, sora lui George Smith a băgat de seamă că cea mai mare parte din auditoriu se aşeza pe două rânduri, spre ieşire, intenţionând s-o ovaţioneze pe Currer Bell. Cunoscând reacţiile celei pe care o întovărăşea şi îemându-se de o criză de timiditate ca acelea cu care era obişnuită, a luat-o de braţ pe Charlotte şi s-a îndreptat repede spre uşă. Mâna Charlottei tremura atât de tare, încât domnişoara Smith a crezut o clipă c-o s-o vadă leşinând. Lucrurile s-au sfârşit totuşi cu bine. A doua zi, vineri, Charlotte a fost în stare, cu toată zguduirea suferită, să facă o vizită la Crystal Palace care a impresionat-o mai mult ca edificiu şi în care a fost condusă de Sir David Brewster, un mare om de ştiinţă al zilei. I s-a părut un palat al zânelor, amestecat cu un bazar de mari dimensiuni. Dar expoziţia în sine i-a plăcut

mai puţin. O alta, de data aceasta de pictură, deschisă la Somerset Llouse, a interesat-o în mai mare măsură, deşi tablourile bune erau puţine la număr, vreo şase în total.

Cine ştie pentru ce pricină, a vorbit în scrisorile ei cu mai mult entuziasm despre ziua de duminica în care s-a simţit foarte fericită şi pe care ar fi vrut s-o marcheze (după obiceiul romanilor) cu o pietricică albă. Nu s-a simţit nici excesiv de solicitată, nici prea obosită. După-amiază s-a dus să asculte

un predicator francez, protestant, Merle d'Aubigne şi a fost tulburată de a fi auzit din nou limba franceză, asociată în amintirea ei cu viaţa de la Bruxelles şi cu dragostea ei nefericită.

A primit vizita bătrânei doamne Thackeray care era însoţită de una din nepoate, apoi vizita lui Thackeray însuşi care de data aceasta n-a mai speriat-o prea tare. Au avut o lungă discuţie şi s-au înţeles foarte bine. Charlotte a crezut că romancierul izbutise acum s-o cunoască ceva mai bine.

Personalităţi ale aristocraţiei engleze au invitat-o în atât de exclusivistele lor saloane: marchizul de Westminster şi lordul Ellesmere, spre exemplu. Dar acest lucru n-a impresionat-o mai de loc pe Charlotte, total lipsită de prejudecăţi sociale, într-o capelă a ambasadei spaniole a asistat la o ceremonie specială, de confirmare a unor tineri în credinţa catolică. Spectacolul i-a displăcut protestantei, desigur, ca prea făcut, prea teatral. A văzut-o pe Rachel, una din cele mai mari actriţe ale lumii, şi a rămas profund zguduită de fluidul care se degaja din tragediana franceză şi care, i se păruse, avea o calitate demonică. Şi cu acestea voiajul ei londonez s-a încheiat. La întoarcere, a trecut prin A'Ianchester spre a o vedea pe doamna Gaskell. Casa plină de copii a acesteia (avea patru fetiţe, singurul băiat murindu-i cu câţiva ani înainte) va fi trezit în sensibila ei memorie copilăria de la Llaworth

cu zilele luminoase pline de chipuri dragi acum amestecate în umbra morţii. Cu atât mai mult a fost emoţionată de ataşamentul brusc arătat de Julia, fetiţa cea mai mică a familiei, care nu s-a depărtat de ea în tot cursul şederii Charlottei la Manchester şi şi-a ţinut mereu mânuţa în mâna ei.

Charlotte a fost încântată de această înveselitoare întrerupere a călătoriei spre casă şi care i-a revelat-o încă o dată pe doamna Gaskell ca pe o fermecătoare femeie şi prietenă statornică. La 1 iulie, când îi scria doamnei Smith, mama lui George, ea se a<-ăta încă plină de impresiile vizitei în casa Gaskell. La Haworth, după ce a povestit, ca de obicei, pastorului Bronte toate amănuntele călătoriei pas cu pas, s-a re-acomodat atmosferei şi a început lucrul la romanul Villette, pe care George Smith îi recomandase, cu pricepere şi interes de editor, să-l scrie în fascicole. Bineînţeles, Charlotte refuzase, fiindcă orice argument comercial îi repugna.

Lucrul la roman mergea greu şi echinoxul de toamnă din 1851 a lost o încercare mai dificilă decât în alte rânduri. Apăsata de singurătatea pentru care se antrena ca pentru o adevărată carieră, refuzând invitaţiile Harrietei Mar ţineau, ale doamnei Forster, ale doamnei Gaskell, apăsată pe lângă amintirea celor duşi şi de aceea a vieţii ei sentimentale (cu o unică experienţă), trezite de scrierea cărţii noi, cu subiect bruxelez, Charlotte a suferit şi nefasta influenţă fizică şi psihică a anotimpului autumnal. Pe fondul de tristeţe de la sfârşitul lunii septembrie, care o făcea să spună Elisabethei Gaskell: „Nu mi se întâmplă nimic. Sper şi aştept puţin în această lume, şi sânt recunoscătoare că nu mă aflu în mai mare nefericire şi suferinţă”, luna octombrie adaogă o indispoziţie fizică gravă. Ploaia rece şi vântul acela de care toţi Bronte se temeau, afară de Emily, au provocat o bronşită, o uşoară congestie care, grefată însă pe starea psihică foarte proastă a Charlottei şi pe slăbiciunea ei, a avut rezultate rele. Migrenele nevralgice obişnuite

ajunseseră intolerabile, provocând insomnii prelungite, bătute de cele mai negre gânduri. Dureri şi junghiuri în piept, tuse în chinte violente îi aminteau de agoniile celor două surori. Nu se mai putea hrăni decât cu ceai în mici cantităţi. Ellen Nussey a fost chemată doar când lucrurile stăteau foarte rău, pentru a ţine tovărăşie Charlottei. Medicii au pus un diagnostic care privea numai ficatul, spre mulţumirea pastorului care se temea de aceeaşi slăbiciune congenitală a plămî-nilor copiilor lui. Cu Ellen, Charlotte iese puţin din singurătatea care e de fapt la rădăcina tuturor stărilor ei proaste. Despre vremea aceasta avea să scrie după un interval oarecare cam aşa: „Singurătatea îmi agrava toate relele. În cursul nopţii şi zilelor acelora aşa de lungi, aşa de furtunoase, încercam o dorinţă de sprijin şi de afecţiune cum nu pot să spun. Fără să pot dormi, noapte după noapte, eram epuizată şi incapabilă să mă ocup de ceva. Zi după zi şedeam în fotoliu având drept singură tovărăşie amintirile cele mai triste. A fost un timp pe care n-am să-l uit niciodată. Dar pumnezeu mi-l trimisese şi fără îndoială că a fost ceea ce trebuia” [22]

În decembrie a murit şi Keeper. Bătrânul dulău credincios a fost îngropat în grădină, cum o informa Charlotte pe Ellen. Şi din nou, una din prezenţele familiare ani şi ani în prezbiteriu a dispărut, lăsând în urmă regretele nu numai ale Charlottei şi pastorului Bronte, ci şi ale lui Flossy, acum şi el bătrân şi gras. Charlotte vorbea despre tristeţea lui, ca despre a unui om.

Când Charlotte şi-a revenit puţin după boală, familia Nussey a invitat-o, cu solicitudinea de care a dat dovadă totdeauna faţă de familia Bronte. Charlotte a acceptat cu destulă greutate pe de o parte fiindcă drumul îi părea un chin în starea de slăbiciune în care se afla, pe de alta

[22] Cf. Robert de Traz.

fiindcă nu voia să lase în plină iarnă singur pe tatăl ei, care suporta destul de anevoie absenţa singurului său sprijin. Totuşi a stat opt zile la Ellen, s-a mai întremat, a ieşit cât de cât din zidurile reci şi cenuşii ale casei singuratice de la Haworth. S-a întors degrabă însă, cu stoicism, la locul menit al izolării ei şi şi-a reluat activităţile obişnuite. Treptat, ca de obicei, s-a obiectivat faţă de propria ei suferinţă, s-a detaşat de condiţia ei, gândind-o şi punând-o în vorbe pentru alţii. Şi-a reluat corespondenţa cu Mrs. Gaskell, cu George Smith şi ceilalţi, ca şi lecturile critice. Se simte încântată de noul roman al lui Thackeray, Henry Esmond, pe care editorul ei i-l trimisese ca pe o noutate, şi mai ales de modul în care autorul ştia să intre în epoca despre care vorbea. Îi place mai puţin satira amară desfăşurată, spune ea, ca de un „chirurg sălbatic" care-şi înfige cuţitul crud în carnea vie. Şi i se pare nedrept tratamentul pe care, ca întotdeauna, Thackeray îl aplică femeilor. După felul în care spiritul ei critic reîncepe să funcţioneze, îţi dai seama că sănătatea e aproape pe deplin recuperată. E în luna februarie, iarna se apropie de sfârşit şi o dată cu ea şi suferinţele fizice ale Charlottei. Descriindu-le într-o scrisoare din aceeaşi lună doamnei Gaskell, Charlotte vorbeşte la trecut, numind iarna suferinţei ei „iarna trecută".

Reîncepe lucrul la Villette, deşi nu cu foarte multă stăruinţă, fiindcă e hotărâtă să nu se grăbească, să nu facă concesii timpului şi editorilor care o presează. De aceea merge încet, cu pauze, cu perioade mai lungi de reflexiune. Aproape patru luni nu pusese mâna pe condei în scopuri literare şi facultăţile ei scriitoriceşti i se par ruginite prin lipsa de exerciţiu. Când vechea prietenă, domnişoara Margaret Wooler, îi scrie prin martie pentru a-i propune un scurt voiaj relaxant spre Scarborough, Charlotte îşi sprijină refuzul pe acest argument al timpului şi al uşurinţei scrisului pe care le-ar fi pierdut din

cauza bolii. De fapt, cum spunea ea, nu este un refuz, ci doar o aminare a unei plăceri, până când îşi va îndeplini

măcar partial datoria faţă de opera ei.

Se vede că lucrul a mers bine, deoarece la sfârşitul lunei mai 1852, Charlotte îşi îngăduie o mică vacanţă, dar nu în tovărăşia Margaretei Wooler, ci singură. Într-o scrisoare către Ellen Nussey, ea explica acesteia motivele pentru care trebuise să plece singură la mare, la Filey şi Scarborough. Pentru pastor, iiica lui plecase la băile de mare de care avea nevoie pentru a-şi reface sănătatea greu încercată. Pentru Charlotte, călătoria la Filey o acoperea în realitate pe cea de la Scarborough, care era un pelerinaj pios faţă de amintirea surorii ei, Anne. Si acest pelerinaj trebuise întreprins de ea singură. Într-o vineri s-a dus la Scarborough în cimitir, s-a apropiat cu inima strânsă de mormântul Annei pe a cărei piatră funerară a observat cinci greşeli. A stat ziua întreagă acolo, s-a rugat pentru sufletul pur al celei îngropate în solitudine şi a dat porunci, celor în măsură să le execute, pentru refacerea literelor de pe piatră. Nu e de mirare că se simţea singură şi înstrăinată într-un peisaj pe care-l găsea mult schimbat, mult împodobit cu construcţii de hoteluri noi. Numai marea îşi păstrase vechea grandoare neatinsă. Şi Charlotte se plimba pe nisip, căznin-du-se să nu se simtă prea melancolică şi prea nenorocită.

Scrisoarea către tatăl ei are o cu totul altă tonalitate. În primul rând, lui nu-i spune nimic despre mormântul Annei, ci-l întreţine povestindu-i cât de bine se simte la Filey. Îi descrie cât poate mai pe larg peisajul, cu stânciie falezei de care se izbesc valuri enorme, tulburi, care lasă în urma lor spumă albă şi fac un zgomot mai sec şi mai adânc decât tunetul. Nisipul dezgolit de reflux e neted şi e o plăcere să păşeşti pe el. Fluxul acoperă însă toată plaja care rămâr. E pustie. A văzut un dine mare aruncându-se în valuri şi ţinându-le piept ca o focă. Amuzată, Charlotte se întreba ce-ar zice Flossy cel bătrin şi gras de una ca asta?

în al doilea rând, ceea ce constituia, în scrisoarea către_ Ellen, factorul însingurării desăvârşite e înfăţişat pastorului ca elementul celei mai vii satisfacţii. Din fericire e atât de puţină lume la Filey, fiindcă sezonul nu e destup de avansat ş^apa e foarte rece (Charlotte n-a putut face încă^nicio baie), încât numai ea, câţiva pescăruşi şi două-trei bărci de_pescari se bucură de ţărm, de stânci şi de toată întinderea mării.

apoi îi descrie, foarte exact şi pitoresc, aspectul bisericii din JFiley pe dinăuntru şi acela al congregaţiei, cu o uşoară 'J-'-ă Ci humor. Cântăreţii se află într-o galerie, cu ser.:.; -; spre altar, iar ca să-i audă cântând, întreg auditoriul se întoarce cu spatele spre pastor şi spre amvon. De două ori îl pomeneşte în scrisoare pe domnul Arthur Bell Nicholls, vicarul pastorului Bronte, pe care-l ironizase în Shirley. Să nu-l mai fi dispreţuit oare acum ca mai înainte?

Charlotte s-a întors la Haworth mai refăcută, mai în putere, dar după cum îi comunica lui W. S. Williams, nu-şi recăpătase elasticitatea minţii, nici uşurinţa de a compune. Totuşi romanul progresa destul de rapid, aşa încât în octombrie ea-i putea trimite lui George Smith prima parte, însoţită de o scrisoare explicativă, în care cerea cu insistenţă avizul, opinia sinceră a editorului şi a lectorilor. Era prima ei carte scrisă fără sfatul surorilor. Şi lane Eyre şi două treimi din Shirley se bucuraseră de lectura în comun, de consiliul preţios a două femei excepţional de pricepute în literatură. Acum nu avusese cui citi un rând şi se afla într-o adevărată panică. Pe lângă toate celelalte, cartea ei nu atingea nicio problemă din acelea care stârneau atenţia şi interesul publicului. Nu trata nici subiecte istorice, nici probleme de morală, nici filantropie, iar o temă ca cea aleasă de i larriet Beecher Stowe, a sclaviei, era mult prea copleşitoare pentru ea. Pentru ca să poată aborda un subiect, ea trebuia să-l cunoască în profunzime, din copilărie, să fie familiarizată cu el până în cele mai neînsemnate amănunte. În niciun

chip nu ar fi acceptat să facă din idei atât de mari o materie de speculaţie pură. Opinia editurii şi a consilierilor fiind deosebit de bună, Charlotte s-a hotărât să trimită şi restul romanului în luna imediat următoare, în noiembrie 1852. Manuscrisul a intrat în lucru şi numai după două luni cartea avea să apară.

între timp, la Haworth se petreceau fapte noi, al căror erou era Arthur Bell Nicholls. Ellen Nussey, confidenta Charlottei dintotdeauna, a aflat cea dintâi despre ele. Într-o luni seara, pe la mijocul lui decembrie, Arthur Nicholls a venit, ca de obicei, să ia ceaiul cu pastorul şi cu Charlotte. După ceai, aceasta s-a retras din salonaş, lăsându-i pe cei doi bărbaţi singuri. Pe la opt şi jumătate, ea a auzit uşa salonaşului deschi-zându-se, ca şi când diaconul ar fi vrut să plece. Dar el s-a oprit pe coridor şi a bătut la uşa sufrageriei unde se afla Charlotte. A intrat, a venit în faţa ei şi a început sa vorbească. Bărbatul acesta impozant, cu barbă, îmbrăcat în hainele austere ale clerului anglican, tremura tot, era palid ca un mort şi abia reuşea să emită cuvintele unei declaraţii de dragoste. Într-o clipă, cu intuiţia ei de femeie şi de scriitoare, Charlotte şi-a dat seama cât de mult îl costa pe un bărbat ca el un astfel de pas, făcut cu o totală lipsă de cunoaştere a răspunsului pe care avea să-l primească. „Spectacolul unui om cu un port de obicei statuar, şi care acum tremura, emoţionat, copleşit, mi-a dat un fel de şoc ciudat, mărturisea Charlotte. A vorbit despre suferinţele pe care le-a îndurat luni de-a rândul, despre suferinţele pe care nu le mai putea suporta şi a cerut îngăduinţa să mai spere. Eu n-am putut decât să-l rog să mă lase singură şi i-am făgăduit un răspuns pentru a doua zi. L-am întrebat dacă îi vorbise tatei. Mi-a spus că n-a îndrăznit. Cred că pe jumătate l-am condus, pe jumătate l-am scos din cameră. Cum a plecat, m-am dus îndată la tata şi i-am spus despre cele ce se petrecuseră. Au urmat o agitaţie şi o mânie nepotrivite cu

ocazia; dacă l-aş fi iubit pe domnul Nicholls şi aş fi auzit aplicându-i-se astfel de epitete, m-ar fi scos din răbdări. Aşa însă, sângele îmi fierbea de un sentiment al nedreptăţii-comise, dar tata se afla într-o stare cu care nu era de joacă, vinele de la tâmple se îngroşaseră ca nişte sfori şi ochii i se injectaseră dintr-o dată: m-am grăbit să-i promit că domnul Nicholls va primi a doua zi un refuz hotărât.”

în sfârşit, un licăr de lumină

De câtăva vreme pastorul, din ce în ce mai bătrân şi mai plin de ciudăţenii, începuse să facă tot felul de glume pe socoteala vicarului său, Arthur Bell Nicholls. Ba se lega de tăcerile lui prelungite, ba sublinia mereu proasta lui dispoziţie, ba făcea aluzie la dorinţa de expatriere exprimată în momente mai negre de tânărul cleric. Câteodată, cu destul sarcasm, vorbea despre unele cauze ascunse care ar li început să-i ruineze sănătatea. Charlotte nu înţelegea de loc ironiile tatălui ei la adresa lui Nicholls. Dar intuiţia paternă nu dăduse greş, sprijinită cum era şi pe nişte date ale unui egoism născut şi crescut în împrejurările speciale ale casei Bronte. Intelectualul claustrat în solitudinea odăii sale de lucru aproape patruzeci de ani îşi pierduse pe rând aproape toţi membrii familiei – soţia, cumnata şi cinci copii; dăduse binecuvântarea şi rostise rugăciunile morţii la căpătâiul multora dintre ei şi după aceea se închisese din nou în biroul său. Acum însă, când îi rămăsese numai Charlotte care-l răsfăţa şi care-i dădea o revanşă strălucită asupra unui destin nemilos, pastorul Bronte privea lumea dinafară numai în funcţie de succesele fiicei sale şi se opunea cu îndârjire imixtiunii vreunui venetic care ar fi putut să-i înstrăineze, o dată cu afecţiunea ei, monopolul

participării la glorie. Într-adevăr, se pare că bătrânul irlandez era nu numai mândru de reputaţia de geniu a fiicei lui, dar încerca să încurajeze în Charlotte o dispoziţie care îi lipsea şi anume pe aceea mondenă. El o sfătuia să iasă, să vadă lume cât mai de soi, să se bucure de roadele notorietăţii artistice, sociale. Iar

după aceea, când Charlotte, obosită, speriată, plictisita, se întorcea de la reuniuni, de la vizite, marea lui plăcere era să au da povestindu-i-se în amănunt toate fazele recepţiei sau întâlnirii importante. Era ca şi cum. Ar fi trăit el însuşi, din nou, bucuria de care viaţa lui fusese lipsită, aceea a recunoaşterii puterii intelectuale de către cei cu care altfel se simţea egal. De aceea s-a opus cu atâta violenţă cererii vicarului său Arthur Bell Nicholls şi nu fiindcă ar fi avut ceva împotriva persoanei ca atare. Charlotte avea dreptate când vorbea despre „antipatia vehementă a tatălui ei faţă de simplul gând că cineva ar putea-o privi ca pe o soţie”. Sigur -că faţă de ieşirea nestă-pânită a bătrânului a cărei repetare i-ar fi putut primejdui viaţa, Charlotte s-a hotărât să-i scrie lui Nicholls un răspuns negativ, nejignitor, bine cumpănit. Dar adevărul este că dezvăluirea nebănuitei pasiuni, atât de răvăşitoare, a diaconului, o impresionase destul de mult pe scriitoarea şi pe femeia care în opera ei vorbise cu atâta fervoare despre dragoste. Persoana lui fizică nu-i spusese niciodată nimic, dar explozia afectivă o mişcase, aşa încât scrisoarea cuprindea un refuz net exprima: într-o formă extrem de urbană, care nu alunga definiriv posibilitatea de continuare a unor relaţii amicale. A doua zi, cupă ce Charlotte trimisese răspunsul la cerere, cenzurat desigur de ochii atât de vigilenţi ai pastorului (şi e de mirare că îşi păstrase o acuitate atât de mare a percepţiilor în viaţa de curată recluziune pe care o dusese aproape patruzeci de ani), acesta a simţit nevoia să-i scrie el însuşi nedoritului pretendent un bilet pe care, cu

tot respectul ei filial neclintit, Charlotte îl califica drept crud. Şi atunci, ştiind ce efect teribil produsese asupra bietului om refuzul ei (fiindcă vicarul locuia la sa-cristanul John Brown, a cărui fată Martha era slujnică în casa Bronte), şi nedorind să-l mai ofenseze încă o dată prin ralierea la opinia excesivă a bătrânului cuprinsă în bilet, Charlotte adaogă câteva rânduri, într-un fel, consolatoare. Ea îl asigură că, deşi nu trebuie să se aştepte vreodată la o reciprocitate de simţire, totuşi ea nu poate lua parte la o atitudine menita să-l îndurereze. Şi îl încurajează să-şi păstreze curajul, să-şi ţină firea.

Probabil că declaraţia de neparticipare a Charlottei la sentimentele tatălui ei l-a mângâiat oarecum pe vicar, chiar dacă nu l-a încurajat. În orice caz, el a rămas la fel de nelinişţit, de prost dispus, lâncezind o vreme, fără să mănânce, fără sa

doarmă. Dar după câteva zile, după ce duminica nu mai venise la biserică, ci-şi trimisese un înlocuitor, pe la sfârşitul lui c’. Ciir. Bris:’.252, i-a propus pastorului Bronte să-şi retragă misia pe care şi-o dăduse în clipa când primise refuzul. Era, se vede, consecinţa intervenţiei împăciuitoare a Charlottei. Dar pastorul i-a cerut o condiţie cu totul specială ca să nu-i accepte demisia şi anume să promită în scris că nu va mai ataca niciodată nici faţă de el, nici faţă de Charlotte, multurâtul subiect al căsătoriei. Arthur Nicholls a eludat răspunsul, fiindcă începuse probabil să spere într-o convingere posibilă a măcar uneia dintre părţi şi cum n-a fost uşor să i se găsească înlocuitor, a rămas încă cinci luni la Haworth.

între timp, în ianuarie 1853, a apărut romanul Villette. Ţinând minte făgăduiala făcută de Elarriet Martineau, Charlotte a rugat-o să-şi spună, cu toată sinceritatea, părerea despre carte şi, spre marea ei dezamăgire, a citit o critică total negativă într-o scrisoare pe care domnişoara Martineau i-a trimis-o, fără niciun menajament. Duşmană înverşunată a dragostei, aceasta nu suporta să vadă tema luând prea mari proporţii într-o

carte, cu atât mai puţin să devină fundamentul unui roman. Aşa cum spune în general critica engleză, probabil că numai invidia sau prejudecăţile foarte personale, foarte subiective au împins-o pe domnişoara Martineau la jignitoarele ei aserţiuni. Pe Charlotte punctul de vedere al prietenei ei a durut-o ca şi critica lui Henry George Lewes la Shirley. Dar inima ei nobilă n-a lăsat-o să creadă într-o vedere strimtă a scriitoarei, ci a făcut-o ca de obicei să caute în propriile ei slăbiciuni cusururile cărţii. Se pare că romanul a mai supărat şi pe alţii, care, cu temei sau fără, s-au recunoscut în unele personaje. Aşa de pildă mama lui George Smith a suportat greu părelnica asemănare cu un personaj de altfel foarte plăcut al cărţii, doamna Bretton. Şi nemulţumirea ei s-a manifestat în special în răceala amabilă cu care a întâmpinat-o pe Charlotte în vizita făcută în aceeaşi lună ianuarie 1853 la Londra, cu prilejul apariţiei cărţii. Miss Bronte a fost găzduită ca întotdeauna în ultima vreme în eleganta casă a familiei Smith din Hyde Park, Gloucester Terrace. Dar de data aceasta prietenii fiind mai ocupaţi (George Smith însuşi se afla în pragul logodnei sale), Charlotte a scăpat de spaima în-tâlnirilor mondene şi a fost liberă să se mişte mult mai în voie. Deci nu serate, primiri, spectacole, ci ceea ce o chema şi o interesa într-adevăr din punct de vedere uman. Ea cere sa viziteze închisorile şi^ spitalele, adică locurile unde suferinţa era neprefăcută, crudă. O oarecare similitudine lăuntrică între durerile (Charlottei şi suferinţa acelora pare să se stabilească din nişte ciudate vorbe ale lui Matthew Arnold într-o scrisoare din primăvara anului 1853 către doamna Foster şi în care tinul eseist atribuie romancierei o structură a minţii alcătuită numai din „foame, răzvrătire şi furie” (hunger, rebellion and rage). Cu alte cuvinte, nobila Charlotte nu dădea lumii decât rezultatele inferioare ale neputinţei de a se realiza. Se va vedea mai departe cât de falsă era

perspectiva lui Arnold în privinţa noului roman şi cât de influenţat fusese, probabil, scriitorul de prietenia Charlottei cu miss Martineau. Foarte puţin iubită chiar în cercul prietenilor, din pricina neconfor-mismului ei, a ideilor atee, a limbajului slobod, Harriet îl speriase şi pe Arnold ca şi pe mulţi alţii, aşa încât opinia acestuia despre ea se extinsese şi asupra prietenei. Şi ni se pare a descoperi în Charlotte o nouă dimensiune a penetraţiei ei psihologice cu prilejul unei scrisori către Margaret Wooler în care răspundea indignării acesteia produse de lectura criticii negative la l illette, ieşite de sub pana domnişoarei Martineau. Miss Wooler era atât de revoltată încât îi cerea Charlottei să rupă prietenia cu o persoană atât de lipsită de amenităţile sentimentului de prietenie. Iar Charlotte îi răspunde, pe la sfâr-şitul lui ianuarie, la 27, din casa familiei Smith, adică din Londra, explicând şi analizând motivele Harrietei. La un interval de numai o săptămână după scrisoarea de reproş resemnat pe care i-o trimisese criticului neîndurător, miss Bronte îşi revenise, îşi strânsese, cu puterea ei bărbătească intelectuală şi morală, forţele lăuntrice ale obiectivităţii şi acum lua, cu justificate raţiuni izvorâte dintr-o cunoaştere adâncă, apărarea Harrietei Martineau. La sfatul domnişoarei Wooler, ea răspunde în felul următor: „... Mi-ar părea rău să vă neglijez sfătuitori să mă împotrivesc lui şi totuşi nu cred că ar fi bine să o părăsesc cu totul pe domnişoara Martineau. Sânt multe lucruri foarte nobile în firea ei; sute de oameni au abandonat-o, mă tem, mai mult din spaima ca numele lor neatinse să nu sufere fiind văzute împreună cu al ei, decât din vreo pură convingere... Cu aceşti prieteni de vreme bună nu pot să stau alături; iar cât despre păcatul ei, nu e oare unul din acelea pe care Dumnezeu şi nu omul trebuie să le judece?”

Charlotte ştia cum judecă oamenii şi acest fragment din ianuarie este o dovadă exemplară a acuităţii cu care romanciera pătrundea relaţiile umane şi sociale, pe sub prejudecăţi şi convenţii. Iar fraza lui Matthew Arnold

devine explicită: asupra Charlottei apăsa proasta părere a omului „de lume” despre Harriet Martineau. Totuşi când George Smith vrea s-c reconcilieze cu Harriet, Charlotte refuză, într-un fel foarte interesant pentru caracterul ei.

Întoarsă acasă în prima jumătate a lunii februarie, Charlotte are câteva prilejuri de a-l revedea pe reverendul îndrăgostit, toate soldate penibil pentru el ca şi pentru ea. O vizită a unui mare ierarh anglican, un episcop, la Haworth, în martie, l-a adus pe Arthur Nicholls printre ceilalţi clerici invitaţi la ceai ori la dejun, chiar în casa parohială. Nu numai că o dată sau de două ori a avut un ton cam iritat adresându-se pastorului Bronte, ceea ce l-a mirat pe episcop, dar s-a ţinut pe uliţă, fel foarte puţin recomandabil, după Charlotte, la sfârşitul unei slujbe de seară. Ba intrat în casa parohială o dată cu episcopul şi suita lui, el a zăbovit o clipă pe coridor fiindcă era Charlotte acolo. Iar când ea s-a retras repede, urcându-se pe scară, el a privit-o cu nişte ochi ucigători, care au speriat-o pe Martha, pe slujnică, şi au făcut-o să-l supravegheze din uşa bucătăriei. Martha ştia de nebunia tânărului preot (era cu trei ani mai mic decât Charlotte) de la părinţii ei, care-l urmăreau cu atenţie să nu facă vreun gest disperat. Mereu sumbru, bietul Nicholls ajunsese spaima locului şi-şi purta romantica pasiune prin satul în care unii îl compătimeau, alţii îl reprobau. Se auzea chiar că ceruse un post de misionar într-un colţ îndepărtat al lumii. După o vreme, Charlotte a aflat că până şi episcopul ghicise pricina stării nefericite a lui Arthur Nicholls şi-l consolase cu oarecare pilde amabile, potrivite împrejurărilor şi demnităţii tagmei clericale.

În orice caz, pe Charlotte, problema Nicholls începe s-o intereseze aproape în aceeaşi măsură ca răsunetul noului roman. Corespondenţa ei dovedise această dublă preocupare. Ellenei Nussey îi vorbeşte despre cele ce s-au mai întâmplat în relaţiile dintre ea şi diacon, lui W. S.

Williams, desigur, despre cărţi şi legături scriitoriceşti, ca şi lui George Smith.

Lui Williams îi comunica, în martie 1853, dorinţa ei de a afla fără deosebire despre recenziile bune şi rele, insistând mai

CU seamă asupra acestora din urmă. Pe cele bune dorea sa le înfăţişeze pastorului pentru a-i face plăcere, pe cele rele voia să le parcurgă pentru edificarea proprie. Aci i se părea că citeşte mai deschis simţămintele generale, opinia publică, şi ar fi fost o laşitate din partea ei să evite întâlnirea cu lucrurile neplăcute, cu primejdiile.

Spre sfârşitul lunii martie, Charlotte dădea lămuriri lui George Smiths care se mira de ce Harriet Martineau îi cerea lui ştiri despre miss Bronte. Ea îi explica, pe faţă, care era motivul rupturii dintre ele şi anume scrisoarea primită de la domnişoara Martineau asupra romanului Viuette. Lucru curios la prima vedere, Charlotte respinge orice tentativă, orice perspectivă de a se împăca cu fosta ei prietenă, în vreme ce Margaretei Wooler, tot după scrisoarea incriminată, o scuzase pe Harriet cu destulă sârguinţă, cum am văzut mai sus. Ea îi spune lui Smith că a fost jignită destul de adânc şi că deosebirile de vederi şi de sentimente dintre ele sânt foarte mari şi, din nefericire, de nereconciliat. În clipa de faţă, Charlotte vedea clar că era mai bine să se renunţe la această prietenie şi chiar sugera lui Smith (care urma, probabil, să transmită Harrietei sugestia), ca Harriet s-o uite de tot.

Soluţia abandonului definitiv al acestei prietenii este de mirare când te gândeşti totuşi la căldura tonului din apărarea inclusă în scrisoarea citată, către miss Wooler. Ori interveniseră, în cele două luni care urmaseră, factori şi influenţe exterioare, adică se vor fi adăugat, poate, sfaturile Ellenei Nussey, ale pastorului şi ale celorlalţi, atât de puţini, prieteni, ori Charlotte stabilea între ea şi Harriet relaţii dictate de orientarea creştină a spiritului său. Adică, iertând cu desăvârşire în fundul sufletului atitudinea domnişoarei Marrineau, într-atâţ că se şi ruga

pentru ea, pe planul exterior credea că nu mai e nevoie de continuarea unei prietenii care nu mai^ putea avea temperatura iniţială. Şi atunci prefera să renunţe într-un mod cât se poate de civilizat la legătura lor afectivă, dând-o treptat

uitării. De altfel o altă scrisoare către Margaret Wooler din 13 aprilie, confirmă parcă acest ultim punct de vedere, aratând ssfârşitul unei prietenii între două femei cu totul ieşite din comun.

între timp, mohorât, Arthur Nicholls îşi plimba prin Lâa-vvorth amărăciunea, spre mila Charlottei şi spre mâniapasto-rrului Bronte. Şi-o plimba însă puţin, fiindcă nu ieşea din casa

decât de două-trei ori pe săptămână şi atunci ca să vadă pe un bolnav din parohie sau ca să-l scoată la aer pe Flossy, bătrînul câine al casei Bronte care nu încetase să-l viziteze în fiecare zi. Altfel stătea în casă, singur, citind sau pierdut în gânduri. Dacă veneau să-l viziteze colegii, unul Croxton, celălalt Grant, el abia vorbea. Şi nu numai că nu făcea confidenţe, dar respingea orice încercare dinafară de a i se pătrunde în suflet. De unde la început, la venirea în sat, toţi îl iubeau, acum colegii clerici îl ocoleau, poporenii erau nemulţumiţi, iar superiorul lui direct, Patrick Bronte, nu-l mai putea suferi. Deşi cei doi nu-şi mai vorbeau, o vie antipatie se manifesta între ei, din priviri şi gesturi. Charlotte era complet pasivă, îl privea în tăcere de câte ori îl întâlnea, cu o milă infinită, dar care nu-i putea fi de folos, rămânând neştiută.

Scriindu-i toate acestea Ellenei, Charlotte profera pentru întâia oară un oarecare regret faţă de ceea ce era pe cale să piardă, fiindcă Nicholls urma să părăsească în curând parohia din Yorkshire pentru una necunoscută încă celor din Haworth. Întrebându-se care să fie natura suferinţei vicarului, afecţiune adevărată contrariată sau dezamăgire şi ranchiună, ea face dubla ipoteză a scăpării

de sub jugul posibil al unui temperament morocănos ori a pierderii celei mai preţioase dintre pietre, cea mai preţioasă dintre câte viaţa i-ar fi putut da. Este prima oară când Charlotte îndrăzneşte măcar o astfel de supoziţie, dar se vede că semnele durabile ale unui sentiment ieşit la lumină cu atât mai puternic cu cât fusese contrariat cu violenţă, n-au putut să n-o impresioneze. Şi poate ca să fugă de obiectul prea trist al compasiunii sau ca să nu-şi îngăduie o afecţiune măcar posibilă interzisă de tatăl ei, Charlotte pleacă la Manchester unde doamna Ellisabeth Gaskell o invitase de nenumărate ori, apoi trece prin Leeds pentru a face cumpărături necesare ei şi casei. În gospodăria luminoasă, cu copii, cu atmosferă de provincie patriarhală cum stăpâna casei Gaskell descrisese în romanul ei Cranford, nervii încercaţi ai Charlottei, sănătatea ei zdruncinată, s-au liniştit puţin, s-au lăsat în voia unei calme plăceri a revederii, în voia discuţiilor simple, fără patimă, pe care gazda ştia să le ducă plăcut, pe cărări uşoare, pentru agitata ei interlocutoare. Cele câteva zile (doar trei) petrecute la Manchester au liniştit-o şi au întărit-o pe Charlotte care credea că la întoarcere nu-l va mai găsi la Haworth pe îndrăgostitul domn Nicholls. Dar în mai, acesta

nu plecase încă. Iar de duminica Rusaliilor care a căzut în anul aceja la 15 mai, a făcut chiar în biserică o ispravă destul de neplăcută. După slujbă, Charlotte a rămas să primească împărtăşania din mâna lui. Vicarul văzând-o s-a luptat cu sine, a încercat să se stăpânească, dar n-a izbutit. A pălit, n-a mai putut scoate un cuvmt. Fără glas, se uita la Charlotte şi, deşi sacristanul Joseph Redman i-a vorbit, atrăgându-i atenţia asupra situaţiei, n-a mai putut continua slujba decât în şoaptă, vocea auzindu-i-se abia ca un murmur, clătinându-se într-una. După spusele Charlottei, femeile din biserică plângeau de mila lui, iar ea însăşi nu şi-a putut înghiţi lacrimile. Din fericire, pastorul nu era de faţă. Şi chiar dacă Joseph Redman ori

ţârcovnicul John Brown, tatăl Marthei, i-au spus ceva despre întâmplare, efectul reacţiei a fost mult mai slab decât dacă s-ar fi produs la faţa locului. Şi la urma urmei, Charlotte suporta orice de la tatăl ei între patru ochi, esenţial era că se evitase scandalul public. Dar expresia de „nătâng slăbănog” folosită de pastor a supărat-o totuşi şi scrisoarea către Ellen sfârşeşte cu o concluzie neobişnuită la Charlotte: „Nu trebuie să te mai aştepţi la înduioşare ori la compasiune din partea tatei, cum nu mai aştepţi sevă de la lemnele de foc”.

Cum era şi firesc după atari preliminarii, despărţirea a fost grea. În seara de 26 mai, vicarul a venit să-şi ia rămas bun de la pastorul Bronte şi să-i remită actele şcolii de care se ocupa. Pastorul l-a primit în salonaş şi întrevederea a fost scurtă şi rece, deşi Patrick Bronte era fericit că scapă de prezenţa unui peţitor nedorit. Charlotte n-a venit să-i spună rămas bun în această încăpere, n-a venit nici în sufragerie, în care se zugrăvea şi se făcea curăţenie. Arthur Nicholls s-a îndreptat îr. Cet spre poartă, amărât că n-a putut-o vedea nici înaintea plecării pe miss Bronte. Întrucât spune că şi-a dat seama cât era de mâhnit după timpul petrecut în faţa porţii înainte să iasă^din curte, Charlotte l-a urmărit probabil pe fereastră şi l-a văzut rezemat de portiţa grădinii, plângând cu suspine, aşa cum nu plâng decât femeile. Atunci a coborât în grabă şi, emoţionată, i-a spus câteva vorbe încurajatoare, articulate greu. De altfel a şi uitat cele câteva întrebări pe care ţinea săi le pună, lucru cu totul explicabil în cea mai elementară psihologie feminină a acestor împrejurări. Prinzând curaj, Arthur Nicholls i-a cerut nădejdi mai sigure. Ea a ezitat. Atunci el i-a cerut voie să-i scrie şi i-a spus că pleacă în sudul Angliei pentru cîteva săptămâni. După aceea va lua un post de vicar undeva în Yorkshire, nu ştia încă unde. A doua zi dimineaţă Arthur Bell Nicholls a plecat, la ora 6, din

Haworth, cu inima plină de aşteptări şi speranţe noi, în vreme ce la rândul său Charlotte ramânea tristă şi singură. „Oricum, el s-a dus – s*a dus – şi totul s-a sfârşit”, îi scria ea Ellenei Nussey chiar în ziua de 27 mai. „Nu văd nicio şansă de a mai auzi vreun cuvânt de la el în viitor…”, spunea parcă cu tremur în glas, renunţând şi îndrăznind să nădăjduiască în acelaşi timp.

După puţină vreme au început să sosească scrisorile, care au fost bine ascunse cu complicitatea afectuoasă a slugilor, fericite s-o vadă în sfârşit pe veşnic îndoliata şi grava lor stă-până implicată într-o poveste sentimentală. Perfect onesta Charlotte suferea teribil că trebuia să se ferească de tatăl ei care-i fusese, de la moartea celor trei, singurul confident. Dar bătrânul era intratabil în această privinţă, aşa încât şi vizitele viitoare ale lui Nicholls la Haworth au fost ţinute în taină. Au fost câteva, la intervale destul de mari: una în iulie 1853, alta în septembrie a aceluiaşi an. Cei doi s-au văzut puţin, în împrejurări stingheritoare, jenante de-a dreptul pentru Charlotte obişnuită cu adevărurile în orice ocazie. Trebuia să găsească pretexte pentru a primi invitaţia la ceai a unei familii de pastori din apropiere, pentru ca să-l poată întâlni acolo, sub ochii binevoitori, dar plini de curiozitate ai gazdelor, pe statornicul pretendent.

În luna septembrie de altfel, în casa renovată a familiei Bronte, a fost primită şi mrs. Gaskell, de o Charlotte mai veselă, dar neliniştită încă de situaţia ambiguă în care se afla. În cele din urmă, ea a mărturisit totul (adică nevinovatul schimb de scrisori) tatălui ei, care a intrat în nişte furii nemaipomenite, dar după câteva zile a concedat la continuarea corespondenţei.

În ianuarie 1854, vicarul a venit să stea zece zile la un prieten din împrejurimile Haworthului şi Charlotte l-a văzut ceva mai des, fiindcă ceruse îngăduinţa pastorului să-l cunoască mai bine pe Arthur Nicholls. Cu aceeaşi ostilitate neacoperită, bătrânul a acceptat, necruţând-o pe fată de cuvinte grele, amare, la adresa presupusului

ginere. Sigur că Charlotte l-a prevenit pe Nicholls de dificultăţile care-i stăteau încă în cale, dar acesta a mers mai departe, opunând o altă tenacitate irlandeză obstinaţiei irlandeze a pastorului Bronte.

Aşa încât în aprilie 1854, după o vizită a vicarului la casa parohială din Haworth, vizită îngăduită cu mare greutate de capul familiei, Charlotte şi Arthur Bell Nicholls s-au logodit, în cele din urmă bătrânul consimţise, impresionat, pare-se, de caracterul dezinteresat al sentimentelor reverendului, care afirma mereu că nu se căsătoreşte cu scriitoarea celebră, ci cu fiica pastorului Bronte.

Atitudinea Charlottei în aceste împrejurări hotărâtoare pentru viaţa ei este destul de curioasă. Soarta ei anterioară, aut de crudă, o învăţase cât preţ se poate pune pe bucuria unei clipe trecătoare. Nimic mai înşelător decât închipuirea care poate înconjura cu farmec lucrurile stând să se destrame, aşa învăţase de la existenţă romanciera care făcuse din dragoste centrul lumii şi consistenţa supremă a vieţii. Şi acum când în sfârşit era confruntată cu dragostea, Charlotte nu găsea în sine nici aşteptare, nici freamăt. Era calmă, obiectivă, îl privea pe logodnicul ei cu stimă, cu respect, încercând să-i dea şi afecţiunea pe care o merita din plin. Dar afecţiunea venea mai greu. Charlotte întâlnise târziu dragostea unui bărbat pentru ea: avea 38 de ani. Apoi niciodată în scrierile ei care cristalizau probabil vise adânci, iubitul nu apărea în persoana unui cleric. Dimpotrivă, figurile clericale fuseseră mai întotdeauna obiectul ironiei ei, dacă ne gândim numai la Shirley, de pildă. Şi deodată o iubeşte mai mult ca oricine pe lume un vicar al tatălui ei, pe care-l şi ridiculizase în romanul acela. Era un om cu principii Arthur Bell Nicholls, conştiincios în cariera lui şi păstrând o linie de conduită dintre cele mai lăudabile. Iar Charlotte ştia, din educaţie şi experienţă, că acestea sânt

calităţile reale ale unui om pe care să te poţi bizui. Mai ştia ea că ar fi putut avea eventual şi afinităţi de gusturi şi idei, dar aci intra într-o zonă a dezideratelor ideale. Şi de aceea are cuminţenia de a aprecia calităţile morale intrinsece ale viitorului ei soţ, fără să-i ceară imposibilul. Echilibrul raţional al Charlottei Bronte, înţelepciunea stăpânirii de sine care face pe adevăraţii oameni superiori apare şi în circumstanţa de faţă. Ellen Nussey este desigur cea dintâi care află despre eveniment. „Cât despre mine, îi mărturiseşte ea, fiind recunoscătoare Aceluia care pare să mă fi călăuzit prin multe dificultăţi, prin multe şi adânci nefericiri şi tulburări ale minţii, sânt încă foarte calmă, foarte lipsită de aşteptări. Ceea ce gust din fericire este de ordinul cel mai sobru. Am credinţa

că-mi vei iubi soţul – îi sânt recunoscătoare pentru calda dragoste ce-mi poartă. Cred că este un om plin de afecţiune, conştiincios şi însufleţit de înalte principii; şi' dacă aş regreta că la acestea nu se adaogă talente superioare, gusturi şi gânduri apropiate de ale mele, mi s-ar părea că sânt o înfumurată şi o nerecunoscătoare. Providenţa îmi oferă acest destin. Atunci, fără îndoială este cel mai bun pentru mine."

Ellen, încă plină de fantezie, de spirit romantic şi sentimental, nu înţelege gestul Charlottei care i se pare o nedreaptă, nemeriâată renunţare. Acum îi scrie prietenei comune de departe, Mary Taylor, care, cu mult mai mult simţ practic, e de acord cu pasul întreprins de vechea lor amică. Pastorul Bronte care, cu greutate şi-a dat consimţământul, asistă cu destulă neplăcere la preparativele de nuntă, de altfel foarte modeste. Mrs. Gaskell îi scria în aprilie criticului prieten John Forster despre iminentul mariaj al Charlottei, cu destule aprehensiuni, în primul rând romanciera se temea de o interdicţie din partea reverendului Nicholls faţă de Charlotte, de a-şi mai vedea prietenii. Anglican riguros, el ar fi putut ridica oricând obiecţii asupra prieteniei dintre soţia lui şi Elizabeth Gaskell, care, lestul de neconformistă

din punct de vedere religios, se nu-nea în glumă, pe sine şi pe cei apropiaţi ei, eretici. De altfel, cu fineţe, ea o include şi pe Charlotte între eretici. După o lună, o nouă scrisoare către acelaşi John Forster aduce veşti mai bune în ceea ce priveşte continuarea prieteniei dintre mrs. Gaskell şi Charlotte Bronte. Elizabeth l-a cunoscut pe Arthur Nicholls cu ocazia unei vizite pe care Charlotte i-a făcut-o în luna mai, în scopul de a o invita la nuntă şi de a face câteva cumpărături împreună. Concluzia este favorabila pentru prietenia lor şi pentru păstrarea spiritului independent la viitoarea mrs. Nicholls, despre care mrs. Gaskell garantează că nu va deveni bigotă. Dar despre soţul Charlottei foloseşte un cuvânt destul de neplăcut, cu tot adevărul pe care-l conţine, „narrow". Ea adaugă îndată că e bun, sincer şi afectuos, dar din nou repetă „he is also narrow, and she can never be so" (e de asemenea mărginit şi ea nu va putea fi niciodată aşa).

Aceasta este atmosfera din jur. Treptat însă cinstea perfectă, caracterul nobil şi mai ales afecţiunea creseândă a lui Arthur pentru Charlotte îi râştiga pe toţi de partea lui. Pastorul se pare că va ceda cel dinţii, împins şi de oarecare considerente exterioare. Ne prea fiind mulţumit de vicarul care-l înlocuise

pe Nicholls în treburile bisericii, a văzut cu ascunsă satisfacţie pe vechiul său ajutor reîntorcându-se, în luna mai 1854, la Haworth, unde şi-a reluat în primire posml. Unele temeri ale pastorului Bronte fuseseră spulberate chiar mai dinainte, când în câteva scrisori succesive, Nicholls oferise bătrânului gratitudinea lui, făgăduind să-i fie sprijin al vârstei înaintate şi cerând să se întoarcă la vechea parohie pentru a nu înstrăina pe Charlotte de tatăl ei.

Scriindu-i lui George Smith pentru a-i răspunde la felicitări şi la urări, Charlotte îi explică şi lui foarte multe lucruri, pentru a-l face să înţeleagă hotărârea ei. Îi arătă,

de pildă, că pasul pe care-l face nu e de loc grăbit, că de opt ani Nicholls era vicarul tatălui ei, că în general fusese nedreaptă faţă de el, deşi acum îşi schimbase în mod funciar părerea. Pe scurt, nădăjduia să fie o nevastă bună, în ciuda faptului că nu avea să-şi părăsească tatăl.

în prima jumătate a lui mai Charlotte stă câteva zile cu Ellen Nussey, ca pentru un fel de despărţire, apoi se duce la Elizabeth Gaskell, pentru a-i cere ajutorul priceput în materie de preparative de nuntă. Se fac tot felul de cumpărături de la Manchester şi Brookroyd, se comandă rochia de mireasă. Elizabeth şi soţul ei, reverendul Gaskell sânt, încă de pe acum, invitaţi la nuntă. Casa de la Haworth fusese zugrăvită din nou, lemnăria vopsită proaspăt, iar în camera cea mică, q avea să devină biroul lui Nicholls, se puseseră pentru întâii oară perdeluţe albe cu verde (frica de foc a pastorului nu îngăduise până atunci astfel de materiale uşor inflamabile la fereşti), bine asortate cu tapetul verde al pereţilor. Nerăbdătoare şi îngrijorată în acelaşi timp (mai cu seamă de reumatismele lui), Charlotte îşi primeşte la 23 mai logodnicul care din această zi se stabileşte iarăşi la Haworth, luându-şi în primire fostele funcţiuni. În curând, la 29 iunie[23], şi-o va lua şi pe cea nouă, cea de soţ al Charlottei Bronte.

Căsătoria s-a făcut într-o intimitate absolută, cu o discreţie extraordinară şi Charlotte i-a fost recunoscătoare soţului ei pentru felul plin de tact în care i-a respectat dorinţa. Invitaţii n-au fost decât patru: Margaret Wooler, Ellsn Nussey, Elizabeth Gaskell şi soţul ei. Pastorul refuzase în ultima clipă să

participe ia ceremonia religioasă, sub un pretext sau altul, aşa încât miss Wooler a trebuit în cele din urmă s-o conducă pe mireasă la altar. Cu bonetă albă, cu rochie de

---

[23] Toţi biografii dau data de 29 iunie c?. Dată a căsătoriei. Dar_ într-o scrisoare datată 27 iulie Charlotte declară că exact cu o lună înainte îşi schimbase numele.

voal şi mantilă de dantelă cum nu purtase niciodată în trista ei copilărie şi tinereţe, Charlotte a schimbat inelele, intrând într-o stare care o speria prin răspunderile morale de care era încărcată. O mică masă sărbătorească în casa parohială a consfinţit, familiar şi prieteneşte, bucuria amestecată cu atâtea gânduri dureroase a Charlottei.

Cei doi soţi au plecat în călătorie de nuntă în Irlanda, la rudele lui Arthur, îndată după dejunul nupţial. La suirea în trăsură au fost însoţiţi de urările a numeroşi săteni din Haworth care, aflând totuşi despre evenimentul fericit, singurul de felul acesta petrecut la prezbiteriu, se adunaseră la poartă şi au aruncat, după obiceiul englez, boabe de orez asupra noilor căsătoriţi, orezul simbolizând în această împrejurare rodnicie şi prosperitate.

Seara, Charlotte şi Arthur au poposit la Conway, în Wales, unde au rămas câteva zile. După aceea au trecut cu vaporul de la Hclyhead la Dublin. Au stat puţin şi în capitala irlandeză, apoi s-au îndreptat spre sud, spre crestele bătute de ocean, care au impresionat-o enorm pe Charlotte, prin spectacolul unei năreţii neînchipuite până acum, cu toată frumuseţea ţărmului englez văzut de ea la Scarborough. Şi spre surprinderea ei, spusă cu vivacitate, foarte repede, ca o necesară mea culpa, s-a putut delecta în voie cu spectacolul Atlanticului bătând înspumat vechile stânci ale Irlandei. Arthur Bell, deşi lipsit de dispoziţii poetice, de gusturi literare rafinate, avea o delicateţe rară, cu care suplinea multe dintre atributele pe care soţia sa i le-ar fi dorit. Şi în această împrejurare s-a arătat plin de solicitudine, de respect pentru gusturile ei şi a lăsat-o să contemple în tăcere, singură, priveliştea, după ce în prealabil i-a pus pe umeri un pled care s-o ferească de stropii de apă. Nu intervenea decât când i se părea că Charlotte se apropie prea mult de marginea stâncii. Se înţelege că în felul acesta ea s-a putut bucura, întâia oară pe deplin, de un peisaj cu bogate frumuseţi.

Au ajuns până spre apusul insulei, la lacul Killarney, spre extremitatea sudică a Irlandei. Au privit de aproape şi prăpastia de la Dunloe, prin care au şi trecut. Un incident neplăcut a întunecat trecerea prin precipiciu. Călăuza a rugat-o pe Charlotte să coboare de pe cal deoarece cărarea era

foarte periculoasă şi plină de hârtoape. Dar.. Curajoasă, ea a refuzat, deşi calul tremura tot şi a şi alunecat o dată, fără să cadă. Dând semne de nelinişte imediat după aceea, animalul a fost luat de căpăstru de Arthur Bell şi condus câtăva vreme aşa, în nădejdea că se va potoli. Brusc, şi-a. Aruncat de pe spate călăreaţa, fără ca cel care mergea înainte să bage de seamă. Charlotte s-a văzut deodată exact sub cal, în vreme ce acesta dădea din picioare, sărea. Când reverendul Bell şi-a dat seama ce s-a întâmplat, a lăsat să-i cadă frâiele din mână şi s-a repezit spre soţia sa. Lăsat liber, calul a sărit peste Charlotte şi a pornit alergând mai departe. Cu toate gândurile negre pe care şi le făcuse în cele câteva clipe de groază cât se aflase între copitele calului, amazoana a fost ridicată de pe pietre fără nicio contuzie. Nu se lovise nici în cădere, n-o atinseseră nici copitele sălbatice ale animalului speriat. Dar din nou trecuse peste ea suflul morţii, din nou Charlotte: n-trevăzuse oribila fantomă, parcă prevestitoare, a sfârşiturilor nefireşti.

Au stat mai mult la Cork, portul cel mai sudic al Irlandei. Şi lucrul cel mai important, Charlotte a intrat în rândurile familiei Nicholls, oameni de treabă, aşezaţi, cu care descendenta Prunty-lor irlandezi s-a înţeles foarte bine. Ea a recunoscut că vizita în locurile de naştere ale lui Arthur i l-a relevat mai pe deplin. L-a văzut înconjurat de afecţiunea şi de admiraţia aceea caldă în al cărei climat orice ins prospera, se desface către soare şi bucurie, se simte mai sigur de sine. Şi reverendul Nicholls, cu spiritul lui practic foarte ascuţit, a făcut bine ducându-şi soţia tocmai acolo unde-l putea vedea în chipul cel mai avantajos. Ea i-a auzit pe toţi, rude,

prieteni, cunoscuţi vechi, făcându-i elogiul, a primit urările servitorilor bătrâni ai casei care o considerau femeia cea mai fericită de pe lume pentru faptul că fusese aleasă de Arthur, pe care-l crescuseră. Astfel înţelegerea între ei începe să fie mai afectuoasă, mai intimă, pe măsură ce timpul trece.

După o lună, pe la începutul lui august, se întorc la Haworth unde, conform promisiunii făcute socrului său, Arthur se va stabili, refuzând orice oferte de posturi mult mai atrăgătoare. Prinsă de treburile menajului nou, Charlotte e foarte ocupată. Abia pridideşte să scrie prietenilor care aşteaptă^ cu justificată nerăbdare, veşti. Despre literatură nu va mai fi vorba. Un singur fragment de roman, intitulat Emma, este

ultima dovadă a unei încercări timide, de ieşire de sub hotă-rârea soţului care-i interzisese continuarea activităţii scriitoriceşti. Se pare că pastorul Bronte, aşa de mândru de realizările, ca şi de talentul şi de gloria fiicei sale, opusese o împotrivire timidă la această interdicţie cam prea drastică. Dar probabil că afecţiunea lui Arthur Bell era contrariată de existenţa unei supape posibile prin care mare parte din sufletul şi inteligenţa soţiei sale i s-ar fi sustras. Şi lucrurile au rămas aşa cum a dorit preotul cel tânăr, cu atât mai mult cu cât timpul îi lipseşte cu desăvârşire doamnei Bell Nicholls, devotată în întregime soţului ei. Se pare că Charlotte care nu se măritase din dragoste, ci doar din stimă, preţuire morală şi oarecare compasiune începe să facă ucenicia afecţiunii conjugale, care o miră şi o încântă. La câteva zile după întoarcere, la 9 august, ea îi scrie Ellenei Nussey pe un ton nou, neobişnuit la îndoliata celebritate de până atunci. E uşor amuzată de noutatea situaţiei ei pe care o vede mai cu seamă în lumina devotamentului total. I se pare aşa de curios să fie indispensabilă în fiecare clipă cuiva, să fie chemată mereu şi să fie utilă şi ocupată fără întrerupere!

„It is a marvellously good Thing” („e un lucru minunat”), spune fosta solitară din prezbiteriu, gândind mereu la latura morală, altruistă a stării matrimoniale. Şi ajunge, pe linia reflecţiei, la natura şi scopul căsătoriei, la concluzii aproape sacre cu privire la această legătură între un soţ şi soţia sa. I se pare că dorinţa tinerelor fete de a se mărita cât de repede, cu orice preţ, este proba unei uşurătăţi de caracter, a unei neînţelegeri în profunzime a situaţiei. „Indeed – indeed Nell – it is a solemn and strange and perilous thing for a woman to become a wife” („într-adevăr, într-adevăr, Nell, pentru o femeie e un lucru solemn, straniu şi primejdios de a deveni soţie”). Se arată din nou aci, într-o nouă ipostază, frumuseţea şi soliditatea caracterului Charlottei, seriozitatea oricărei priviri aruncate de ea asupra vieţii. Nimic nu este spus şi aruncat la întâmplare, nimic nu rămâne netrecut prin mintea şi inima ei. Totul este gândit în perspectiva unui ţel nobil acordat existenţei şi care cere de la fiinţele înalt conştiente sacrificiul de fiecare clipă al egoismului atât de dăunător în relaţiile dintre oameni. Ea încearcă de acum încolo să trăiască din ce în ce mai puţin pentru sine şi din ce în ce mai mult pentru „dl. Nicholls’” ’. Aşa îl numeşte încă adesea în scrisori, fie către Nell Nussey, fie către miss Wooler ori mrs.

Gaskell, pe soţul ei. Se supune necondiţionat tuturor dorinţelor lui (deşi, probabil, nu-i va fi fost uşor să renunţe la activitatea ei literară) şi se bucură de bunul răsunet al acţiunilor lui în parohia în care ia din ce în ce mai mult locul pastorului Bronte, acum în vârstă de 77 de ani şi aproape orb. Într-adevăr, Arthur Bell devine o figură din ce în ce mai populară în rândurile oamenilor din Haworth. Ataşamentul lor simplu se manifestă în vizitele dese pe care le fac la casa parhoiala, în bunele urări care nu se mai sfârşesc. Charlotte şi Arthur se hotărăsc atunci să ofere tuturor acelora care le-au arătat bunăvoinţă şi le-au făcut urări, un modest ceai, cu o gustare, în sălile şcolii la care vicarul Nicholls era profesor. S-au adunat acolo

aproape cinci sute de persoane, dintre elevii şcolii de zi şi de duminică, profesori, cântăreţii corului, săteni. Şi toţi au făcut, în felul lor, lipsit de pricepere, dar cald şi sincer, elogiul soţului Charlottei, la care ea s-a raliat cu emoţie şi convingere.

Racordul între cei doi soţi se face treptat tot mai simţit. Sigură de afecţiunea lui Arthur (ea începe să-i dea acest nume în scrisori), având dovezile bunătăţii lui din toate părţile, re-zemându-se cu încredere de braţul lui ocrotitor, Charlotte începe să îndrăznească a trăi. Toamna pe lande, atât de frumoasă, o vede deschizându-se ca o floare târzie. Nemaifimd chinuită de suferinţe fizice, de dureri de cap, de nevralgii, de indigestii, ea se plimbă cu soţul ei, primeşte şi face vizite. Şi parcă începe să şi uite cenuşiile umbre. Râsul ei răsună din nou în casa renovată din care au dispărut grijile materiale şi intră o brumă de confort simplu. Legătura cu bărbatul de lângă ea se strânge în fiecare zi. O spune ea singură. Chiar curiozităţi ale lui, care Ia început ar fi iritat-o, ca dovezi ale unei îngustimi oarecare a viziunii despre lume, sânt privite cu indulgenţă. Aşa de pildă, rugămintea lui făcută către Ellen de a arde scrisorile primite de Ia Charlotte pentru motivul că femeile scriu adesea lucruri nesăbuite, care nu e bine să fie văzute de terţe persoane, e transmisă de soţia lui cu un suns parcă pe buze. Sigur că aceasta injoncţiune e cum nu se poate mai nepotrivită cu caracterul Charlottei, şi mai cu seamă indică o necunoaştere în adâncime a unui suflet din cele _ mai alese. Dar, desigur, îşi va fi zis înţeleaptă lui soţie, nu oricine e obligat să aibă pătrunderea şi puterea de cunoaştere a unui scriitor. Şi ca atare, surâzând cu îngăduinţă, a făcut cunoscută

Ellenei dorinţa lui. Din fericire, aceasta n-a dat ascultare dezideratului absurd şi astfel au rămas în fiinţă preţioasele instrumente cu care pătrundem în viaţa Charlottei.

Ploile şi vânturile din octombrie şi noiembrie n-au mai speriat-o, nu i-au mai umplut inima de temeri. Aproape în fiecare zi ieşeau amândoi la o plimbare lungă pe cunoscutele întinderi pe care vicarul le parcursese de demult şi în tovărăşia Emilyei şi a Annei.

La 28 noiembrie, pe când stătea la birou scriind o nouă misivă către Ellen, Arthur a strigat-o pe Charlotte ca să-l însoţească într-o plimbare scurtă. Dimineaţa era frumoasă, deşi era un timp vântos şi înnourat. Au mers cam o jumătate de milă prin lande, când lui i-a venit ideea să întindă pasul până la mica lor cascadă. Dăduse cu câteva zile înainte o zăpadă destul de consistentă care se topise şi el presupunea că apele crescuseră şi cascada arăta frumos, neobişnuit de sporită în ape. Charlotte n-o văzuse încă niciodată pe vreme de iarnă, deşi dorise totdeauna, aşa încât s-a grăbit să accepte ideea. Într-adevăr, priveliştea i-a răsplătit: un torent spumegând se prăvălea de pe stânci. În vreme ce se uitau cu mare plăcere la ape, a început să plouă. Şi deşi s-au grăbit să se întoarcă şi el a apărat-o cât a putut de ploaie, până acasă au fost amândoi udaţi la piele. Charlotte s-a schimbat în pripă, s-a aşezat lângă foc, a băut un ceai. S-a simţit înfrigurată toată ziua, iar peste noapte a început s-o doară în gât. A doua zi dimineaţă i-a scris Ellenei ca să-i povestească despre splendida plimbare pe care n-o regreta de loc, în ciuda răcelii. Dar după aceea s-a simţit mai rău, aşa încât la 7 decembrie îi scria din nou ca să decomandeze vizita pe care ea şi Arthur urmau s-o facă la Brookroyd. El îi cerea prin Charlotte scuze Ellenei, dar găsea cu cale ca Charlotte să mai aştepte câteva săptămâni până să iasă din casă după răceala care încă nu trecuse. Şi, ca întotdeauna, soţia lui se supunea.

La 26 decembrie, a doua zi de Crăciun, Charlotte dădea din nou veşti despre ea şi familie. „De trei săptămâni e o vreme îngrozitoare, se succed uraganele. Arthur e bine, slavă Domnului! şi eu la fel. My dear boy mi-e mai drag desigur decât acum şase luni. Peste trei zile se împlinesc

şase luni de când ne-am căsătorit.[24] Nu numai atât, dar Charlotte descoperă în aceste zile că este însărcinată.

Şi deodată, sfârşitul

Primul Crăciun şi Anul nou, încărcate în sfârşitde nădejdea apariţiei unei vieţi noi în penumbra atâtor morminte, s-au scurs pentru Charlotte într-un fel îneântător, în ciuca răcelii, în ianuarie s-a simţit aşa de bine încât a făcut, însoţită pentru întâia oară de soţul ei, o vizită la familia onorabilului sir James Kay Shuttleworth. Cele trei zile au fost pline de conversaţii vesele, de întâlniri cu prieteni comuni, chiar de plimbări plăcute, deşi vremea era destul de rea. Într-una dintre plimbări, Charlotte purta pantofi cu o talpă mai subţire. Foarte animată, luată de şuvoiul plăcerii de a se găsi din nou în compania vechilor prieteni, ea n-a băgat de seamă că pământul era tare ud.

Reşuta a fost mai gravă decât prima răceală din noiembrie şi Charlotte a trebuit să se aliteze pe la sfârşitul lui ianuarie, fiindcă o stare de slăbiciune dublată de greţuri s-a adăugat simptomelor celor vechi. Doctorii au pus totul pe socoteala sarcinei şi probabil că şi Charlotte şi soţul ei gândeau la fel, deoarece n-au tratat cu seriozitate indispoziţia, care urma să dispară de la sine, o dată cu depăşirea primelor luni de graviditate. Stând în pat, Charlotte nu-şi întrerupse corespondenţa. La 15 februarie scrie unei alte prietene, Laetitia Wheelwright despre sănătatea ei, cu destulă nepăsare şi cu un sentiment de perfectă securitate, cum nu avusese niciodată, din pricina încrederii în Arthur, soţul ei. „Nu poate fi pe lume, mi se pare, soţ mai blând şi mai bun

[24] Cf. Romieu.

decât al meu. Nu duc lipsă acum de plăcută tovărăşie când sânt sănătoasă, nici de cea mai delicată

îngrijire când sânt bolnavă." Totul e spus atât de cald, cu atita entuziasm ascuns, încât simţi că orice gând negru e departe de ea.

Dar cu trecerea zilelor situaţia se agravează, mai cu seamă fiindcă Charlotte nu se poate hrăni. De slăbiciune aproape nu se mai poate ridica din pat. Mâinile îi devin transparente. Încă două morţi, a două fiinţe iubite, ataşate de ani de zile vieţii prezbiteriului vin să reamintească celei care poate uitase că făptura omenească e trecătoare, că fericirea e o iluzie inconsistentă. Au murit în februarie şi Tabby, bătrâna slujnică credincioasă, de mult paralizată, şi Flossy, câinele Annei. O scurtă scrisoare a Charlottei vesteşte Ellenei Nussey şi aceste întâmplări, printre altele. Ea refuză să vorbească despre suferinţele îndurate zilnic pe patul de boală, lucru care ar fi, după părerea ei, „inutile şi dureroase", dar repetă laudele la adresa lui Arthur. În el găseşte îngrijitorul cel mai tandru, sprijinul cel mai binevoitor, cea mai desăvârşită mângâiere pământească oe care s-a bucurat vreodată vreo femeie. Nu-şi pierde niciodată răbdarea, deşi e mult încercat de zile triste şi nopţi nedormite, încheierea scrisorii este însă destul de sugestivă: „May God comfort and help you" (Dumnezeu să te întărească şi să-ţi ajute), ceea ce sună în limba spirituală a Charlottei ca un rămas bun. Se pare că nobila femeie înţelesese cât de aproape îi e sfârşitul, înaintea celorlalţi. Prea avusese experienţa morţii ca să nu ştie care sânt semnele venirii ei. Dar ca întotdeauna încerca să-i cruţe, cât putea, pe ceilalţi şi mai ales pe bătrânul Patrick Bronte. Există în acest sens o mărturie a devotatei Martha Brown care vorbeşte despre curajul Charlottei în ultimele ei zile. „Chiar când era cu totul zdrobită de slăbiciune, gândurile-i erau ocupate mai mult de grija faţă de bătrânul care urma să fie părăsit în atât de scurtă vreme, decât de propriile ei suferinţe aşa de puternice.

Când îl auzea suind scările, o ruga pe Martha s-o ridice o clipă şi îşi încorda toţi nervii ca să-l primească în chip plăcut. Şi când intra în cameră, ea-l întâmpina spunându-i: «Uite, papa, că arăt ceva mai bine». Bătrânul se retrăgea apoi, încercând să se arate puţin mai mulţumit, în timp ce biata bolnavă cădea înapoi pe perne, aproape istovită de efortul făcut."[25]

Jocul acesta întreţinut de toţi are un caracter deosebit de dramatic în contextul firilor şi experienţelor fiecăruia. Charlotte fusese probabil prima care se gândise la iminentul sfârşit, deoarece încă de la 1 februarie redactase un testament în favoarea soţului ei, lăsându-i în deplină proprietate toate bunurile, ca şi drepturile ei de autor. Fără să ştie că e vorba de acelaşi rău care dusese în mormânt toată familia, adică tuberculoza, deoarece medicii nu recunOscuseră sub simptomele normale ale sarcinii pe vechiul duşman al fraţilor Bronte, tatăl şi soţul Charlottei au şi ei, destul de curând intuiţia, apoi revelaţia apropiatului sfârşit. Pe la mijlocul lunii martie, slăbiciunea tot mai mare începe să fie punctată cu uşoare deliruri, care nu mai lasă soţului nicio îndoială asupra deznodământului. Arthur este zguduit adânc. Mai stăpân pe sine se arată octogenarul pastor care, la 30 martie, răspunde Ellenei în locul Charlottei pentru a o anunţa de cele ce se petrec la Haworth. „Sântem toţi nespus de tulburaţi şi dl. Nicholls în aşa măsură, încât nu are puterea şi stăpânirea de sine necesară pentru a vă scrie. De aceea dedic câteva clipe pentru a vă spune că draga mea fiică este foarte rău şi, pare-se, în pragul mormântului. Dacă ar putea vorbi, ea ne-ar dicta fără îndoială răspunsul la binevoitoarea dumneavoastră scrisoare, dar aşa sântem lăsaţi în seama noastră să vă răspundem cum putem. Doctorii nu mai au nicio nădejde, şi nădejdea pe care am nutrit-o atâta timp cu dragoste s-

25

a sfârşit, şi nu ne-a mai rămas decât să aşteptăm solemnul eveniment cu rugăciuni către Dumnezeu ca să ne dea milă şi putere destulă până la propriu-ne sfârşit". Pastorul o roagă pe Ellen să comunice starea actuală de lucruri domnişoarei Margaret Wooler şi doamnei Joe Taylor.

A doua zi, 31 martie 1855, Arthur însuşi scria aceleiaşi prietene, următoarele rânduri:

„Dragă domnişoară Nussey, – Scrisoarea domnului Bronte v-a pregătit pentru vestea tristă pe care trebuie să v-o comunic. Draga noastră Charlotte nu mai este. A murit astă noapte de epuizare. De două-trei săptămâni eram foarte îngrijoraţi de starea ei, dar abia de duminică seara ne-am dat seama că şederea ei printre noi avea să fie scurtă. Intenţionăm să o înmormântăm miercuri dimineaţa".

Charlotte se stinsese în noaptea de 30 spre 31 martie, după o succesiune dureroasă de stări lucide, şi stări de delir. Ultimele cuvinte din ultimele clipe conştiente au fost singurele de

împotrivire sau de regret din cei treizeci şi noua de ani plini de suferinţă cu asupra de măsură: „N-o să mor, nu-i aşa? N-o să ne despartă... Am fost atât de fericiţi".

înmormântarea în pierdutul sat din Yorkshire a fost umilă şi nobilă ca toată viaţa Charlottei Bronte. Au luat parte puţini participanţi, dar din aceia cărora moartea ei le sfâşia sufletul. Cele mai amare lacrimi au fost vărsate, se pare, de fata oarbă căreia Charlotte îi constituise o rentă anuală şi care a cerut să fie adusă, peste o distanţă de patru mile, la înmormântare.

Charlotte a coborât între ai săi, în cripta bisericii şi a suit în inimile şi amintirea oamenilor pentru totdeauna. După ea, la şase ani, bătrânul aproape orb, care-şi îngropase toţi copiii, încheia destinul unei mari familii de spirite, luându-şi locul lângă ei.

Matthew Arnold a scris despre ei, despre copiii geniali morţi fără vreme, stanţe grave şi grele, în cimitirul de la

Haworth, în aprilie 1855:

Dormiţi, o mănunchi de prieteni,
Dormiţi şi numai când luna
Lui Mai adusă de vântul de-apus
Se-ntoarce-n landele voastre
Şi se-aud peste ele prigorii,
Treziţi-vă atunci să priviţi
Vara în mugur, şi cerul,
Şi strălucitele lande —
Albinele, ca mai-nainte s-ascultaţi.
Cum murmură prin cimbru, iar cocoşi de munte
Cum cheamă dinspre landele în floare!
Dormiţi, sau numai pentru asta
Odihnei împreună puneţi capăt!

Epilog critic şi istoric literar

Până în prima jumătate a secolului XIX, literatura engleză închegase bine harta ei. Şi mai cu seamă reliefurile romanului crescut în o sută cincizeci de ani se desprindeau cu claritate. După John Lyly, de la Swift şi Defoe la Thackeray şi Dickens se arătaseră individualităţi originale capabile să înregistreze cu ochi atent moravuri şi să scruteze caractere, raportându-le la schemele mai mult sau mai puţin vizibile, după meşteşugul scriitorilor, ale moralei puritane şi pragmatice englezeşti. Lumea engleză se reconstituie în întregime cu tipurile ei, puternice, viguroase, ancorate în universuri pe care le cunosc bine pentru a le putea stăpâni. Dragostea de aventură a englezului, alimentată şi enorm sporită de împrejurările speciale ale Renaşterii în insula britanică şi ilustrată în drama elizabetană de uriaşii acţiunii, va intra

ca filon considerabil în romanul englez, aşa încât romanul picaresc şi romanul de aventură vor fi speciile de predilecţie ale secolului XVIII, ilustrate mai cu seamă de numele lui Smollett şi Fielding. Cele mai variate medii, de la saloanele aristocratice ale Londrei la cârciumile cu valeţi, hoţi şi cerşetori, sânt studiate dintr-o perspectivă de largă experienţă a autorilor, experienţă socială şi caracterologică, ţintind spre moralizare. De obicei în romanul englez cei buni îşi primesc răsplata, iar cei răi pedeapsa. Fielding îl duce la spânzurătoare pe Jonathan Wild the Great, iar pe Tom Jones îl încarcă de toate bucuriile după ce l-a plimbat prin nenumăratele vicisitudini. Tendinţa moralizatoare este mai evidentă în romanul sentimental, unde

Goldsmith şi Richardson căsătoresc pe eroinele lor virtuoase cu lorzi aduşi pe calea cea bună de exemplul acelora. E adevărat că lumea engleză arăta ca în romanele lui Fielding sau în gravurile lui Hogarth, dar de obicei nobilii erau în cea mai mare măsură de vină. Virtuţile se aflau în masa poporului sau în mica burghezie cu moravuri solide pe care o arată Pamela ori soţia vicarului din Wakefield. La fel gândeşte Jane Austie în Pride and Prejudice (Mindric şi prejudecată), când amendează caracterul lordului prin legătura sentimentală cu una din multele fete ale familiei, legătură devenită apoi con-jugala.

toţi aceşti romancieri, indiferent de specia pe care o ilustrează, fac o familie din punct de vedere al tendinţelor pe care le reprezintă. Forţa lor realistă, cum spuneam, de observaţie şi analiză, dă o vivacitate şi o savoare neobişnuită a adevărului artistic în secolul XVIII, în ciuda tendinţelor moralizatoare uneori prea aparente. În contextul acesta, spiritul cel mai liber este Lawrence Sterne, părintele lui Tristrann Sbandy, care deşi aparţinea prin profesie (aceea de pastor) şi înclinaţie direcţiei luate de literatura engleză în curentul sentimentalist, preromantic, se joacă, absurd şi genial, cu romanul în

care răstoarnă dimensiunile obişnuite ale timpului în epica europeană.

Acelaşi sentiment de plenitudine a vieţii se degajă şi din perspectiva primei jumătăţi a sec. XIX în romanul englez, unde opera lui Walter Scott, romantică, este într-un fel un soi de excepţie la regula deja stabilită şi acceptată a realismului.

Tot o excepţie constituise de altfel, la sfârşitul sec. XVIII, şi romanul de teroare, „negru" (black) sau „gotic", construind o lume de senzaţii tari pe motive vechi, populare şi medievale, de fantome, castele pustii ori vizitate şi aşa mai departe. Dar aceasta producţie dată la iveală de Lewis, Radcâiffe, Walpole, nu poate totuşi rămâne nemenţionată, fiind expresia anumitor laturi ale sufletului englez, ale unei curiozităţi mergând dincolo de hotarele realului. O anumită nuanţă de romantism tenebros se face simţită aici, fără însă a fi susţinută de o intrigă convingătoare sau de personaje care să iasă din limitele invenţiei comune.

Dickens, în prima jumătate a secolului XIX, reuşeşte o fabulaţie inepuizabilă cu observaţia atentă, exactă a societăţii contemporane mai cu seamă îndreptată înspre spectacolul nefericirii multora dintre cei umili. Oliver Tivist, Little Dorit, Old Antiquity Shop, Great Expectations, chiar David Cop-ferfield, romanul autobiografic, vădesc această dublă orientare a facultăţii creatoare dickensiene. Dragostea de oameni mereu vie în romancier face ca latura accentuat critică a operei sale să fie dublată de aceeaşi tradiţională intenţie moralizatoare pe care n-o poate ascunde decât cu rara lui putere de construcţie de tipuri şi împrejurări extraordinar de variate, caleidoscopice aproape. Sub specia moralizării ţin locul întâi, ni se pare, în creaţia dickensiană emoţionantele povestiri de Crăciun, pline de atmosferă englezească tradiţională şi în special de voinţa de a convinge pe cei răi să devină buni.

Cu William Makepeace Thackeray viziunea critică asupra societăţii engleze se înăspreşte. Ironia moralistului acestuia e amară şi în Book of S? iobs (Cartea snobilor), şi în The Four Georges (Cei patru George), ca şi în Vanity Fair (Bâlciul Deşertăciunilor). Jovialitatea unui Fielding, a unui Steme, chiar a unui Dickens face loc unei ricanări destul de tăioase. Contururile personajelor nu mai sânt desenate de înduioşată mână a contemporanului său Dickens şi ridicolul nu mai e privit cu îngăduinţă. De cele mai multe ori tendinţa la grotesc e foarte accentuată, până când în Vanity Fair oamenii iau înfăţişarea unor marionete, mişcate de autorul lor ca de un demiurg dezabuzat. Forţa satirei lui Thackeray ne amintim că o sperla pe Charlotte care avea totuşi un temperament foarte feminin şi ca atare o sensibilitate uşor rănită de violenţele literare ale uriaşului. Nu că ea ar fi fost lipsită de violenţe lăuntrice, dar pentru că Thackeray îi părea excesiv în pictura negativă a oamenilor.

De altfel ea însăşi a debutat în roman cu destulă violenţă. Cu The Professor (Profesorul), Charlotte Bronte s-a înregimentat din capul locului în tradiţiile critice şi moralizatoare ale romanului englez. Şi deşi eroul este un bărbat, William Crimsworth, care, rămas de timpuriu orfan şi confruntat cu mari greutăţi de existenţă, nu abdică de la demnitatea umană, datele bruxelleze ale biografiei autoarei figurează din belşug în desfăşurarea acţiunii. Intrând în conflict cu. Fratele său, Edward Crimsworth, industriaş bogat, cu caracter infect, William, izgonit din postul ce funcţionar subaltern pe care-l ocupa, se vede silit să accepte ajutorul unui prieten al familiei,

original şi neconformist, Hunsden, care-i înlesneşte o călăorie şi un început de cariera în Belgia. Poziţia de profesor de engleză şi latină a lui William în şcoala domnului Pelet (ci-teşe de fapt Heger) ca şi în şcoala de fete a Zoraidei Reuter seamănă, iară niciun echivoc, cu propria poziţie a Charlottei. De aceea opiniile lui sânt ale ei, de aceea caracterul englez este exaltat cu atâta

încredere, de aceea apar atâtea judecăţi personale, nedrepte poate, cu privire la caracterele belgiene, olandeze, franceze. Resentimentele Charlottei din epoca vieţii ei la Bruxelles apar în portretele feminine mai ales. Eulaâie, Hortense, Caroline, elevele, sânt privite cu acelaşi dispreţ superior ca şi Zephyrine, Pelagie, Suzette, profesoarele lor franceze. Cele dintâi sânt frumoase, placide, senzuale şi cu desă-vârşire atone din punct de vedere intelectual. Cele din urmă sânt desenate cu un singur termen, nedilerenţiat, ucigător: comune (ordinary). Altele însă sânt mai adine stigmatizate. Adele Dronsart e bănuitoare, curioasă, invidioasa. Iar Juana Trista, de origine amestecată, în care predomină latura spaniolă, îi pare eroului a semăna nici mai mult nici mai puţin decât cu... papa Alexandru al Yl-lea Borgia, având înscrise pe fruntea ei „răzvrătirea şi ura" (mutiny and hatc). Iar ipocrizia e un rău general născut din practica religiei catolice, şi ea dispreţuită de Charlotte. Directoarea este un caracter ceva mai complicat. În ea se amestecă unele calităţi practice, izbitoare la prima vedere, cum ar fi conştiinciozitatea, punctualitatea, ordinea, curăţenia şi altele, cu unele vicii ascunse care apar pe măsură ce se desfăşoară acţiunea. Capacitatea ei duplicitară se descoperă în intriga sentimentală pe care ea izbuteşte s-o schiţeze cu William Crimsworth, în ciuda faptului că e logodită cu monsieur Pelet. După ce William află acest adevăr şi se îndreaptă spre o modestă, supusă, sârguincioasă profesoară de lucru, Frances Evans Henri, care vrea să înveţe englezeşte cu el, se ciocneşte de opoziţia Zoraidei Reuter. În ea zvâcneşte o invidie greu mascată care o face să ascundă adevărul plecării 'Francesei din institutul ei. În cele din urmă simţind caracterul categoric al refuzului lui Crimsworth de a se întoarce la ea, Zoraide se va căsători cu Pelet. William, care a părăsit institutul, e ajutat din nou de Hunsden, dar

se descurcă şi singur şi se va căsători cu Frances, stabilindu-se în Anglia. Acţiunea se încheagă în general destul de convingător, dar fără meşteşug, fără subtilitate. Neprevăzutul aceia de

acţiune şi de resort psihologic, de autenticitate lipseşte încă din primul roman al Charlottei care seamănă grozav a travesti. Capacitatea ei de analiză nu s-a obiectivat încă, ci a rămas la nivelul experienţei cu totul personale, subiectiv exprimate, cu înclinaţii şi antipatii ţâşnind direct. Ea foloseşte şi un deus ex machina pentru a descurca iţele, pe Hunsden. Portretele fizice sânt bune, dovedind observaţia atentă a oamenilor. Analizele morale ori psihologice relevă o solidă cultură morală din partea autoarei, o obişnuinţă a exercitării simţului critic în sensuri caracterologice. Dar totul e făcut prea subiectiv, prea din perspectivă puritană britanică şi bronte-ană, dând aerul unor prejudecăţi prea înrădăcinate şi dezvăluind o lipsă de toleranţă foarte tinerească.

Dialogul e uneori convenţional, mai cu seamă când e împănat de neologisme, de cuvinte franceze sau chiar de replici întregi alternate în cele două limbi. Sigur, un oarecare caracter de artificiu se degajă dintr-un roman ca acesta care are substanţă doar fragmentară, care e realizat pe bucăţi. Ceea ce îl situează, cum spuneam, în rândurile producţiilor epice engleze este accentuata tendinţă critică şi moralizatoare. Ici-colo ţâşneşte câte o neaşteptată pagină din adevărata Charlotte care făcea exerciţiul prim al unei compuneri de larg suflu. O tiradă despre ipohondrie, destul de neaşteptată, introdusă poate pentru a ilustra latura aceea de spleen a caracterului englez, vorbeşte despre neliniştile scriitoarei, despre adâncimile încă nesondate ale sufletului ei. De asemenea se dezvăluie o anumită obsesie a mormântului, a necropolei, obsesia care a apăsat probabil grav asupra subconştientului întregei familii, confruntate încă de timpuriu cu zonele întunericului morţii.

Chiar mai exterioară, mai rece, probă a unui

temperament stăpânit de bunele srune ale educaţiei puritane şi a unei atenţii îndreptate mai cu seamă spre împlinirile morale, apare cartea primă a Annei Bronte, Agnes Grey. Cu acest roman se împă-mânteneşte de fapt în literatura engleză romanul vieţii unei guvernante, fără travesti ca în Profesoral. Se simte că romanul este un exerciţiu fiindcă acţiunea propriu-zisă se leagă greu şi este suplinită parcă de galerii de portrete în care lineamen-tele fizice sânt bine dublate de pătrunderea morală. Sântem mai mult în faţa unei lecţii de morală aplicată susţinută de o fiinţă sensibilă, inteligentă şi foarte riguros educată. După principiile solide ale moralei burgheze engleze, trăind într-o

lume de gânduri nobile şi nimerind deodată, din pricina vicisitudinilor de viaţa materială ale familiei ei ruinate, între oameni fără elevaţie, într-un mediu vulgar, deşi socialmente superior aceluia din care ea a plecat. Lecţia e făcută pe modele bine prinse. Mai întâi în familia Bloomfield, unde capul familiei e nedelicat, chiar grosolan, doamna casei snoabă şi indiferentă la ce se petrece în jurul ei, iar doamna Bloomfield bătrâna, mincinoasă, ipocrită şi uşor intrigantă. De altfel şi capitolele romanului sânt determinate de fixarea pe câteva portrete (The Grand mamma – Bunica, sau The Uncie – Unchiul), între care acela al fratelui doamnei Bloomfield, uncie Robson, denotă la Anne un dar de notaţie caricaturală care lipseşte stilului mai patetic al surorilor ei. Iată-l, coborând parcă dintr-o gravură franceză din primul sfert al sec. Al XIX-lea: „... un bărbat înalt, închipuit, cu părul negru şi faţa palidă ca soră-sa, cu un nas care părea să dispreţuiască pă-mântul şi cu ochi mici cenuşii, adesea pe jumătate închişi, cu un amestec de prostie adevărată şi de dispreţ afectat faţă de toate lucrurile din jur. Era gros, greoi, dar găsise un mijloc de a-şi strânge talia până ce părea subţire”.

Concediată din pricina caracterului copiilor, violenţi, cu crize de isterie (în special master Tom), îngâmfaţi şi răi (ca Mary-Anne) ale căror imperfecţiuni sânt puse de părinţi pe seama educaţiei neîndemânatice a ei, Agnes ajunge la altă familie, Murray, de la Horton Lodge. Aci lucrurile se repetă pe alte planuri care îi prilejuiesc analiza altor caractere din altă categorie. Cei patru elevi sânt mai vârstnici, între 10 şi 16 ani, mai diferenţiaţi. Rosalie, cea mai mare, e frumoasă, brună, prost crescută; Matilde, „a veritable hoyden", o adevărată ştrengăriţă solidă, barbară, violentă în ieşiri; John, vesel, sănătos, sincer, incult; Charles, cel mai greu de stă-pânit, palid, nervos, mincinos, plin de capricii. Mama lor, o femeie de patruzeci de ani, încă frumoasă, iubeşte peste măsură petrecerile, iar tatăl un „country squire", din mica nobilime rurală, e un om de treabă, petrecăreţ şi el, rar văzut pe acasă. Semne distinctive: „scarlet cheeks and crimson nose" (obraji îmbujoraţi şi nas ca sfecla). Viaţa Agnesei este şi aici mizerabilă, supusă umilinţelor celor mai grele de la stăpâni ca şi de la slugi. Răsplata ei va fi o dragoste virtuoasă pe care i-o va purta un cleric de la Horton, mr. Weston, cu care se va căsători.

Tonul general este destul de asemănător cu acela din romanele lui Richardson ori Goldsmith, de mică burghezie virtuoasă şi aşezată, cu educaţie evanghelică susţinuta de preceptul biblic, cu probleme morale şi religioase specifice vieţii eiude.<: e Dar viziunea critică şi barierele între categoriile sociale sânt mult mai accentuate la Anne Bronte decât la înaintaşii ei.

În al doilea roman al Charlottei, Jane Eyre, scris cu mai: nult talent şi mai mult meşteşug decât Profesorul, tendinţele critice din romanul englez ajung la un nivel foarte înalt. Perspectiva rămâne aceeaşi ca şi problematica şi cadrul. Dar de data aceasta variaţiunile cu care surorile Bronte contribuie ia tema generală a situaţiei guvernantei în societatea engleza capătă o putere ieşită din comun. De data aceasta detaliile

autobiografice se amestecă intim cu ficţiunea, cu capacitatea rabulatorie crescută a Charlottei şi romanul intră dintr-o data în seria capodoperelor literaturii universale. Eroina însăşi capătă dimensiuni apăsate, caracter definit, încetând de a fi doar un ochi deschis deasupra cusururilor celorlalţi cum era în Profesorul sau în Agnes Grey. Jane Eyre nu strigă numai nemulţumirea, mânia ei faţă de dispreţul şi situaţia de inferioritate în care sânt ţinuţi cei lipsiţi de mijloace, oricare ar fi valoarea lor umană reală. Dar afirmă o concepţie de viaţa adevărată, cu sensuri bine determinate, concepţie în care existenţa fizică, morală, intelectuală, spirituală se întregeşte cu un aspect pasional, până atunci absent din orizontul vieţii reale a surorilor Bronte. Romanul este construit pe istoria vieţii unei guvernante al cărei caracter se desenează bine, interesant, ca al unei eroine de excepţie. Jane Eyre începe cu copilăria personajului principal, fiindcă este de fapt romanul unei formaţii. Fetiţa, răzvrătită şi îndărătnică, ajunge prin intermediul unei raţiuni puternice să judece şi să condamne cu pasiune pe cei din jurul ei care au urât-o şi au oprimat-o. Exasperată de nedreptate, de uimilinţe şi ipocrizie în casa Reed, ca şi în pensionul de la Lowood (citeşte Cowan Bridge), Jane devine o raisonneuse-a care îşi exercită bine facultatea de observaţie şi argumentele raţionale, naturale. În ea mocneşte „the mood of the revolted slave” (starea de spirit a unui sclav revoltat), aceea care o face pentru cei din jur un mic Guy Fawkes, adică în stare de a complota, de a se răzvrăti ca binecunoscutul erou englez, şef al conjuraţiei prafului de puşcă. Încereând mereu să facă deosebirea dintre bine şi rău, Jane vede că ceilalţi din

jurul ci sânt subiectivi, indiferenţi la orice nu priveşte propriul lor bine, gata să oprime pe cel dezarmat. Toate resentimentele epocii petrecute la Cowan Bridge se

strâng şi capătă o configuraţie estetică excelentă, cu motivări psihologice bune, cu gradaţii şi contrabalansări făcute cu grijă, cu integrări foarte convingătoare ale eroinei într-un mediu uman cu care se afla în permanent divorţ şi într-un mediu natural în care se simte acasă.

Mediul uman e împărţit în câteva zone la care Jane aderă sau refuză să adere. Există una faţă de care oroarea ei e permanentă, de la început până la sfârşit, şi căreia îi aparţin în primul rând familia Reed, apoi familia pastorului Brocklehurst, şi în cele din urmă respectabilii prieteni ai lui Rochester, familiile Ingram, Lynn şi toate celelalte, constituind lumea respectabilităţii britanice, buna societate a Angliei.

Dar aci eleganţa, frumuseţea, bogăţia sânt dublate numai de convenţii, compromisuri, egoism şi meschinărie. Atacul împotriva înaltei, onorabilei societăţi engleze, împotriva sufocantelor convenţii se exprimă într-o serie de scene de salon, excesive şi caricaturale, desfăşurate într-o opulenţă de-a dreptul orientală, de o umanitate care a pierdut calitatea ei esenţială: autenticitatea. De aceea frumoasa Blanche Ingram face uz de un arsenal răsuflat de surâsuri şi gesturi graţioase împrumutate ad-hoc, de aceea mrs. Lynn şi mrs. Ingram, gătite cu turbane enorme, ridică în acelaşi timp palmele spre cer sau şi le frâng, după împrejurare, conform unui tipic învăţat bine pe dinafară şi care constituie codul comunicărilor într-o lume osificată. De aceea domnul Brocklehurst e prezentat într-o bună caricatură, ca un stâlp negru de lemn, cu o mască sculptată în vârf, drept cap.

Cum au spus unii critici englezi, s-ar părea că Charlotte la vremea când scria Jane Eyre nu văzuse încă saloanele engleze şi nici vestimentaţia specifică. De aci câteva excese de imaginaţie. Dar totul coincide cu adevărul în conturul general moral, adică din punct de vedere omenesc intuiţiile ei sânt exacte. Formidabila sete de autenticitate a Charlottei a trecut în eroina ei care tratează drept umbre ori caricaturi lumea în care e

nevoită să trăiască.

Jane cunoaşte în adolescenţă şi o altă zonă umană pe care o admiră şi spre care se simte atrasă, dar în care nu poate rămâne multă vreme. Helen Burns, colega de la Lov/cod (în

care se întrupează unele trăsături ale surorii de timpuriu pierdute a copiilor Bronte), aduce o notă şi o viziune nouă, dificilă _ de urmat, aceea a gândirii creştine, providenţiale, a unei spiritualităţi depăşind puterile obişnuite ale renunţării. Maria j. Emple face parte din aceeaşi zonă sau măcar o înţelege şi D încurajează. În procesul formaţiei Janei, această întâlnire înseamnă mult, înseamnă depăşirea ipocriziei şi formalismului puritan în religie, reprezentate de Brocklehurst. Chiar dacă n-o poate urma pe Helen, Jane suferă o oarecare schimbare, o luare de cunoştinţă a spiritualului, o trecere de la planul natural spre cel spiritual. Dar structural, deşi înţelege şi admiră, Jane este altfel. După moartea Helenei Bums şi căsătoria Măriei Temple, ea simte vechea-i fiinţă renăscând, aspirând spre libertate. Eroina tânjeşte după experienţă, după noutate. O anumită curiozitate, o anumită nelinişte o împing mereu să dorească altceva. Şi asupra acestei stări ce nelinişte, de dorinţe vagi, incerte cade întâlnirea cu Edward Fairfax Rochester, bine cumpănită, în singurătate, sub secera lunii urcând pe cer, într-o atmosferă de supranatural, dozată cu pricepere. Jane e mereu o forţă în aşteptare, o virtualitate gata să se transforme în acţiune. El este ca un adevărat erou romantic, „dark, strong and stern" (oacheş, puternic şi aspru), după modele byroniene. Mai târziu portretul lui se completează prin adăugirea unor trăsături şi fizice – „proud, sardonic, harsh" fmân-dru, sardonic, aspru) şi morale de erou damnat, chinuit de amintiri negre. Conflictul anterior cu tatăl şi fratele său îl configurează o dată mai mult ca pe un erou de excepţie, ca şi viaţa de

aventuri şi vicii, de pasiune şi violenţă. Pe un anumit nivel, experienţele relatate de ea sânt rodul unei imaginaţii destul de naive a unei fete care a cunoscut din cărţi romanţioase aventura, de pildă, a unui englez bogat cu o dansatoare franceză care îl trădează ieftin. Dar lucrurile sânt spuse nu numai cu patos, ci şi cu un aer de cunoaştere, de cunoaştere filozofică a sensurilor, aşa încât naivitatea faptelor dispare în şuvoiul pasiunii, ca şi convenţia unor imagini mai mult închipuite decât trăite.

Apariţia eroului puternic, capricios, ciudat, cu grosolănii voite uneori, se potriveşte perfect aşteptării ei, ca într-un joc de puzzle, cu îmbinări geometrice nu fortuite, nu întâmplătoare. Jane capătă curiozităţi, impulsuri de cunoaştere pentru mai departe, în ea se naşte interesul pentru o viaţă de pasiune.

În această atmosferă saturată de forţă pasională, ea începe că crească dinăuntru şi cunoaşte dragostea, marea, unica. Pasiunea crescândă a celor doi, care aparţin categoriei sufletelor arzătoare („soul made of fire”), spre deosebire de lumea de mucava în care se mişcă, se desfăşoară însă între un coşmar de loc şi sânge, mereu presimţit, romantic şi acea lume de caricaturi inevitabile, desenate cu insistent contur realist de autoare. Divorţul de care vorbeam mai înainte dintre eroină şi lume o face să adere total la cauza eroului damnat, deşi nenumărate semne o înştiinţează de nefericirea iminentă.

Fuga Janei de la Thornfield şi romantica ei rătăcire adaugă pasiunii ei cunoscătoare şi alte laturi. Familia Rivers şi casa ei modestă aduc iar numeroase note autobiografice ale Charlottei. Bucătăria cu bătrâna slujnică, cele două fete ale răposatului pastor, nobile în sărăcia lor, dinele amintesc insistent Haworth-ul şi casa prezbiteriului.

Caracterul interesant al acestui moment este St. John Rivers, frumosul, glacialul pastor în care ambiţiile au fost comprimate, refulate, spre căutarea sacrificiului. De fapt

reproşul pe care i-l face Jane derivă din contrastul prea izbitor între el şi Rochester. Alb unul, negru celălalt, pur, renunţător unul, plin de patimă celălalt, frumos ca un grec St. John, urât şi desfigurat Rochester în urma accidentului sinistru care i-a distrus reşedinţa. Dar pastorul tăgăduieşte viaţa şi bucuriile ei, tăgăduieşte dragostea şi dreptul la ea, şi deşi neipocrit şi renunţător, nu se bucură de simpatia eroinei. Nu pentru sufletul de gheaţă, ci pentru cel de foc optează ea. Lingă acesta îşi va petrece viaţa într-o comuniune desăvârşită, de vis adolescentin.

Pasionata pledoarie pentru dragoste şi libertate, pentru calităţile naturale ale fiinţei umane, ca şi opoziţia faţă de viaţa socială, de minciunile şi barierele ei artificiale sânt exprimate de Charlotte Bronte într-o compoziţie în care părţile, neegale, ca ieşite dintr-o meditaţie liberă, se leagă însă perfect, prin motivări susţinute deopotrivă de analiza strictă a faptelor şi psihologiilor, ca şi de intuiţii, de incursiuni în lumea subconştientului.

Romantică şi realistă, racordând planul visului cu acel al lumii reale şi sociale printr-un puternic simţ al naturii în care operează cu o rară cunoştinţă ca într-un cadru din care culege explicaţii şi prevestiri, Charlotte Bronte a dat în Jane Eyre un

amestec emoţionant de viaţă şi vis, de lume englezească şi ". Spiraţie personală spre fericire.

Cel de-al patrulea roman al familiei Bronte, Winhering Heights (nitoase înălţimi), este cel dintâi care se rupe de tradiţia, istoriei unor vieţi de guvernante şi de relatarea la persoana întiia a naraţiei. Discreţia obişnuită a Emilyei, refuzul ei de a lăsa priviri străine să pătrundă îr. Viaţa-i interioară, obişnuinţa travesti-ului dobândită din cronicile Z ca şi din lirică o fac să se sustragă descoperirii imediate, să evite contuziile posibile între autoare şi eroine, să îndepărteze pe cât e cu putinţă planul acţiunii

romanului de pianul propriei existenţe. Povestea iubirii de necrezut dintre Catherine Earns-hav. Linton şi Ileathclitf este spusă de o martoră oculară Ellen Dean. Unui ascultător venit în împrejurări fireşti, civile, pe urmele eroilor, la Thrushcross Grange şi Wuthering Heights. Introducerea unei povestitoare şi a unui ascultător, amândoi emoţionaţi, separă, adânceşte mai mult planul naraţiei faţă de lumea reală, dându-i o obiectivitate parcă mai mare, foarte necesară universului aceluia de pasiuni extreme, în acelaşi timp, povestitoarea, slujitoare devotata a eroilor, este o prezenţă de cor antic, de bun simţ şi înţelepciune populara, în mijlocul unei lumi de trăiri neumane, abisale. Ea serveşte ca un filtru care umanizează, ca un explicator şi intermediar credibil dinspre infernul de la Wuthering Heights înspre viaţa firească. Ceea ce a construit Emily Bronte cu o forţă de Shakespeare sau Dostoievski este cu totul departe de blândul vis de fericire romantică în care Charlotte s-a scăldat. Pasiunea era şi în Jane Eyre; erou romantic şi damnat se afla şi acolo; iubire care încalcă regulile vieţii comune pentru a se realiza, de asemenea. În comparaţie cu adevărul sfâşie-tor, îngrozitor al lumii din romanul Emilyei, Jane Eyre rămâne o naivă, îneântătoare încercare de a închega o existenţă de cunoaştere. Într-o eroină care evoluează spre împlinirea aspiraţiei sale supreme.

în Wuthering Heights nu evoluează nimeni. Persopagiile sânt de la început şi neîntrerupt egale cu sine şi în relaţiile dintre ele. Nu există proces de cunoaştere, nici împlinire posibilă. Cei slabi şi buni sânt neînsemnaţi şi mor de durere şi neînţeleşi, ca Edgar şi Isabella Linton. Cei puternici, ca Heathcliff şi Catherine, sfârşesc mistuiţi de prea marea pasiune care covâr-şeşte totuşi limitatele forţe ale cărnii şi spiritului individual.

Iubirile şi urile se transmit celei de-a doua generaţii, din care fac parte Haneton, Kathe şi Linton. Aceştia repetă tiparele părinţilor lor, dar sânt totuşi departe de a avea aceeaşi putere a adevărului pasional. Heathcliff nu poate

avea copie. El este unicul, singularul erou romantic, cu origine misterioasă, intrat în familie în împrejurări neplăcute pentru fiecare şi înconjurat neîntrerupt de o atmosferă neplăcută, de rău augur. Implicaţia naturii satanice a eroului este mereu prezentă. „Eiend” „, devilish nature”, „imp of Satan” sânt cuvinte ce revin pe buzele celor ce vorbesc despre Eleathcliff în mod curent. De altfel pecetea întunericului său trece de pe fizionomie pe întregul interior al casei de la Wuthering Heights, scăldată numai în clarobscururi malefice. Portretele celor ce locuiesc acolo apar în slaba lumină nesigură a lumânării sau a focului din vatră. Cufundată în întuneric, respirând ură, spaimă, oroare, casa şi atmosfera ei contrastează cu natura landelor înconjurătoare, rece, pură, tăioasă, iar în plină iarnă albă ca un ocean de spumă de talazuri. Toată viziunea lumii din Wuthering Heights este realizată în alb şi negru (şi câte nuanţe de negru!), în contrastul fundamental de valori care să facă posibile, verosimile vârtejurile de patimi, scenele tari, limită, răbufnirile de pasiune, stările de quasi-nebunie, coşmarurile, apariţiile fantomatice, credinţa în duhuri. Tot peisajul şi climatul trebuiau să fie teribile ca să poată încrusta în ele (suporta) o forţă ca cea a lui Eleathcliff, nepotrivită cu niciun model omenesc. Stăpânul infernal al acestei lumi nu are în inima lui decit două pasiuni (ceilalţi au doar una singură, până la monomanie), una a urii şi răzbunării pe cei care l-au umilit făcându-l să-şi simtă inferioritatea (pe Elindley şi pe Edgar Linton, ca şi pe copiii lor), cealaltă a iubirii pentru Catherine. Dragostea şi ura se amestecă într-un dozaj neomenesc în clipa în care întoreân-du-se, ITeathcliff o găseşte pe Catherine măritată cu frumosul, placidul, bălaiul Edgar Linton. Şi frenezia pasiunii alimentată de câteva întâlniri între cei doi îndrăgostiţi etern, regăsiţi, răvăşeşte minţile Catherinei.

Zdruncinând de moarte fiinţa ei, patima dezlănţuie în ITeathcliff o furtună permanentă, un dezechilibru care de obicei nu poate dura decât o clipă. La el starea aceasta de exaltare va dura ani de zile după moartea Catherinei. Scena dintre Heathcliff şi Catherine înaintea morţii ei e de o violenţă neasemuită. Reproşurile pe care amândoi şi le aruncă sânt de

neindurat pentru oricine altcineva. De durere de a se vedea despărţită pentru totdeauna în două printr-o neînţeleasa ciudăţenie a^ fiinţei sale, adică iubind fără ieşire pe Heathcliff ca pe sine^ însuşi, dar ţinând omeneşte la Edgar, Catherine va muri dând glas unei aspiraţii spre o condiţie mai liberă, care s-o izbăvească de tragicul conflict fundamental în care se află. Cunoaştem din poemele Emilyei, cin No coward so:: l is mluc (N-am suflet mişel), ca şi din There is no room for death (Nu-i pentru moarte loc) ideea eternităţii vieţii spiritului eliberat de închisoarea cărnii, ca o idee compensatorie pentru suferinţa şi nefericirea vieţii de pe pământ. Aici ideea e reluată răcind loc unei întregi ilustrări susţinute de pasiunea fierbinte a lui Heathcliff care nu poate accepta stingerea definitivă a aceleia cu care se simţea pentru veşnicie legat. Deznădejdea anilor care au urmat morţii Catherinei până la propria lui moarte stranie, sălbatică, raţional inexplicabilă e hrănită până la convingere cu credinţele, în viziuni, fantome. Această goană după fiinţa palpabilă de dincolo de moarte, a Catherinei (şi pe care toate confesiunile creştine o resping) afirmă încă o dată cu aceeaşi violenţă caracteristică, a dragostei dincolo de Dumnezeu şi Satan, de orice contingenţă umană, o dragoste absolută, fără limite, la Heathcliff. La Catherine absolutul fusese însă trădat de un sărman capriciu („poor fancy” cum îl numeşte dispreţuitor eroul) pentru Linton. Altfel, îngemănarea în pasiune a celor doi este recunoscută de ei şi acceptată de ei ca un dat, ca un fatum de la care orice abatere e fatală. Şi aci sufletele eroilor sânt gemene, ca şi în Jane Eyre, alcătuite tot din

substanţă înflăcărată, din foc şi fulger. Dar ce distanţă de la întâlnirea dintre Rochester şi Jane şi cea dintre Heathcliff şi Cathe! Flacăra acestora doi are în ea durere şi dominaţie, pasiune, nebunie, ură, iubire absolută, dincolo de viaţă şi moarte. Sânt în ea semnele indubitabile ale flăcării de pucioasă care în simbolistica medievală arătau prezenţele demonice, infernale. Prin puterea patimilor, prin neschimbarea stărilor, prin culorile fundamentale ale viziunii, Withering Heights e un infern uman, realizat cu geniu de Emily Bronte.

învăţând de ia sora ei ceva din tratarea viguroasă a subiectului (din această pricină unii critici au atribuit chiar Emilyei al doilea roman al Annei), cea mai tânără dintre cele trei a abandonat şi ea obişnuita schemă a vieţii de guvernantă, de institutoare. În The Tenant of the Wildfell Hali (Doamna de

la Wildfell Hall), Anne Bronte închină puterile ei analizei iubirii pasionate a lui Gilbert Markham pentru Helen Graham, noua iccatara a vechei, sumbrei reşedinţe elizabetane, Wid: " Hall. Gilbert scrie prietenului său Hal ford despre toate câte se petrec în ţinutul lor, despre întâmplările obişnuite ale unei banale vieţi între familii de filistini cumsecade, onorabili, Wilson, Milhvord, cu fete de măritat şi moravuri austere, convenţionale. Scrisoarea lui începe de la 1827 şi înregistrează sosirea tinerei femei, apoi relaţiile ci cu mediul, cenzura exercitată asupra ei de respectabilele persoane din jur care o spionează.

Helen Graham are o fire neobişnuită, excesivă, pasionată. Ea trăieşte în vechea, pustia reşedinţă alături de fiul ei Arthur şi de o femeie de serviciu, se sustrage convenţiilor societăţii care vrea s-o acapareze, s-o reducă la numitorul banalităţii, învăluită într-o oarecare taină. Îndrăgostindu-se de Helen, dar respins cu lacrimi adevărate şi suferinţă, Gilbert are, după câteva întimplări ieşite din comun, posibilitatea de a cunoaşte istoria vieţii

ei. Manuscrisul Helenei ne duce înapoi până în anul 1821, cu povestea tinereţii înfloritoare, a căsătoriei nedorite şi a nefericirii ei.

Critica engleză a subliniat în special latura moralizatoare a romanului Armei, considerând decăderea prin viciu a bărbatului ca un fel de lecţie de morală dată de sora lui Branwell, dezgustată de spectacolul destrămării fizice şi sufleteşti a fratelui ei. Personajul mrs. Huntingdon este însă cel mai izbutit sub raportul atât al reliefului estetic cât şi al punctului de vedere exprimat cu tărie împotriva prejudecăţilor conjugale. Încercarea sinceră, temerară a femeii de a pune capăt unei căsătorii care nu mai însemna decât o umilitoare convenţie se înscrie printre cele mai răzvrătite gesturi ale literaturii victoriene. Cum spune un istoric literar canadian[26] Anne Bronte se ridică împotriva tuturor dogmelor victoriene şi împotriva tuturor tradiţiilor; împotriva sfântului Pavel; împotriva declaraţiei de supunere a femeilor în sacra stare conjugală. Cu o îndrăzneală uimitoare pentru proverbiala ei blândeţe şi supunere, cea mai mică dintre Bronte dă dovadă de o îndrăzneaţă libertate de gindire în ceea ce priveşte statutul social şi juridic al femeii,

răsturnând resemnările victoriene printr-o revoltă modernă împotriva ideilor secolului său. Şi ideile şi stările eroilor sânt oine conduse şi convingătoare, fiindcă au o concentrare şi o palpitaţie care seamănă cu suflul neegal al vieţii. Ritmurile rapide ale reacţiilor omeneşti se leagă bine cu pasiunile violente, cu cadrul vechi, uşor sinistru de la Wildfell Hali, cu o natură romantică, zugrăvită cu autentic sentiment.

Ultimele două romane ale Charlottei, Shirley şi Villette, pornesc tot de la un ansamblu de date autobiografice transfigurate. Shirley construieşte o lume englezească destul ce cuprinzătoare, pe tipurile umane cunoscute bine

---

[26] Augustin Lev/is " (’ells – Les soeurs Bronte et Vetranger, Paris – Hodsteân – 1937, pp. 109—110.

de Charlotte. Preoţi, vicari, mici squires rurali, cu familiile lor, apoi schismatici (Dissenters) şi metodişti aparteneţi ai unor secte religioase rupte de biserica anglicană trec pe rând prin carte. Dar deosebit de interesant este faptul introducerii universului muncitoresc în roman, în legătură cu mica manufactură condusă de Robert Moore. Indiferent de care este sfârşitul grevei, de simpatia faţă de Robert Moore, este esenţial pentru Charlotte sentimentul de participare la revolta muncitorilor. Interesul autoarei pentru muncitorime, pentru problemele ei care începuseră să se pună acut în Anglia la vremea aceea se arătase incă din timpul şederii ei la şcoala Margaretei Wooler, când se pare că vizitase câteva locuri de muncă şi înţelesese ceva din mizeria şi suferinţele celor mulţi. Se amestecă în episodul grevei şi al luptei împotriva patronilor din roman cunoaşterea cauzelor cu o cunoaştere adâncă a sufletelor simple din Yorkshire. Compasiunea şi solidaritatea umană ale fetelor Bronte au trecut în eroinele acestei cărţi, în Shirle) r Keeidar şi Caroline Helstone, şi se simt în unele episoade ca ce pilea în aceia cu săramnul William Farren. Ne închipuim că atitudinea eroinelor faţă de el arată destul de exact ceea ce era solicitudinea discretă a fetelor Bronte. De altfel se pare că intenţia Charlottei a fost să dea în Shirley Keldar o aproximativă imagine a Emilyei, a spiritului ei nesupus, activ, aspirând spre o totală independenţă. Îndrăznelile părerilor şi acţiunilor întreprinse de Shirley, sinceritatea ei fără ascunziş, intoleranţa la prostie şi conformism (de pildă, faţă de grupul celor patru vicari în care intră şi Arthur Bell Nicholls sub trăsăturile reverendului Peter Augnotus Malone, ridiculizat pentru „catastrofa vieţii şi conversaţiei lui”), e uneori dublată de momente de mânie violentă, de ieşiri temperamentale, alteori de scene de

dragoste faţă de animale. Uneori câteva cuvinte, un gând răzleţ, neobişnuit îţi indică libertatea şi înălţimea

ideilor Emilyei. Bunăoară, într-un dialog dintre Shirley şi Caroline intră o surprinzătoare undă de gândire alegorică, mitologică, o undă de adevărat titanism. Shirley amestecă, aşa cum făcea probabil Emily, scriptura cu mitologia, cu un rar simţ al grandorii alegorice. Vezi, de pildă, cum îşi reprezintă pe Eva ca simbol, ca mamă a Naturii, cu atribute de fertilitate, frumuseţe, generozitate. Astfel, în galeria destul de plină a personajelor se deosebesc în special câţiva. Cum spuneam, grupul celor patru c uşor şi bine caricaturizat. O figură impozantă şi ridicolă, mrs. Yorke, care poartă o capelă uriaşă pe cap, e numai intoleranţă şi prejudecăţi. Caroline e dulce, feminină şi destul de ştearsă ca individualitate şi în zborul aspiraţiilor. Dragostea ei pentru Robert Moore e naivă şi cuminte, cu destulă adâncime. Cu boala ei, a Carolinei, neaşteptată şi gravă, Charlotte şi-a creat catharsisul necesar. Capitolul VII, intitulat The valley of the shadow of death (Valea din umbra morţii), a fost scris, cum ştim, după morţile în cascadă ale celor dragi. Şi se simte, după lungimea şi dramatismul scenelor că greu s-a putut hotărî îndoliata autoare să-şi salveze de la moarte personajul. Sco-ţând-o din ghearele morţii pe Caroline, Charlotte ii găseşte şi o mamă, pe doamna Pryes, menajera Shirleyei, iar în cele din urmă o şi căsătoreşte cu Robert Moore. La patul lui Robert, care fusese rănit de unul din muncitorii revoltaţi, se fac multe analize, unele cam exterioare, cam forţate. Pe rând. Se urmăreşte reacţia fiecărui personaj, a Hortensei, sora lui Robert, a lui Louis, fratele lui, venit de curând ca preceptor al fiului domnului Sympson, unchiul Shirleyei etc. Fireşte, aci se va dezvălui şi dragostea Carolinei. Cu destule lungimi, romanul este unificat prin personajul central Shirley Keeldar, încă una dintre femeile neobişnuite, în dezacord cu riguros convenţionala lume victoriană. Aspiraţia spre împlinire a femeii se desfăşoară aici pe un fond mai larg uman şi social decât în Jane Eyre, dar acolo consistenţa visului dădea o mult mai mare forţă şi unitate cărţii.

în Villette ne întoarcem în plin peisaj belgian. Revăzut cu ochii prin care foarte multe trecuseră, peisajul capătă mai multă varietate şi o perspectivă de tratare mai reală, mai dreaptă, mai obiectivă decât Profesorul. Romanul e scris tot

la persoana întâia şi are drept eroină din nou o guvernantă.. Lucy Snowe.

Dar Charlotte a învăţat, prin exerciţiu scriitoricesc şi mai. Cu seamă prin experienţa umană maturizatoare, arta analizei adevărate. Ea nu mai urmăreşte scheme, ci efectele reale ale-emoţiilor, ale stărilor sufleteşti, asupra fizionomiei, asupra caracterului. Efortul, ostentaţia, convenţia dispar din scrisul-ei aproape în întregime. Charlotte a scăpat de un oarecare-elect frazeologic, exterior şi începe să prindă bine sufletele, viaţa interioară a celorlalţi. Pe de altă parte izbuteşte să-, stârnească atenţia şi curiozitatea nu numai pentru acţiunea exterioară care va urma, ci şi pentru desfăşurările psihologice şi caracterologice. De la naşa ei, mrs. Bretton, Lucy trece-la miss Marchmont, care însă moare curând, după o furtună în care Lucy distinge chemarea morţii. Trimisă la Londra de un gând misterios, ea se va îmbarca pentru a ajunge în Vil— lette. Descrierile Londrei, ale nopţii pe mare sânt vătuite „scoase ca dintr-o sensibilitate rafinată, fără. Colţuri, artificii-sau retorică. Apoi apar câteva caractere, miss Ginevra Eans-howe, elegantă, frumoasă, uşuratică; dr. John, inteligent., priceput, cu o labilitate curioasă a caracterului. Doamna Beck „directoarea pensionului unde Lucy se angajează, este o nour., ipostază a doamnei Heger. Portretul ei fizic şi moral e (acut cu insistenţă, defectele caracterului sânt aceleaşi- din Zoraide Reuter. Sistemele de conducere prin control şi spionaj necontenit sânt din nou incriminate. Se repetă o serie de lucruri’ din Profesorul, dar fără lungimi, fără reveniri obositoare şi mai ales fără violenţele

subiective ale primei cărţi. Şi-aci educaţia engleză şi protestantă ca şi simţul ascuţit al demnităţii morale sânt exaltate, iar educaţia catolică învinuită de-o întreagă serie de cusururi pe care le cunoaştem din Profesoral.. Dar totul se adânceşte, se calmează şi se stratifică. Mr. Paul Emmanuel, profesorul de literatură, este cel de care se îndrăgosteşte Lucy şi cel care o va iubi. Este din nou mr.. Heger, dar iubirea dintre cei doi capătă o întreagă atmosferei formată din nuanţe numeroase, din efecte fine de penumbră-De altfel sfârşitul ambiguu, din care nu ştii dacă cei doi se vor regăsi şi vor găsi împreună fericirea, este altceva decâu „happy-end”-urile de până acum care au cam stricat romanelor anterioare efectul dramatic.

Chiar posibilităţile de autoanaliză, proiectate în noua eroină, sânt mult lărgite. O mai mare sinceritate faţă de sine i-au dat autoarei posibilitatea de a compune un personaj mult mai îngăduitor cu ceilalţi, mai înţelegător cu lucrurile soartei şi cu condiţia umană în general. Chiar îndărătnicia raţională a Janei Eyre a dispărut, făcând loc unei pasiuni în care e loc şi pentru alte dimensiuni ale sufletului omenesc.

Dar dramaticul strigăt al Charlottei se aude şi aci de sub noua deghizare în Lucy Snowe. Fiinţa pe care s-a căznit s-o ţină adormită se trezeşte din când în când, dând drumul unui strigăt teribil de dorinţe pe care nu le putea satisface:... They woke the being I was always lulling and stirred up a craving cry I could not stifle".

încă o dată şi încă o dată femeile acelea geniale închise într-o sărăcăcioasă casă parohială dintr-un sat de lande din Yorkshire care n-au avut nici bucuria dragostei, nici a culturii (decât într-un sens foarte redus), nici a experienţei umane, au dat glas puterii care zăcea în ele, nefolosită. Nutrite cu Biblia şi cu Shakespeare, trăind în natura sălbatică a landelor, au simţit fundamentala măreţie a fiinţei omeneşti. Condamnate la un perpetuu sentiment de insecuritate în lumea exterioară, faţă de care lumea morală, lumea dinăuntru trebuie să răspundă.

Refăcând dimensiunile unui echilibru interior, surorile Bronte ar fi putut realiza în ele acest echilibru (şi la aceasta credinţa lor religioasă şi educaţia le-ar fi putut oferi temelii solide), ţ; i ar fi ieşit din universul romantic. Dar universul lor pasional a fost mai puternic decât ceea ce li s-a dat dinafară şi niciodată nu s-a putut aşeza. Resemnarea creştină nu le-a fost de ajuns, mai cu seamă Emilyei. De aceea, un sentiment profund tragic al existenţei respiră din toată creaţia lor în care pasiunea, reprezentarea specifică a absolutului pentru femeie ţine un loc covârşitor. Şi strigătul lor de răzvrătire, <le pasiune, de dorinţă de împlinire răsună ca un strigăt al omului din toate timpurile, din toate locurile. La Emily numai aspiraţia trece dincolo de moarte şi viaţă, încercând contopirea cu totul, cu absolutul. Ceea ce nu poate fi atins este intuit şi sugerat în străfulgerări. Şi momentul morţii vine misterios atunci când crezi că ai început dialogul definitiv izbăvitor cu absolutul. Moartea lui Heathcliff este momentul

cel mai înalt de filozofie şi simbol al aspiraţiei şi pasiunii surorilor Bronte. Până acolo, foarte sus, a mers traiectoria pasiunii şi imaginaţiei lor, până în vecinătăţile cele mai mari ale lumii intelectului şi spiritualităţii. Existenţială, drama lor s-a cristalizat într-o operă de înălţimi remarcabile în literatura engleză şi universală, într-un catharsis estetic în care Wutbering Heights este într-adevăr o culme bătută dc-vântul înălţimilor.

Redactor responsabil: DOMNICA STOICESCU
Tehnoredactor: GHEORGHE CHIRU

Dat la cules 07.07.1967. Bun de tipar 1S.10.19C7. Apărut 1967. Comanda nr. 7.237. Tiraj 20.160. Broşate 17.100 + legate 3.060. Hirtle tipar înalt U ie 63 g/m2. Format 540X840/1C. Coli editoriale 10,34. Coli de tipar 11. Planşe 8. A. 4.354. C.Z. Pentru bibliotecile mici 8R—31

Tiparul executat sub comanda nr. 70.454 la Combinatul Poligrafic „Casa Sctnteii" Piaţa Bcinteii nr. 1, Bucureşti – Republica Socialist-l România
Lei 7
EDITURA TINERETULUI